

Deze schriftelijke cursus staat onder redactie van:

Drs. G. Huis MA RA RC

Organisatieadviseur

Les 7

Externe verslaggeving

Drs. P.W.A. Kasteleyn RC

Senior organisatieadviseur bij Dubois & Co

Dr. D.H. van Offeren

Universitair hoofddocent aan de Universiteit Leiden

© 2011 EUROFORUM UITGEVERIJ

Hoewel uiterste zorg is besteed aan de cursus De professionele controller ©, aanvaardt de uitgever noch de redactie enige aansprakelijkheid voor onvolledigheid of onjuistheid of voor gevolgen daarvan. Verveelvoudigen en openbaarmaking van de cursus De professionele controller © is slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Over de auteurs

Drs. P.W.A. Kasteleyn EMFC RC

Peter Kasteleyn (1967) is als senior organisatieadviseur werkzaam bij Dubois & Co. Registeraccountants. Behalve zijn studie Bedrijfseconomie (1993, Vrije Universiteit Amsterdam) heeft hij de Postdoctorale Opleiding tot Register Controller met succes afgerond (2000, Universiteit van Amsterdam). Peter is sinds 2004 als redacteur aan het Controllers Journaal verbonden en hij is lid van de Raad van Toezicht van de Dierenbescherming en bestuurslid geweest bij een aantal instellingen met een maatschappelijk doel.

Peter heeft ruime ervaring als adviseur en interim-manager en voert zijn werkzaamheden uit op het snijvlak van financieel management, organisatiebesturing en inrichtingsvraagstukken. Ook wordt hij veelvuldig gevraagd om organisaties door te lichten en administratieve processen te stroomlijnen. Naast zijn achtergrond als registercontroller heeft hij een grote affiniteit met automatisering. Peter voert relatief veel opdrachten uit in de not-for-profitsector.

Dubois & Co. is een middelgroot accountants- en adviesbureau dat is opgericht in 1977. De kernactiviteit is de controle van jaarrekeningen. De advisering richt zich op besturen en directies, maar men wordt ook regelmatig betrokken bij de advisering van ondernemingsraden. Dubois & Co. heeft een betrokken en sterk maatschappelijk profiel en mag veel toonaangevende organisaties tot haar klanten rekenen in de not-for-profitsector en de dienstverlenende sector (www.dubois.nl).

Dr. D.H. van Offeren

Dick van Offeren (1953) is als universitair hoofddocent verbonden aan de Universiteit Leiden, afdeling Bedrijfseconomie en Forensische accountancy. Hij studeerde economie (1978, Universiteit van Amsterdam) en promoveerde (2002, Universiteit Leiden). Sinds 2007 is hij als redacteur op het gebied van externe verslaggeving aan het Controllers Journaal verbonden.

Zijn werkzaamheden betreffen bedrijfseconomisch onderwijs en onderzoek, met in het bijzonder externe verslaggeving. Na zijn afstuderen heeft hij een jaar bij de interne accountantsdienst van een grote bank gewerkt. Daarna bij de Universiteit van Amsterdam, afdeling accountancy en control. Sinds 2004 werkt hij bij de Universiteit Leiden. Ook verzorgt hij regelmatig gastcolleges voor onder meer de Nyenrode School of Accountancy & Controlling en de Hoger Financieel en Administratief Management (HOFAM)-opleiding tot Qualified Controller (QC). Zijn onderzoek resulteert in nationale en internationale publicaties en presentaties op wetenschappelijke congressen.

Inhoud les 7

Externe verslaggeving		Pag.
1	De jaarrekening: balans en resultatenrekening	7
1.1	Inleiding	7
1.2	Balans	7
1.3	Resultatenrekening	10
1.4	Samenvatting	12
2	Opstellen van de jaarrekening	13
2.1	Rol en taakverdeling	13
2.2	Fasen in het jaarrekeningproces	15
2.3	Balansdossier	16
2.4	Belangrijke onderdelen in de jaarafsluiting	17
2.4.1	Salarisadministratie	17
2.4.2	Vaste activa-administratie	19
2.4.3	Voorraadadministratie	19
2.4.4	Verplichtingenadministratie	20
2.4.5	Banken en kassen	20
2.4.6	Crediteuren en kosten (inkoopfacturen en declaraties)	21
2.4.7	Debiteuren en omzet (verkoopfacturen)	22
2.4.8	Projecten	22
2.4.9	Grootboek	23
3	Het jaarverslag	25
3.1	Inleiding	25
3.2	Noodzakelijke inhoud van het jaarverslag	25
3.3	Proces van totstandkoming van het jaarverslag	27
3.4	Een kwalitatief goed jaarverslag	28
4	Het maatschappelijk jaarverslag	30
4.1	Inleiding	30
4.2	Maatschappelijk verantwoord ondernemen	30
4.3	Het maatschappelijk jaarverslag	31
4.4	Richtlijnen Global Reporting Initiative	32
4.5	De rol van de controller en de accountant	33
4.6	Samenvatting	34
5	Wettelijk kader	35
5.1	Inleiding	35

	Pag.	
5.2	Wetgeving, rechtspraak en toezicht	35
5.3	Regelgeving	37
5.4	Samenvatting	38
6	International Financial Reporting Standards	39
6.1	Inleiding	39
6.2	Doelstelling IFRS	39
6.3	Effecten IFRS	40
6.4	Invoering IFRS	41
6.5	Belangrijkste verschillen	43
6.6	Samenvatting	44
7	Grondslagen voor waardering	46
7.1	Inleiding	46
7.2	Historische kosten	46
7.3	Actuele waarde	47
7.4	Samenvatting	48
8	Immateriële vaste activa	49
8.1	Inleiding	49
8.2	Verschillende typen immateriële vaste activa	49
8.3	Wet- en regelgeving	51
8.4	Samenvatting	52
9	Financiële instrumenten	53
9.1	Inleiding	53
9.2	Typen financiële instrumenten	53
9.3	Verwerking van financiële instrumenten	54
9.4	Samenvatting	56
10	Impairment	57
10.1	Inleiding	57
10.2	Impairments	57
10.3	Verwerking en terugnemen van een impairment	58
10.4	Impairment en goodwill	59
10.5	Samenvatting	60
11	Projecten en subsidieverantwoordingen	61
11.1	Opbrengsten en kosten	61
11.2	Winst en verlies	62
11.3	Balans	64

	Pag.	
11.4	Toelichting	64
11.5	Subsidies en subsidieverantwoordingen	65
	11.5.1 Offerte, aanvraag en goedkeuring	65
	11.5.2 Goedkeuring en uitvoering	65
11.6	Verantwoording en controle	66
12	Voorzieningen	67
	12.1 Vorming voorzieningen	67
	12.2 Waardering voorziening	68
	12.3 Toelichting voorziening	69
	12.4 Vormen voorzieningen	70
	12.5 Samenvatting	71
13	Vreemde valuta	72
	13.1 Inleiding	72
	13.2 Transacties in buitenlandse valuta	72
	13.3 Deelnemingen in buitenlandse valuta	73
	13.4 Indekken van koersrisico's	73
	13.5 Samenvatting	75
14	Consolidatie	76
	14.1 Inleiding	76
	14.2 Consolidatieplicht en -vrijstellingen	76
	14.3 Consolidatiemethode	78
	14.4 Samenvatting	79
15	Fusies en overnames	80
	15.1 Inleiding	80
	15.2 Begripsbepaling	80
	15.3 Administratieve verwerking van overnames	81
	15.4 Samenvatting	82
16	Vragen en antwoorden	83
	16.1 Vragen	83
	16.2 Antwoorden	87
17	Notities bij deze les	95

Externe verslaggeving

1 DE JAARREKENING: BALANS EN RESULTATENREKENING

1.1 Inleiding

De wettelijke bepalingen rondom externe verslaggeving zijn vooral opgenomen in Boek 2, Rechtspersonen, titel 9 De Jaarrekening en het jaarverslag van het Burgerlijk Wetboek. Titel 9 is in 2005 in belangrijke mate herzien. Aanleiding hiervoor was de invoering van International Financial Reporting Standards (IFRS) voor ondernemingen met effecten die ter beurse worden verhandeld in de Europese Unie (EU). Titel 9 is van toepassing op jaarrekeningen en jaarverslagen van de naamloze vennootschap, de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, de coöperatie en de onderlinge waarborgmaatschappij, alsmede banken ongeacht hun rechtsvorm. Ook zijn de bepalingen van titel 9 van toepassing op een commanditaire vennootschap of een vennootschap onder firma waarvan alle vennoten die volledig jegens schuldeisers aansprakelijk zijn voor de schulden, kapitaalvennootschappen naar buitenlands recht zijn. Ten slotte vallen hieronder ook de jaarrekening en het jaarverslag van stichtingen en verenigingen die een onderneming met een omzet boven de € 4,4 miljoen in twee opeenvolgende boekjaren in stand houden.

Volgens art. 2:361 lid BW wordt onder de jaarrekening verstaan de enkelvoudige jaarrekening die bestaat uit de balans en de winst-en-verliesrekening met de toelichting en de geconsolideerde jaarrekening indien de rechtspersoon een geconsolideerde jaarrekening opstelt. De enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekening zijn twee zelfstandige jaarrekeningen die kunnen zijn opgesteld volgens eigen grondslagen voor de waardering en winstbepaling.

In de volgende beschouwing staat de geconsolideerde jaarrekening van de beursgenoteerde onderneming centraal. Indien dat niet het geval is, wordt dat duidelijk aangegeven.

Het wettelijk kader wordt uitgebreid besproken in hoofdstuk 3 van de les Externe verslaggeving.

1.2 Balans

De balans met de toelichting geeft getrouw, duidelijk en stelselmatig de grootte en samenstelling van het vermogen op het einde van het boekjaar weer. Het vermogen bestaat uit het geheel van activa en passiva. De wet geeft geen definities van deze begrippen, maar wel voorbeelden. De definities zijn ontleend aan het Stramien voor de opstelling en vormgeving van jaarrekeningen (Stramien), zoals dat is opgesteld door de rechtsvoorganger van de International Accounting Standards Board (IASB) en is vertaald door de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ). De functies van de IASB en RJ worden hierna besproken in hoofdstuk 3 van de les Externe verslaggeving.

Externe verslaggeving

In algemene zin wordt een actief gedefinieerd als een uit gebeurtenissen in het verleden voortgekomen middel, waarover de onderneming de beschikkingsmacht heeft en waaruit in de toekomst naar verwachting economische voordelen naar de onderneming zullen vloeien.

Activa bestaan uit vaste activa en uit vlottende activa. Tot de vaste activa worden gerekend materiële, immateriële en financiële vaste activa. Tot de vlottende activa worden gerekend voorraden, vorderingen, effecten en liquide middelen. Het onderscheid tussen vaste en vlottende activa is het duurzame karakter van het actief. Een actief is duurzaam aan de onderneming verbonden als het zijn prestaties levert aan meer dan een productiecyclus. Duidelijke voorbeelden hiervan zijn gebouwen en machines die bijdragen aan een reeks van producten. Voorraden leveren hun diensten aan een productieproces en zijn derhalve vlottende activa. Tot de voorraden worden gerekend onderhanden werken. Vooral bij bouwondernemingen kan de uitvoering van werken verschillende jaren duren. Aangezien er sprake is van één productiecyclus zijn onderhanden werken vlottende activa. Voor financiële posten is de looptijd het indelingscriterium. Vorderingen en beleggingen met een looptijd van meer dan een jaar worden tot de vaste activa gerekend. Vorderingen en beleggingen met een looptijd van een jaar of korter worden tot de vlottende activa gerekend.

Passiva bestaan uit vreemd vermogen en uit eigen vermogen. In algemene zin wordt vreemd vermogen gedefinieerd als een bestaande verplichting van de onderneming die voortkomt uit gebeurtenissen in het verleden, waarvan de afwikkeling naar verwachting resulteert in een uitstroom uit de onderneming van middelen die economische voordelen in zich bergen. De uitstroom van economisch voordelige middelen kan bestaan uit betaling van gelden, maar ook van goederen of diensten.

Vreemd vermogen bestaat uit schulden op lange en korte termijn en uit voorzieningen. Het verschil tussen schulden en voorzieningen wordt veroorzaakt door de mate van zekerheid omtrent het tijdstip en de omvang van de uitstroom van de economisch voordelige middelen. Bij schulden zijn omvang en tijdstip nauwkeurig te bepalen; bij voorzieningen niet.

Eigen vermogen is het overblijvend belang in de activa van de onderneming na aftrek van al haar vreemd vermogen.

Op de geconsolideerde balans is het eigen vermogen een saldogpost. De wettelijk vereiste specificatie van het eigen vermogen vindt gewoonlijk plaats in de enkelvoudige balans en de toelichting daarop.

Externe verslaggeving

Het Besluit modellen jaarrekening geeft verschillende voorschriften voor de indeling van de balans en de winst-en-verliesrekening. Het Besluit modellen jaarrekening geldt evenwel niet voor beursgenoteerde ondernemingen, omdat die gehouden zijn aan de eisen die IFRS stelt. De hoofdingeling van een balans komt in de volgende illustratie tot uitdrukking.

Groep X

Geconsolideerde balans per 31 december (bedragen in EUR mln)

vóór winstbestemming

Activa	2010	2009	Passiva	2010	2009
Materiële vaste activa			Geplaatst kapitaal		
Immateriële vaste activa			Overige reserves		
Financiële vaste activa			Eigen vermogen X NV		
Totaal vaste activa			Aandeel van derden		
Voorraden			Groepsvermogen		
Handels- en overige vorderingen			Voorzieningen		
Beleggingen			Langlopende leningen		
Liquide middelen			Totaal langlopend vreemd vermogen		
Totaal vlottende activa			Kortlopende leningen		
			Kortlopend deel van de voorzieningen		
			Totaal kortlopend vreemd vermogen		
Totaal activa			Totaal passiva		

De activa, of de bedrijfsmiddelen, zijn aan de linkerkzijde van de balans gepresenteerd. De financieringsmiddelen aan de rechterzijde van de balans. Dit wordt de scontroform genoemd. Het totaal van de activa moet altijd gelijk zijn aan het totaal van de passiva. Er bestaan verschillende modellen voor de balans. Hier is een veelgebruikte vorm gepresenteerd.

De indeling volgens IFRS komt hiermee grotendeels overeen. Toevoegingen bij de vaste activa zijn de posten Latente belastingvorderingen, Vooruitbetaalde pensioenkosten en Geassocieerde deelnemingen. Onder de vlottende activa worden ook de posten Financiële derivaten, Activa geclassificeerd als aangehouden voor verkoop en Kortlopende beleggingen afzonderlijk opgenomen. Aan de passiefzijde worden de voorzieningen afhankelijk van de looptijd gepresenteerd onder de langlopende of kortlopende schulden. De Latente belastingverplichtingen en Verplichtingen inzake personeelsbeloningen dienen op de balans te worden gepresenteerd. De Financiële derivaten dienen onder de kortlopende schulden te worden opgenomen evenals Verplichtingen geclassificeerd als aangehouden voor verkoop. De balans wordt in de IFRS Overzicht van de financiële positie genoemd.

Externe verslaggeving

Er is een probleem met de naamgeving van de passiefzijde van de balans. In de Engelstalige versie van IFRS is dat Equity and Liabilities. In de praktijk zijn hiervoor twee vertalingen gevonden. De eerste is Totaal eigen vermogen en verplichtingen. Dat is op zichzelf juist, maar passiva is korter en duidelijker. De tweede is Eigen vermogen en passiva. Die is onjuist omdat in de Nederlandse terminologie het Eigen vermogen tot de passiva wordt gerekend.

1.3 Resultatenrekening

De wettelijke aanduiding voor de resultatenrekening is de winst-en-verliesrekening. In het spraakgebruik worden beide aanduidingen als synoniem gebruikt. Deze gewoonte wordt hier gevolgd. Bij organisaties zonder winstoogmerk wordt dit financiële overzicht vaak als exploitatierekening of als de staat van baten en lasten aangeduid.

De winst-en-verliesrekening met de toelichting geeft getrouw, duidelijk en stelselmatig de grootte en samenstelling van het resultaat van het boekjaar weer.

Het resultaat is het saldo tussen baten en lasten.

In algemene zin worden baten gedefinieerd als vermeerderingen van het economisch potentieel gedurende de verslagperiode in de vorm van instroom van nieuwe of verhoging van bestaande activa, dan wel vermindering van vreemd vermogen, een en ander uitmondend in toename van het eigen vermogen, anders dan door bijdragen van deelhebbers daarin.

In algemene zin worden lasten gedefinieerd als verminderingen van het economisch potentieel gedurende de verslagperiode in de vorm van uitstroom of uitputting van activa, dan wel het ontstaan van vreemd vermogen, een en ander uitmondend in afname van het eigen vermogen, anders dan door uitdelingen aan deelhebbers daarin.

Met economisch potentieel wordt in deze definities bedoeld op het eigen vermogen van een rechtspersoon. Baten en lasten zijn de verhogingen van het eigen vermogen die zijn voortgekomen uit bedrijfsactiviteiten en niet door stortingen door of terugbetalingen aan aandeelhouders.

Baten worden vooral gegenereerd door het verkopen van goederen en het verlenen van diensten. Lasten bestaan uit de verbruikte grond- en hulpstoffen, afschrijvingen, lonen en salarissen, rentekosten, kosten van diensten van derden en kostprijsverhogende belastingen.

De hoofdindeling van de winst-en-verliesrekening komt in het volgende model tot uitdrukking.

Externe verslaggeving

Geconsolideerde winst-en-verliesrekening voor het jaar
(in EUR mln)

	2010		2009	
Totale omzet				
Overige bedrijfsopbrengsten				
Som der bedrijfsopbrengsten				
Kosten van grond- en hulpstoffen				
Kosten uitbesteed werk en andere externe kosten				
Lonen en salarissen				
Sociale lasten				
Afschrijvingen				
Overige bedrijfskosten				
Som der bedrijfslasten				
Netto omzetresultaat				
Financieringsbaten				
Financieringslasten				
Resultaat voor belastingen				
Belastingen over het resultaat				
Resultaat na belastingen				
Overige baten en lasten				
Periodewinst				

De winst-en-verliesrekening wordt gewoonlijk in de verticale vorm gepresenteerd. Er bestaan verschillende modellen voor de winst-en-verliesrekening. Hier is een veelgebruikte vorm gepresenteerd.

De winst-en-verliesrekening is het overzicht van de gerealiseerde resultaten. Als de ongerealiseerde resultaten (zoals herwaarderingen en valutaresultaten) hieraan worden toegevoegd ontstaat het overzicht van gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten in plaats van de winst-en-verliesrekening. Dit is het IFRS-overzicht dat de plaats van de winst-en-verliesrekening in neemt.

Volgens IFRS bestaat de geconsolideerde jaarrekening uit vier primaire financiële overzichten en voorzien van een toelichting. De Engelstalige aanduiding is tussen de haakjes toegevoegd omdat in steeds meer jaarrekeningen het Engels als officiële taal wordt gebruikt.

1. de balans (*statement of financial position as at the end of the period*)

Hierin worden de activa, het vreemd vermogen (schulden en voorzieningen) en het eigen vermogen gepresenteerd;

Externe verslaggeving

2. het overzicht van gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten (*statement of comprehensive income for the period*)
Deze bestaat uit de gerealiseerde en niet-gerealiseerde elementen baten en lasten, waaruit per saldo het totale resultaat van de periode blijkt;
3. het mutatieoverzicht van het eigen vermogen (*statement of changes in equity for the period*)
Hierin worden alle vermogensmutaties, of alleen de vermogensmutaties die niet voortvloeien uit transacties met aandeelhouders opgenomen;
4. het kasstroomoverzicht (*statement of cash flows for the period*)
De ontvangsten en uitgaven uit hoofde van operationele activiteiten, investeringsactiviteiten en financieringsactiviteiten worden hierin samengevat;
5. de toelichting (*notes, comprising a summary of significant accounting policies and other explanatory information*)
De toelichting bestaat uit twee delen. De algemene uiteenzetting van de toegepaste grondslagen voor de financiële verslaggeving en de specificatie van jaarrekeningposten en andere toelichtingen, zoals niet in de balans opgenomen verplichtingen.

1.4 Samenvatting

De jaarrekening bestaat uit de balans, de winst-en-verliesrekening en de toelichting op beide stukken. De balans geeft per einde van het boekjaar het overzicht van activa, vreemd vermogen en eigen vermogen. De winst-en-verliesrekening, ook wel resultatenrekening genoemd, geeft het overzicht van de baten en lasten en daarmee het behaalde resultaat over het boekjaar aan. Balans en winst-en-verliesrekening hebben een directe samenhang. De behaalde winst vergroot het eigen vermogen van de rechtspersoon, voor zover het resultaat niet als dividend wordt uitgekeerd aan de aandeelhouders; het geleden verlies verlaagt het eigen vermogen. IFRS kent enigszins afwijkende omschrijvingen van deze overzichten: overzicht van de financiële positie voor de balans en overzicht van gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten dat de plaats in neemt van de winst-en-verliesrekening.

Externe verslaggeving

2 OPSTELLEN VAN DE JAARREKENING

Dit hoofdstuk staat uitgebreid stil bij de richtlijnen waaraan de jaarrekening moet voldoen. Veel controllers zullen ook betrokken zijn bij de totstandkoming van de jaarrekening. Dit hoofdstuk heeft ten doel een aantal belangrijke stappen bij het jaarrekeningproces te beschrijven. Dit kan evengoed ook het kader vormen bij de opstelling van maand- of kwartaalrapportages. Het proces van de totstandkoming van het jaarverslag is beschreven in het desbetreffende hoofdstuk.

In deze notitie komen achtereenvolgens de volgende vragen aan de orde:

- Welke rollen hebben de diverse betrokken functionarissen in het jaarrekeningproces (2.1)?
- In welke fasen valt het jaarrekeningproces uiteen (2.2)?
- Hoe wordt het dossier van de jaarrekening opgebouwd (2.3)?
- Wat zijn belangrijke posten bij de afstemming van de jaarrekening (2.4)?

2.1 Rol en taakverdeling

Iedere organisatie kent een verschillende omvang en inrichting. Het is op voorhand uiteraard bijzonder lastig algemene uitspraken te doen over wie bij de jaarrekening betrokken moet zijn. Duidelijk is dat de rollen en taken vooraf helder omschreven moeten zijn en iedereen de kritische tijdslijnen die gelden voor de opstelling van de jaarrekening kent. Een goed beschreven administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB) is hierbij randvoorwaardelijk. Het tijdspad van de oplevering van de jaarrekening is afhankelijk van de situatie. In sommige gevallen streeft men fast closing na (zie kader 1).

Kader 1 Fast closing

Fast closing (snel afsluiten) is het proces waarmee de tijd tussen het einde van de verslaggevingsperiode en het rapportagemoment wordt bekort. Dit kan zowel betrekking hebben op de interne managementrapportages als op de externe verslaggeving. Jaarrekeningen kennen een optimale afsluitperiode van twaalf werkdagen. De analyse en het ontwerp richt zich vooral op de optimalisering van de gehele keten van boeking tot volledige afsluiting. Fast closing behelst onder meer de volgende initiatieven:

1. *Maak ieders rol en verantwoordelijkheid duidelijk (binnen de financiële functie, maar ook daarbuiten).*
2. *Begin al voor periode-einde met bepaalde standaardboekingen, de vaststelling van de stand van de voorzieningen, de specificatie van bepaalde posten, e.d.*
3. *Werk met materialiteitsgrenzen, ga niet op zoek naar de laatste euro(cent).*
4. *Hanteer voor sommige doorbelastingen budgetcijfers, in plaats van realisatiecijfers.*
5. *Werk met eenvoudige, betrouwbare en gestandaardiseerde rapportage- en consolidatietools.*
6. *Richt processen voor de maandaafsluiting op een zelfde wijze in als de jaarafsluiting.*
7. *Deadlines zijn hard, zeker op het kritieke tijdspad.*

Externe verslaggeving

De volgende betrokken spelen in de meeste gevallen een rol bij de totstandkoming van de jaarrekening:

1. Directie (incl. financieel directeur)

De directie dient de planning & control cyclus in te richten. In financiële zin is de directie verantwoordelijk voor de totstandkoming van de begroting(en), de analyse van de financiële gegevens (afwijkingen realisatie versus budget en maken forecasts), het opstellen van financiële rapportages, gevolgd door voorstellen voor verbetering. De directie controleert periodiek de naleving van procedures, voorschriften en richtlijnen.

2. Controller

De controller is betrokken bij de coördinatie en uitvoering van de planning & controlcyclus (plannings/begrotings- en rapportageproces) en de analyse van bedrijfsinformatie.

3. Financiële administratie

De financiële administratie is verantwoordelijk voor een juiste, tijdige en volledige vastlegging van de financiële gegevens. Vanuit deze rol zal de administratie de regie voeren over de (administratieve) jaarafsluiting. Onder de taken en verantwoordelijkheden van de administratie vallen:

- juiste, tijdige en volledige vastlegging van de reguliere boekingen in de subadministraties;
- juiste, tijdige en volledige verwerking van de mutaties uit de subadministraties in het grootboek en het maken van bijbehorende aansluitingen (meestal automatisch);
- correcte verwerking van de aangeleverde correctie- en stelposten;
- analyse van balans- en tussenrekeningen;
- vorming van het balansdossier;
- beschikbaar stellen (concept) jaarrekeningen.

4. Accountant

Voor middelgrote en grote rechtspersonen is de controle van de jaarrekening verplicht. Dit geldt ook voor diverse (semi)-overheidsorganisaties. Naar aanleiding van zijn werkzaamheden voegt de accountant aan een jaarrekening een controleverklaring toe die inhoudt, dat de jaarrekening, met inachtneming van de van toepassing zijnde richtlijnen, correct is opgesteld. Tevens verklaart de accountant dat de cijfers voor zover hij heeft kunnen vaststellen getrouw (juist én volledig) zijn. Naast de controleverklaring kan de accountant allerlei bevindingen die naar voren zijn gekomen bij zijn onderzoek aan de leiding van de organisatie rapporteren. Dit noemt men het accountantsverslag of de management letter. Tenslotte kan de accountant ook andere (financiële) rapportages controleren waarin verantwoording wordt afgelegd, bijv. een milieuverslag, een nacalculatie of een subsidieafrekening.

Externe verslaggeving

2.2 Fasen in het jaarrekeningproces

Binnen het proces van totstandkoming van de jaarrekening worden de volgende fasen onderscheiden (die gedeeltelijk kunnen samenlopen)

1. Registratie

In de registratiefase worden de gegevens in de financiële administratie worden vastgelegd. Uitgangspunt hierbij is dat alle mutaties met een financieel effect voor de jaarrekening geregistreerd en doorgeboekt zijn (bestelorders, ontvangstmeldingen, inkoopfacturen, declaraties, kassen, banken, salarissen, verkoopfacturen, doorbelastingen en andersoortige mutaties).

2. Analyse

In de analysefase wordt de juistheid en volledigheid van de kosten en opbrengsten beoordeeld. Voor posten die verkeerd in het grootboek zijn verantwoord worden correctieposten doorgevoerd. De kosten en opbrengsten die in een bepaalde periode geboekt moeten worden, maar nog niet via het reguliere proces zijn verantwoord, worden door middel van afsluitende boekingen opgeboekt.

3. Afsluiting administratie

In deze fase verwerkt de administratie de laatste correctieposten in het grootboek en wordt het administratiesysteem dichtgezet voor verdere mutaties.

4. Opbouw balansdossier

De opbouw van het balansdossier is een continue administratieve activiteit, waarbij het zwaartepunt van de activiteiten ligt voor en na het afsluitingsproces.

5. Opstellen jaarrekening

De jaarrekening wordt in de gewenste vorm met toelichtingen opgesteld. Gelieerde ondernemingen of organisaties worden geconsolideerd.

6. Accountantscontrole

De accountant controleert de conceptjaarrekening. In veel gevallen vindt in het najaar een beoordeling van de interne administratieve procedures plaats. Na de beschikbaaroming van de jaarrekening in het voorjaar richt de accountant zich vooral op de cijfers en de onderbouwing hiervan.

7. Vaststelling jaarrekening

De jaarrekening moet worden vastgesteld en goedgekeurd door de bevoegde organen. In veel gevallen stelt het bestuur of directie de jaarrekening vast en keurt de vergadering van aandeelhouders of de raad van toezicht de jaarrekening goed.

8. Deponeren jaarrekening

Alle BV's, NV's, coöperaties en onderlinge waarborgmaatschappijen moeten de jaarrekening deponeren bij de Kamer van Koophandel. Dochtermaatschappijen waarbij de moedermaatschappij consolideert hoeven niet te deponeren als de moeder een zogenaamde 403-verklaring heeft afgegeven. De publicatieplicht geldt ook voor verenigingen en stichtingen als zij

Externe verslaggeving

één of meer ondernemingen in stand houden en waarvan de netto-omzet van deze ondernemingen tenminste € 4,4 miljoen bedraagt.

2.3 Balansdossier

Een belangrijk onderdeel in de afsluitingsprocedure is de specificatie en analyse van balans- en tussenrekeningen. Om inzicht te hebben in de interne controlehandelingen wordt een balansdossier aangehouden. Dit dossier bevat relevante documentatie met betrekking tot de periodiek de uitgevoerde handelingen en controles. Deze controlehandelingen bestaan uit het intern vaststellen dat de saldi en specificaties die zijn opgenomen in het balansdossier aansluiten bij de financiële administratie. Daarnaast wordt met behulp van het balansdossier intern een oordeel gevormd over de juistheid, tijdigheid en volledigheid (rechtmatigheid) van de verschillende saldi in de jaarrekening.

Tegenwoordig worden balansdossiers veelal elektronisch vastgelegd. De bestanden worden gestructureerd op een vaste plek op het netwerk opgeslagen, waardoor deze voor iedereen die daarvoor geautoriseerd is toegankelijk zijn.

Bij de opstelling van een balansdossier maken wij een onderscheid tussen eigenaren en coördinatoren. De coördinatoren bevinden zich veelal op directie- of controllersniveau.

Tabel 1: Onderscheid eigenaren en coördinatoren

De taken van een <i>eigenaar</i> zijn:	De taken van een <i>coördinator</i> zijn:
<ul style="list-style-type: none">• maken van de specificatie en bewaken van de afloop van de posten;• maken van een ouderdomsanalyse op bepaalde posten;• navragen en beoordelen of een bepaalde post terecht uitstaat (uitzetten van acties richting verantwoordelijken);• rappelleren bij de verantwoordelijke indien de afloop van de post achterweg blijft;• oplevering van documenten.	<ul style="list-style-type: none">• controleren of alle balansrekeningen wel tijdig en volledig zijn gespecificeerd en geanalyseerd;• controleren of er in het dossier een verklaring is opgenomen, waaruit blijkt waarom bepaalde posten openstaan. Hierbij dient aangegeven te worden wanneer de post vermoedelijk afloopt en of er zaken bij zijn die vragen oproepen en hoe deze gecorrigeerd gaan worden;• rappelleren bij de desbetreffende eigenaar dat een verklaring ontbreekt;• rapporteren van bevindingen directie.

Naast een gestructureerde archivering van werkzaamheden, is de vastlegging van de werkzaamheden van belang. Hierbij kan gedacht worden aan:

- zichtbaar maken door wie en wanneer de werkzaamheden zijn uitgevoerd (paraaf en datum);

Externe verslaggeving

- opstellen van een werkprogramma per (sub)onderdeel (werkinstructies): uit het werkprogramma moet duidelijk blijken wat het doel is van de uit te voeren werkzaamheden en in welke stappen dit doel bereikt wordt;
- aangeven welke onderdelen van het werkprogramma zijn uitgevoerd;
- vastleggen van bevindingen bij de uitvoering (zowel goede als slechte punten);
- vastlegging van besprekingen met verantwoordelijke managers (inclusief eventuele adviezen voor verbetering).

Bij de uitvoering van een aantal werkzaamheden zal gebruik gemaakt worden van documenten die gedurende meerdere jaren belangrijk blijven. Hierbij valt te denken aan leningovereenkomsten, procedurebeschrijvingen, e.d. Dit maakt onderdeel uit van het stambestand.

2.4 Belangrijke onderdelen in de jaarafsluiting

De afsluiting van de financiële administratie richt zich met name op de afsluiting van de subadministraties en het grootboek. Het grootboek wordt gevoed met (verdichte) mutaties vanuit de diverse te onderscheiden subadministraties en eventuele gekoppelde systemen. Belangrijkste onderdelen zijn:

- salarisadministratie;
- vaste activa.
- voorraad;
- verplichtingenadministratie;
- banken en kassen;
- crediteuren en kosten;
- debiteuren en omzet;
- projecten;
- overige boekingen.

2.4.1 *Salarisadministratie*

Vanuit het personeelsinformatiesysteem en de salarisadministratie kan meestal een maandelijkse salarisjournaalpost worden gegenereerd. Dit bestand wordt via een interface in de financiële administratie gelezen. De administratie van de salarissen leidt enerzijds tot betalingen (o.a. salarissen, afdracht loonheffing, premies volksverzekeringen, premies sociale verzekeringen, pensioenpremie enz.) en anderzijds tot boekingen in het grootboek. In het grootboek worden op de balansrekeningen de af te dragen bedragen en op de resultaatrekeningen de salariskosten verantwoord. De salarisjournaalpost kan in de meeste gevallen al voorafgaand aan de jaarafsluiting geboekt zijn.

Externe verslaggeving

De controle van de salarissen heeft ten doel vast te stellen dat de personeelskosten juist en volledig geboekt zijn:

- a. aansluiting salarisadministratie met financiële administratie
 - sluiten de cumulatieve totalen aan met de kolommenbalans;
 - maak deze aansluiting zowel voor het totaal, als per afdeling;
 - analyseer verschillen tussen de salarisadministratie en de financiële administratie. Ga na dat de betreffende grootboekrekeningen “zuiver” zijn (alleen posten bevatten vanuit de salarisadministratie).
- b. beoordeling kostenrekeningen:
 - voer een kritische beoordeling uit van de grootboekrekeningen met betrekking tot de “overige personeelskosten”. Dit zijn alle personeelskosten die niet via de salarisadministratie worden geboekt.
 - controleer de brondocumenten van opvallende boekingen;
 - let specifiek op periodieke posten.
- c. fiscale toets van looncomponenten
 - stel aan de hand van de individuele loonstaten vast dat ‘bijzondere looncomponenten’ juist zijn behandeld wat betreft loonheffing en sociale lasten. Bijzondere looncomponenten zijn onder ander: onkostenvergoeding, reiskosten, e.d.
- d. percentages sociale verzekeringen
 - stel vast dat de percentages sociale verzekeringen juist in de stamgegevens van de salarisadministratie zijn opgenomen.
- e. belastingen en sociale lasten
 - stel vast dat de af te dragen bedragen overeenstemmen met de salarisadministratie;
 - stel vast dat de maandelijkse betaling tijdig is gebeurd;
 - maak een overzicht waaruit verschillen tussen de inhouding en de afdracht blijken;
 - voer een controleberekening uit van de af te dragen bedragen aan de hand van de premielonen;
 - stel aan de hand van de rekening courant-overzichten vast dat de pensioenkosten volledig zijn geboekt
- f. formatieoverzichten
 - informeer naar de periodieke beoordeling van de formatieoverzichten door de verantwoordelijke managers en stel vast dat de opmerkingen hebben geleid tot aanpassing van de overzichten;
 - maak tweemaal per jaar een aansluiting tussen de salarissom volgens de formatieoverzichten en de salarissom volgens de salarisadministratie.

Externe verslaggeving

g. uitbetaling van salaris

- stel integraal vast dat de betaallijsten van de salarisadministratie zijn geautoriseerd door de bevoegde functionaris(sen);
- ga na dat de uitbetaling heeft plaatsgevonden conform de geautoriseerde betaallijst;
- stel vast dat de tussenrekeningen netto salaris en voorschotten personeel elke periode zijn geanalyseerd.

2.4.2 Vaste activa-administratie

Bij de meeste ondernemingen wordt een activa-administratie bijgehouden. Bij oplevering of ingebruikname van een activum wordt het betreffende activum opgenomen in de vaste activa-administratie en wordt hierop afgeschreven. Deze afschrijvingen leiden tot kostenboekingen (afschrijvingskosten). Maandelijks worden de afschrijvingskosten van de geregistreerde activa geboekt.

Vaststellen dat mutaties in investeringen en afschrijvingen tijdig plaatsvinden. Dit betekent:

- sluit de activa-administratie per categorie activa aan op het grootboek;
- maak een totaal-verloopoverzicht van de materiële vaste activa. Hierin worden per categorie van activa opgenomen: beginstand, investeringen, desinvesteringen, afschrijvingen, eventuele herwaarderingen, eindstand. De begin- en de eindstand moeten ook worden gesplitst in aanschafwaarde, cumulatieve afschrijvingen en boekwaarde;
- stel vast dat de afschrijvingspercentages consistent zijn gehanteerd;
- stel vast dat investeringen in de loop van het jaar naar rato (aantal maanden) worden afgeschreven;
- stel vast dat alleen uitgaven boven de investeringsgrens als investering worden verantwoord;
- stel vast dat de afschrijvingslasten voor elke periode zijn geboekt;
- stel vast dat de afschrijvingslasten in de staat van baten en lasten gelijk is aan die volgens de activa-administratie;
- beoordeel het resultaat bij verkoop of buitengebruikstelling van activa;
- stel vast dat desinvesteringen/verkoopen zijn geautoriseerd door een daartoe bevoegd persoon;
- inventariseer de activa (eens per jaar) om vast te stellen dat de activa nog aanwezig zijn;
- beoordeel een aantal grootboekrekeningen in de kostensfeer waarop mogelijk per abuis investeringen zijn verantwoord.

2.4.3 Voorraadadministratie

De voorraadadministratie wordt als subadministratie bijgehouden. Afhankelijk van de inrichting van de aansluiting met de financiële administratie worden hetzij ontvangsten en afgiften van goederen hetzij de maandelijkse voorraadmutaties verwerkt als boeking in het grootboek.

Externe verslaggeving

Vaststellen dat de voorraadadministratie tijdig en juist wordt gevoerd:

- stel vast dat het totaal van de voorraad aansluit tussen de financiële administratie en de voorraadadministratie;
- selecteer een aantal voorraadmutaties om vast te stellen dat de noodzakelijke documenten aanwezig zijn;
- bepaal ouderdomsanalyse van de voorraad en beoordeel de eventuele incourantheid van de voorraad.

2.4.4 *Verplichtingenadministratie*

Bestellingen vinden veelal plaats in een verplichtingenadministratie. Bestellingen leiden veelal tot een boeking in het grootboek. De boekingen komen veelal slechts op balansrekeningen terecht en hebben derhalve slechts indirect invloed op de resultatenrekening. Het bestelproces bestaat uit twee deelprocessen, namelijk het plaatsen van een bestelling en de verwerking van de goederenontvangst bij goederen en/of prestatieverklaring bij diensten.

De boekingsgang is per categorie verschillend, namelijk:

- goederenontvangsten met betrekking tot voorraden komen op balansrekeningen terecht;
- goederenontvangsten/prestatieverklaringen met betrekking tot projecten komen worden op een project geboekt. Als het projectkosten betreft komen de kosten uiteindelijk op de balans of in de resultatenrekening terecht;
- overige goederenontvangsten/prestatieverklaringen komen als kosten in de resultatenrekening terecht.

2.4.5 *Banken en kassen*

Door middel van de afzonderlijke dagboeken worden de bank- en kasmutaties verwerkt. De bankafschriften worden rechtstreeks ingelezen bij de financiële administratie. De kasverantwoordingsstaten worden door de kasbeheerder continue bijgehouden en periodiek wordt de kas definitief opgemaakt. De kasverantwoordingstaat met onderliggende documenten wordt vervolgens ter verwerking naar de financiële administratie gestuurd.

De verwerking van de bankafschriften en kasverantwoordingsstaten leidt tot rechtstreekse boekingen in het grootboek. De boekingen komen op zowel balans-, als resultatenrekeningen terecht. Het is van belang dat kassen tijdig worden aangeleverd en dat mutaties tijdig worden verwerkt. De dagboeken bank en kas kunnen per maand worden afgesloten, waardoor het niet meer mogelijk is om mutaties ten laste van die periode te boeken.

Externe verslaggeving

Vaststellen dat alle inkomsten en uitgaven zijn geboekt hetgeen betekent:

- per kwartaal vaststellen dat het saldo van de bankrekeningen in het grootboek overeenkomt met het eerste dagafschrift van de nieuwe periode;
- idem voor kassen;
- vaststellen dat op kasbladen zichtbaar wordt gemaakt dat het geld periodiek geteld wordt;
- op een onverwacht moment zelf een kastelling uitvoeren.

2.4.6 *Crediteuren en kosten (inkoopfacturen en declaraties)*

De registratie en goedkeuring van inkoopfacturen en declaraties leidt tot boekingen in het grootboek. De boekingen leiden enerzijds tot schulden en anderzijds tot kosten. Het factuurproces bestaat uit drie deelprocessen: de registratie, flattering en doorboeking van een factuur. Het is van belang dat facturen tijdig gefiatteerd en verwerkt worden. Bij facturen met een inkooporder kan de flattering automatisch (matching) plaatsvinden aan de hand van bestelorder en ontvangstmelding/prestatieverklaring.

De afdeling financiële administratie is verantwoordelijk voor het tijdig ter flattering aanbieden van facturen. De budgethouders zijn verantwoordelijk voor de tijdig flattering van de facturen. De subadministratie crediteuren kan per maand worden afgesloten.

Vaststellen dat de crediteuren volledig zijn verantwoord:

- stel vast dat het saldo van de saldijlijst en de (historische) openstaande postenlijst uit de subadministratie overeenstemt met de financiële administratie;
- stel vast welke afboekingen (zonder ontvangsten) hebben plaatsgevonden en beoordeel of deze terecht zijn;
- stel vast welke posten ouder zijn dan drie maanden;
- beoordeel de facturen die in de nieuwe periode zijn geboekt en stel vast dat posten die op de oude periode betrekking hebben, transitorisch zijn opgenomen;
- stel vast dat geen ongeautoriseerde mutaties hebben plaatsgevonden in de stamgegevens van de crediteuren (logbestand).

Daarnaast moet worden vastgesteld dat de kosten die samenhangen met de crediteuren juist zijn geboekt (inclusief rubricering):

- voer een cijferbeoordeling uit;
- maak een selectie in de administratie van alle boekingen (groter dan € x);
- selecteer aan de hand van deze selectie 100 boekingen. Selectie vindt plaats aan de hand van omvang van het bedrag, omschrijving, vóórkomen van dubbele bedragen, etc.;

Externe verslaggeving

- controleer de geselecteerde boekingen aan de hand van de boekingsdocumenten. Gelet moet worden op:
 - aanwezigheid van een origineel document
 - juiste codering
 - juiste boeking
 - parafering door bevoegde budgethouder(s)
 - rekenkundige juistheid van de factuur
- bepaal aan de hand van de bevindingen bij de 100 geselecteerde posten of uitbreiding van de deelwaarneming noodzakelijk is.

2.4.7 *Debiteuren en omzet (verkoopfacturen)*

Het betreft hier de facturering aan derde partijen. De verwerking van verkoopfacturen leidt tot rechtstreekse boekingen in het grootboek. De boekingen komen op zowel balans-, als resultatenrekeningen terecht. Het is van belang dat facturen tijdig opgesteld en verwerkt worden. De sub-administratie debiteuren kan per maand worden afgesloten, waardoor het niet meer mogelijk is om mutaties ten laste van die periode te boeken.

Vaststellen dat de debiteuren juist zijn verantwoord:

- stel vast dat het saldo van de saldijst en de (historische) openstaande postenlijst uit de sub-administratie overeenstemt met de financiële administratie;
- stel vast welke afboekingen (zonder ontvangsten) hebben plaatsgevonden en beoordeel of deze terecht zijn;
- stel vast welke posten ouder zijn dan drie maanden;
- beoordeel de inbaarheid van deze posten aan de hand van betaalgedrag in het verleden, correspondentie, ontvangsten in de nieuwe periode;
- stel vast welke voorziening voor oninbaarheid gevormd moet worden;
- beoordeel of op de juiste wijze BTW is berekend.

Daarnaast moet worden vastgesteld dat de omzet volledig is verantwoord:

- voer een cijferbeoordeling uit;
- maak aansluiting met geld-goederenbeweging (voor zover mogelijk).
- maak een aansluiting met de af te dragen BTW (hoog/laag).

2.4.8 *Projecten*

Binnen veel organisaties wordt een projectadministratie bijgehouden (zie ook het hoofdstuk over onderhanden projecten). Kosten en opbrengsten van projecten worden geboekt aan de hand van:

1. ontvangstmeldingen/prestatieverklaringen;

Externe verslaggeving

2. inkoopfacturen;
3. urenverantwoording;
4. verkoopfacturen;
5. memoriaalboekingen (doorbelastingen, correctie- en afsluitende posten).

De registratie van kosten op projecten leidt tot rechtstreekse boekingen in het grootboek. De kosten worden in de meeste gevallen afgerekend naar een balansrekening, het onderhanden werk. Bij het afsluiten van het project worden de kosten en opbrengsten ten laste van de resultatenrekening gebracht. Het is dus van belang dat projecten tijdig worden afgesloten, omdat anders kosten en opbrengsten gemist worden of op een andere wijze verantwoord moeten worden.

Teneinde vast te stellen dat de administratie van de projecten tijdig en juist wordt gevoerd zijn de volgende processtappen nodig:

- stel vast dat het overzicht met alle projecten aansluit met de financiële administratie en de projectadministratie;
- selecteer een aantal projecten om vast te stellen dat alle noodzakelijke documenten aanwezig zijn;
- beoordeel de juistheid van de toegerekende kosten aan een project aan de hand van de individuele loonstaten van een aantal medewerkers. Stel vast dat toerekening van personeelskosten op verschillende projecten op een consistente wijze plaatsvindt.
- stel vast dat de projectadministrateur een agenda bijhoudt waarin kritische data zijn opgenomen. Dit zijn bijvoorbeeld data waarop de activiteiten van een project gereed moeten zijn of de eindafrekening moet worden ingediend.

2.4.9 *Grootboek*

Overige boekingen worden veelal rechtstreeks in het grootboek verwerkt:

- Correctieposten;
- Periodieke boekingen;
- Eliminatieposten bij consolidatie;
- Boekingen m.b.t. voorzieningen;
- Boekingen m.b.t. aflossing en rentebetalingen;
- Boekingen m.b.t. afwikkeling transitorische posten;
- Overige memoriaalboekingen.

Het verwerken van deze posten leidt tot rechtstreekse boekingen in het grootboek. De boekingen komen op zowel balans-, als resultatenrekeningen terecht. Het is van essentieel belang dat memoriaalboekingen tijdig en ten laste van de juiste periode verwerkt worden. Het grootboek kan

Externe verslaggeving

per maand worden afgesloten, waardoor het niet meer mogelijk is om in afgesloten perioden te boeken.

Vaststellen dat de interne beheersing van de diverse tussenrekeningen van voldoende nivo is.

- leg vast wie verantwoordelijk zijn voor welke specifieke tussenrekeningen.
- stel vast dat van alle tussenrekeningen een specificatie aanwezig is.
- beoordeel de specificaties kritisch en let hierbij onder andere op de ouderdom van posten, de omschrijving van de boeking en de omvang van het bedrag.
- stel vast dat de specificatie niet alleen een uitdraai van het grootboek is, maar extra informatie bevat (zoals de reden waarom een post op de tussenrekening staat, afloop in de nieuwe periode, stand van zaken).
- stel van een aantal afboekingen (memoboekingen) vast dat ze geautoriseerd zijn.

Externe verslaggeving

3 HET JAARVERSLAG

3.1 Inleiding

Het jaarrapport of jaarbericht van een onderneming bestaat uit de jaarrekening, het jaarverslag en de overige gegevens. De wet- en regelgeving en de literatuur met betrekking tot het jaarverslag komt er bekaaid vanaf in vergelijking met de jaarrekening. Er wordt weinig over geschreven. IFRS kent zelfs geen enkel voorschrift ten aanzien van het jaarverslag. Evenmin zijn er modellen voor het jaarverslag. Dit is daarentegen wel het geval bij de jaarrekening. En dat terwijl het jaarverslag bij uitstek het middel is om de kille cijfers van de jaarrekening in perspectief te plaatsen. Om verantwoording af te leggen. Om de toekomstvisie te beschrijven.

Dit hoofdstuk gaat over het jaarverslag. Na een korte schets van de wet- en regelgeving gaan wij in op twee belangrijke vragen: (1) Op welke wijze moet het jaarverslag tot stand komen en welke rol heeft de controller hierbij? en (2) Hoe zorgen wij ervoor dat het een kwalitatief goed jaarverslag wordt?

In hoofdstuk 7 van deze les wordt nader ingegaan op het maatschappelijk jaarverslag.

3.2 Noodzakelijke inhoud van het jaarverslag

Het bestuur van de rechtspersoon moet een jaarverslag opstellen. Relevante informatie over de jaarrekening is te vinden in art. 2:391 BW en in de Richtlijnen voor de Jaarrekening, in het bijzonder Richtlijn 400. In dit kader is het relevant stil te staan bij de periode waarop het jaarverslag betrekking heeft en de onderwerpen die in het jaarverslag aan de orde moeten komen.

Het jaarverslag moet een beeld geven over de elkaar opvolgende informatie:

1. De ontwikkeling gedurende het boekjaar

Er moet een analyse gemaakt worden van de behaalde omzet, de resultaten en kasstromen in relatie tot de ontwikkelingen en gebeurtenissen die zich hebben voorgedaan (eventueel verdeeld naar kern-, nevenactiviteiten en beëindigde of te beëindigen activiteiten).

2. De toestand op de balansdatum

De bespreking van de toestand op balansdatum moet in ieder geval inzicht geven in de posities die van vitaal belang zijn voor de onderneming. Naast de solvabiliteit en liquiditeitspositie heeft dit bijvoorbeeld betrekking op de voorraadpositie, de orderportefeuille of de valuta-positie.

3. De verwachte gang van zaken

Hierbij moet aandacht besteed worden aan de:

- investeringen;
- financiering;

Externe verslaggeving

- personeelsbezetting;
- omstandigheden waarvan de ontwikkeling van de omzet en rentabiliteit afhankelijk is.

4. Gebeurtenissen na balansdatum

Dit betreft gebeurtenissen van bijzondere betekenis die na het einde van het boekjaar hebben plaatsgevonden. In het jaarverslag wordt melding gemaakt van de gebeurtenissen en de consequenties in hoofdlijnen voor zover gewichtige gronden zich hiertegen niet verzetten.

De onderwerpen die de onderneming in het jaarverslag moet beschrijven zijn in hoge mate afhankelijk van de aard van de onderneming en de bedrijfsprocessen. De onderneming mag zelf prioriteiten aanbrengen en voor een belangrijk deel bepalen waarover zij verantwoording aflegt. De onderwerpen kunnen bijvoorbeeld gerangschikt worden naar de bedrijfsfuncties binnen de onderneming, naar de categorieën in de balans en resultatenrekening of naar de divisies c.q. organisatieonderdelen.

Een aantal onderwerpen moet (gedeeltelijk afhankelijk van de juridische vorm en omvang van de onderneming) een aantal elementen bevatten op grond van wet- en regelgeving. Zie hiertoe tabel 1.

Tabel 2: Elementen in het jaarverslag

Art. 2:391 BW	Richtlijn 400
<ul style="list-style-type: none"> • financiële prestatie-indicatoren; • niet-financiële prestatie-indicatoren zoals milieu- en personeelsaangelegenheden; • investeringen, de financiering en de personeelsbezetting; • de risico's en onzekerheden; • werkzaamheden op het gebied van onderzoek en ontwikkeling (ongeacht of dit geactiveerd wordt in de jaarrekening); • naleving code corporate governance of andere gedragscode • doelstellingen en beleid op het gebied van het beheer van risico's ten aanzien van financiële instrumenten (afdekking, krediet, kasstroomrisico en dergelijke). <p><i>En voor beursgenoteerde nv's:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • een bestuurstoelichting over onder andere de kapitaal- en zeggenschapsstructuur, optieregelingen. 	<p><i>Algemene informatie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • de doelstelling van de onderneming; • aanduiding van de kernactiviteiten van de onderneming (producten, diensten, geografische gebieden, afnemers en leveranciers); • de juridische structuur en de interne organisatiestructuur; • de (internationale) keten waarin de onderneming werkzaam is; • de belangrijkste elementen van het gevoerde beleid; • de internationale keten waarin de onderneming opereert. <p><i>Afhankelijk van relevantie de aanvullende informatie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • marketing, distributie en innovatie; • afhankelijkheid van grondstoffen; • interne beheersing van processen en procedures, risicomanagement, kwaliteitsbeheersing; • informatievoorziening en automatisering.

Externe verslaggeving

3.3 Proces van totstandkoming van het jaarverslag

De totstandkoming van de jaarrekening is meestal ingebed in een strak tijdschema waarbij vooral financiële medewerkers betrokken zijn. Bij het jaarverslag is dit vaak minder het geval. Om een degelijk jaarverslag te kunnen maken moeten medewerkers uit verschillende bedrijfsdisciplines een rol hebben. Een bottum-upbenadering kan hierbij goed werken. Dit betekent dat medewerkers op basis van centrale kaders deelonderwerpen voor het jaarverslag aanleveren.

In de praktijk zien wij vaak dat het jaarverslag wordt opgesteld onder regie van de afdeling communicatie of pr. Dit is niet verkeerd, omdat het jaarverslag een middel is om te communiceren. Toch moet de controller een belangrijke rol vervullen bij de totstandkoming van het jaarverslag. De rol van de controller is erop toezien dat:

- het tijdpad van totstandkoming goed aansluit bij de totstandkoming van de jaarrekening;
- het jaarverslag evenwichtig is, waarbij zowel positieve als negatieve ontwikkelingen beschreven zijn;
- het jaarverslag aansluit bij de cijfers uit de jaarrekening van het verslagjaar;
- de daadwerkelijke ontwikkeling overeenstemt met de uitgesproken verwachtingen of onzekerheden ten opzichte van het voorgaande jaarverslag.

Onder strakke regie kan het jaarverslag in de volgende fasen worden opgemaakt:

1. Voorbereiding

Een werkgroep bestaande uit medewerkers van de afdeling communicatie en de controller(s) maakt een plan van aanpak voor het jaarverslag. Als uitgangspunten kunnen hierbij dienen: de begroting en het werkplan uit het verslagjaar, het vorige jaarverslag, de leerpunten bij de totstandkoming van het vorige jaarverslag en een globale analyse van jaarverslagen van andere of vergelijkbare ondernemingen. Ook kan het helpen aan belanghebbenden te vragen wat zij als relevante informatie beschouwen in het jaarverslag. Het plan van aanpak bevat een conceptinhoudsopgave met de (sub-)onderwerpen en schrijfgeregels voor het jaarverslag. Bij het schrijven van het verslag moet de auteur duidelijk voor ogen houden voor welke verschillende doelgroep(en) het jaarverslag bestemd is. De werkgroep maakt tevens een tijdschema waarbij één verantwoordelijke per deelonderwerp wordt aangewezen. Het schema bevat voldoende ruimte voor de verwerking van commentaar en de samenvoeging van de stukken.

2. Uitwerking

Verschillende medewerkers werken voor de eigen discipline, de eigen projecten of de eigen deskundigheid een onderwerp uit. In algemene zin valt er niet zo veel te zeggen over wie de deelverslagen moet uitwerken. Nuttig lijkt in ieder geval de divisie managers, de manager HRM/P&O, de riskmanager. Bovendien zal de secretaris van het bestuur/raad van toezicht

Externe verslaggeving

een bijdrage moeten leveren. Om dubbel werk te voorkomen kan uiteraard geput worden uit tekstfragmenten van al bestaande documenten of interne rapportages.

3. **Samenvoeging**

Op basis van de conceptinhoudsopgave worden de ontvangen bijdragen beoordeeld en in samenspraak gewijzigd. Dit kan zowel betrekking hebben op de vorm als op de inhoud. Degene die verantwoordelijk is voor de eindredactie moet goed opletten op de onderlinge samenhang van de stukken enerzijds en de consistentie met de jaarrekening en het voorgaande jaarverslag anderzijds.

4. **Beschikbaarstelling en evaluatie**

Het jaarverslag moet een formeel traject doorlopen van vaststelling en goedkeuring door de directie en de toezichthouders van de onderneming. Daarna volgt de presentatie en publicatie, indien mogelijk ook via internet. Het proces van de totstandkoming van het jaarverslag wordt geëvalueerd met de direct betrokkenen.

3.4 **Een kwalitatief goed jaarverslag**

Ieder jaar worden er prijzen uitgereikt voor het beste of meest transparante jaarverslag. Voorbeelden zijn: de Sijthoff-prijs voor ondernemingen, de Transparant-prijs voor fondsenwervende instellingen en de Kordes-trofee voor organisaties in de publieke sector. De criteria die hierbij gehanteerd worden zijn veelal publiekelijk toegankelijk. Daarnaast wordt bij de uitreiking van de prijzen voor het beste jaarverslag veelal toegelicht op welke gronden een jaarverslag uitblinkt in zijn categorie. Voor ons als controller kan het leerzaam zijn na te gaan op basis van welke criteria de jaarverslagen worden beoordeeld. Immers hiermee kunnen wij ook de kwaliteit van ons eigen jaarverslag verbeteren.

Uit de criteria is een tiental aanbevelingen te herleiden die voor ieder kwalitatief goed jaarverslag gelden. Een goed jaarverslag:

- a. Is eerlijk en doet ook verslag van zaken en projecten die minder goed zijn verlopen. Een jaarverslag is geen reclamefolder, maar een middel om verantwoording af te leggen en de cijfers in perspectief te plaatsen. Het moet een getrouw beeld geven en niet vaag zijn.
- b. Bevat een aansluiting bij de doelstellingen van de onderneming in het algemeen (statuten, mission statement, meerjarenplan) en voor het verslagjaar in bijzonder (begroting, werkplan).
- c. Geeft een heldere analyse van de omgeving. Dit betreft het verslagjaar, maar ook het komende jaar. De omgeving betreft minimaal de markt, de concurrentieverhoudingen en de stakeholders van de onderneming. Zorg hierbij voor een evenwichtige analyse tussen de interne en externe factoren die van invloed zijn geweest.
- d. Geeft inzicht in het risicoprofiel van de onderneming en een gevoeligheidsanalyse van de impact van de risico's. Voorzover mogelijk wordt een onderscheid gemaakt tussen markt-

Externe verslaggeving

risico's, operationele risico's, reputatie en overige risico's. Tevens moet men aangeven op welke wijze het risicomanagement is ingericht. Gedacht kan worden aan het afdekken van risico's, interne controlemaatregelen en de verzekeringsportefeuille. In dit kader is het zinvol aandacht te besteden aan juridische claims en de afhankelijkheid van één grote leverancier, klant of inkomstenstroom.

- e. Beschrijft de opzet en werking van bestuur of directie en toezichthoudende organen. Dit wordt gerelateerd aan de geldende of een eigen governance code. Het bestuur of de directie en de toezichthoudende organen lichten ook in een eigen verslag de werkzaamheden toe, evalueren het eigen functioneren en geven de verwachtingen voor de toekomst. Tevens wordt verantwoording afgelegd over het beloningsbeleid.
- f. Bevat concrete en onderbouwde toekomstgerichte informatie over speerpunten en prioriteiten in het komende verslagjaar alsmede beoogde en verwachte (financiële) resultaten.
- g. Verschaft adequate en relevante informatie ten aanzien van personeel (onder andere ziekteverzuim, personeelsverloop, opleidingen, werkgelegenheid en verplaatsing van activiteiten) en maatschappelijk verantwoord ondernemen (sociale aspecten, milieu en dergelijke).
- h. Heeft een goede communicatiewaarde en een heldere structuur. Het wisselt inhoud af met grafieken, geeft kengetallen en langjarige cijfers, foto's en kaders met interviews of uitspraken.
- i. Bevat weinig vakjargon. Voorzover nodig wordt een begrippenlijst en een opsomming van de definities van (financiële) ratio's toegevoegd.

Geeft informatie voor de aandeelhouder en investeerders (gegevens per aandeel, uitstaande aandelen, optiebeloningsbeleid, financiële agenda, contactpersonen en dergelijke). Tevens wordt algemene informatie gegeven over het bedrijfsprofiel, de activiteiten, de juridische en bedrijfsstructuur, samenstelling van bestuur, rooster van aftreden en achtergrond van bestuurders, statutaire naam, vestigingsplaats, rechtsvorm, inschrijvingsgegevens Kamer van Koophandel, website en dergelijke.

Externe verslaggeving

4 HET MAATSCHAPPELIJK JAARVERSLAG

4.1 Inleiding

Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) staat de laatste jaren in toenemende mate in de belangstelling. Dit geldt ook voor het maatschappelijk jaarverslag. Het doel van dit hoofdstuk is een handreiking te bieden voor de totstandkoming van het maatschappelijk jaarverslag. Dit hoofdstuk besteedt allereerst aandacht aan MVO (11.2). Vervolgens wordt nader ingegaan op het maatschappelijke jaarverslag (11.3) en op de richtlijnen van het Global Reporting Initiative (11.4). Ten slotte komt de rol van de controller en de accountant aan de orde (11.5).

4.2 Maatschappelijk verantwoord ondernemen

De SER definieert MVO als:

- een onderneming die op langere termijn op een maatschappelijk verantwoorde wijze waarde creëert in de drie dimensies 'profit', 'people' en 'planet'; en
- een ondernemingsleiding die gevoelig blijft voor de (veranderende) behoefte uit de maatschappij door transparante verslaggeving en het voeren van een dialoog met belanghebbenden.

Tegenwoordig wordt in plaats van P++ ook vaak gesproken over ESG-factoren hetgeen staat voor environmental, social en governance.

Onderzoeken tonen aan dat MVO loont. Dit wordt vooral verklaard doordat ondernemingen die maatschappelijk verantwoord ondernemen meer openstaan voor de omgeving. Organisaties die maatschappelijk verantwoord ondernemen zien sneller innovatiekansen, spelen beter in op ontwikkelingen op de markt en zijn beter in staat (externe) risico's te beperken. Daarnaast blijkt dat alle belanghebbenden bij organisaties die maatschappelijk verantwoord ondernemen meer tevreden zijn (werknemers, klanten en eigenaren). In veel gevallen leidt MVO tot een verbetering van de reputatie van de onderneming. Bovendien draagt MVO bij aan betere bedrijfsresultaten.

MVO vergt transparantie. Bedrijven moeten inzicht geven in de eigen activiteiten in de keten en helder communiceren over de sociale en milieuprestaties naar de klant. De prestaties van organisaties worden niet meer alleen beoordeeld op basis van financiële termen. Minstens zo belangrijk is de wijze waarop de resultaten worden behaald. Dit houdt in dat organisaties die maatschappelijk verantwoord ondernemen, ook verantwoording moeten afleggen aan alle belanghebbenden over het gevoerde ondernemingsbeleid: wat heeft men gedaan? Hoe heeft men het gedaan? Maar zeker ook: wat heeft men nagelaten te doen en wat is mislukt? Recent Nederlands onderzoek toont ook aan dat bij 60% van 25 AEX-fondsen en andere vooraanstaande bedrijven de po-

Externe verslaggeving

satieve berichtgeving in het maatschappelijk verslag overheerst of er zelfs helemaal geen negatieve berichten in staan.

Het volgende onderwerp gaat verder in op het maatschappelijk jaarverslag.

4.3 Het maatschappelijk jaarverslag

Iedere organisatie zal zelf bepalen of en op welke punten men zich maatschappelijk verantwoordt in het maatschappelijk jaarverslag (ook wel duurzaamheidsverslag genoemd). Als een organisatie maatschappelijk onderbouwde keuzes wil maken, is communicatie van groot belang: communicatie zowel binnen de eigen organisatie als met diverse externe belanghebbenden. Het maatschappelijk jaarverslag betreft niet slechts de communicatie met de externe belanghebbenden, maar heeft ook intern toegevoegde waarde. De communicatie kan beleidspunten opleveren voor het management.

Uit diverse onderzoeken blijkt dat het maatschappelijk jaarverslag nog lang niet volwassen is. De inhoud en kwaliteit van de verslagen lopen sterk uiteen. Sommige geven werkelijk inhoud aan MVO en het afleggen van verantwoording hierover. Andere komen bij wijze van spreken tot een weinig andere benadering dan 'zoeken en vervangen' in de tekst van het directie- of jaarverslag. In de eerste maatschappelijke jaarverslagen werd vooral aandacht besteed aan de milieuactiviteiten van de organisatie, de sponsoring van maatschappelijke projecten en activiteiten in het kader van gezondheid en veiligheid. Deze basisinformatie wordt in toenemende mate uitgebreid met een verslag van een 'dialogoog' met de belanghebbenden en het gehanteerde verslaggevingbeleid.

De Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) heeft Richtlijn voor de Jaarverslaggeving (Richtlijn) 400 Jaarverslag opgesteld. Deze Richtlijn behandelt de informatie over maatschappelijke aspecten van het beleid in het jaarverslag. Dit wordt ook wel het directie- of bestuursverslag genoemd. In deze nieuwe Richtlijnen worden aanbevelingen gedaan om over economische, milieu- en sociale aspecten in het jaarverslag te rapporteren. De Richtlijn besteedt dus aandacht aan de inhoud van het maatschappelijk verslag. Naast Richtlijn 400 heeft de RJ ook een Handreiking Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen uitgegeven. Deze handreiking vormt een eerste aanzet van een leidraad die men kan hanteren als men een maatschappelijk jaarverslag opstelt. Er is rekening gehouden met internationale ontwikkelingen op het gebied van maatschappelijke jaarverslaggeving.

Het is de verwachting dat de aandacht voor het maatschappelijk jaarverslag verder zal toenemen. De pioniers op het gebied van MVO waren met name grote(re) beursgenoteerde ondernemingen die zich primair vanuit de invalshoek milieu (planet) profileerden. Ook grote non-profitorganisaties deden mee. De grote aandacht voor governance vormt de katalysator voor de aandacht voor de belangen van zowel aandeelhouders als andere belanghebbenden. De invalshoeken people en

Externe verslaggeving

profit zijn in de publieke beeldvorming belangrijker geworden. Tevens is de aandacht toegenomen voor de verantwoording van overheden, publiek- en privaatrechtelijke organisaties die met overheidsgeld publieke taken uitvoeren en maatschappelijke organisaties die gelden of belangen van derden vertegenwoordigen. Zie hiervoor bijvoorbeeld de ontwikkeling van 'van beleidsbegroting tot beleidsverantwoording' (VBTB).

Het accent komt daardoor meer te liggen op:

- de doelmatigheid en rechtmatigheidsaspecten van het financieel beheer;
- het maatschappelijk rendement;
- de verbetering van het voorzieningenaanbod;
- investeringen in de werk- en leefomgeving.

Naast de richtlijn en de handreiking zijn er algemeen geaccepteerde richtlijnen en standaarden zoals:

- het Global Reporting Initiative (GRI);
- de ILO-verklaring over fundamentele principes en rechten op het werk;
- de Tripartite International Labour Office (ILO-)verklaring inzake multinationale ondernemingen en sociaal beleid;
- de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen;
- de richtlijn verantwoord inkopen van de International Chamber of Commerce (ICC).

4.4 Richtlijnen Global Reporting Initiative

De richtlijnen van het Global Reporting Initiative (GRI) bieden een goede handreiking voor de verdere uitwerking van het maatschappelijk jaarverslag. De richtlijnen dwingen de verslaggevendende organisaties een keuze te maken voor kernthema's en geven voorschriften met betrekking tot de vergelijkbaarheid van de opgenomen gegevens. De richtlijnen bestaan uit twee delen:

- Deel 1 geeft aanwijzingen die een handreiking zijn voor de wijze waarop de organisatie de inhoud van het duurzaamheidsverslag kan vaststellen.
- Deel 2 beschrijft de verslaggevingsprincipes. De verslaggevingsprincipes worden ingedeeld naar principes ter bepaling van de inhoud van het verslag en principes ter waarborging van de kwaliteit van de informatie in het verslag (zie tabel 8). Principes ter bepaling van de inhoud van het duurzaamheidsverslag zijn materialiteit, betrokkenheid van belanghebbenden, duurzaamheidscontext en volledigheid. Principes voor de kwaliteit van het verslag zijn evenwichtigheid, vergelijkbaarheid, nauwkeurigheid, tijdigheid, duidelijkheid en betrouwbaarheid.

Externe verslaggeving

Tabel 3: Verslaggevingsprincipes Global Reporting Initiative

Ter bepaling van de inhoud	Ter waarborging van de kwaliteit van het verslag
<p><i>Materialiteit:</i> de informatie in het verslag moet betrekking hebben op onderwerpen en indicatoren die een beeld geven van de economische, milieugerelateerde en sociale gevolgen.</p> <p><i>Betrokkenheid van belanghebbenden:</i> de verslaggevende organisatie moet haar belanghebbenden identificeren en in het verslag verklaren hoe is ingegaan op hun redelijke verwachtingen en belangen.</p> <p><i>Duurzaamheidscontext:</i> het verslag moet de prestaties van de organisatie weergeven in de bredere context van duurzame ontwikkeling.</p> <p><i>Volledigheid:</i> Volledigheid omvat met name de dimensies:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Reikwijdte:</i> het aantal onderwerpen dat in het verslag wordt besproken. • <i>Afbakening:</i> reeks entiteiten waarvan de prestaties in het verslag zijn opgenomen (bijvoorbeeld dochteronderneming, onderaannemers en samenwerkingsverbanden). • <i>Tijd:</i> complete informatie voor de periode waarop het verslag betrekking heeft. 	<p><i>Evenwichtigheid:</i> er moet een evenwicht zijn tussen de positieve en negatieve aspecten. Verslagen moeten verder een duidelijk onderscheid maken tussen de feitelijke weergave van informatie en de interpretatie ervan door de verslaggevende organisatie.</p> <p><i>Vergelijkbaarheid:</i> onderwerpen en informatie moeten op consistente wijze in het verslag worden verwerkt. Het moet mogelijk zijn de prestaties van jaar tot jaar en ten opzichte van andere organisaties te vergelijken. Een organisatie moet verder absolute getallen en ratio's opnemen.</p> <p><i>Nauwkeurigheid:</i> de informatie in het verslag moet dusdanig nauwkeurig en gedetailleerd zijn dat belanghebbenden de prestaties van de verslaggevende organisatie daadwerkelijk kunnen beoordelen.</p> <p><i>Tijdigheid:</i> de informatie moet tijdig beschikbaar zijn. Het verslag moet regelmatig verschijnen.</p> <p><i>Duidelijkheid:</i> De informatie moet inzichtelijk en toegankelijk zijn.</p> <p><i>Betrouwbaarheid:</i> de informatie en processen die worden gebruikt bij het opstellen van het verslag moeten zodanig worden verzameld, geregistreerd, samengesteld, geanalyseerd en gepubliceerd worden dat deze toetsbaar zijn.</p>

Ondernemingen doen er bovendien verstandig aan afwijkingen van de richtlijnen toe te lichten. Deze verklaring kan door de onderneming zelf of door een derde worden opgesteld. Het opnemen van een dergelijke verklaring verhoogt de waarde en het nut van het verslag en verduidelijkt de communicatie over de inhoud.

4.5 De rol van de controller en de accountant

Wat betekent MVO voor de controller? In de eerste plaats moet MVO hoog op de agenda komen te staan. Door een fundamentele discussie over MVO aan te gaan, binnen de eigen organisatie of onderneming, maar ook met belanghebbenden. MVO moet onderdeel gaan uitmaken van de kernprocessen. Op basis van deze discussie kan een stappenplan worden gemaakt waarin de ambities op het gebied van MVO worden beschreven (en later gemeten). In de tweede plaats heeft de controller een rol bij het afleggen van verantwoording over MVO. Door middel van een maatschappelijk jaarverslag kunnen ambities worden afgezet tegen realisatie. De controller kan hierbij een initiërende rol hebben.

Welke rol kan de accountant spelen bij het maatschappelijk jaarverslag? De accountant kan het verslag beoordelen ten aanzien van zowel het proces van de totstandkoming als van de verificatie van de gepresenteerde gegevens. Hierbij gaat de aandacht uit naar de wijze waarop, binnen verschillende niveaus van de organisatie, invulling wordt gegeven aan de visie en de strategische

Externe verslaggeving

doelstellingen van het management (vergelijking tussen gestelde en gerealiseerde doelstellingen). De beoordeling hiervan is lastig. Maatschappelijke jaarverslagen bevatten immers over het algemeen veelal kwalitatieve, lastiger te objectiveren en te controleren informatie. Men zal veel kennis nodig hebben over de organisatie waarover wordt gerapporteerd. Het toetsingskader voor de accountant is niet gestandaardiseerd, in tegenstelling tot de controle van de jaarrekening.

De accountant moet zijn oordeel objectiveren. Niet alleen door een toetsing aan de interne processen, documenten en criteria die de organisatie heeft gedefinieerd, maar ook aan de verwachtingen van de gebruikers van het maatschappelijk jaarverslag (met de belanghebbenden). De accountant beoordeelt het maatschappelijk jaarverslag onder andere op:

- *Relevantie*: is het maatschappelijk jaarverslag een juiste afspiegeling van de activiteiten op het gebied van planet, people en profit van de onderneming?
- *Volledigheid*: worden de onderwerpen in het jaarverslag evenwichtig behandeld? Of wordt aan bepaalde onderwerpen meer of juist onvoldoende aandacht besteed, waardoor de lezer van het jaarverslag kan worden misleid?
- *Controleerbaarheid*: kan de gepresenteerde informatie in voldoende mate worden geverifieerd? Of is verdergaande informatie over de branche- of keteninformatie noodzakelijk? Is deze informatie ook voorhanden?

4.6 Samenvatting

De belangstelling voor het maatschappelijk jaarverslag neemt toe. Hierbij worden organisaties geholpen met handzame handboeken van de Raad voor de Jaarverslaggeving en het Global Reporting Initiative. Jaarlijks doen verschillende bureaus onderzoek naar de kwaliteit van deze verslagen. Deze onderzoeken tonen een verbetering van de kwaliteit, maar desondanks laat de informatieve waarde te wensen over. Onvolledigheid van het verslag en het gebruik van vakterminologie maken het verslag voor de belanghebbenden niet altijd begrijpelijk. De begrijpelijkheid kan verbeteren als het verslag niet als op zichzelf staand doel wordt gezien, maar als middel voor een belangenafweging in een organisatie waarover met de stakeholders wordt gecommuniceerd.

In het verstrekken van duidelijkheid en zekerheid over de inhoud van het maatschappelijk jaarverslag kan de accountant een belangrijke rol hebben. Het is van groot belang dat hij aangeeft op welke wijze hij de controle heeft uitgevoerd en dat hij de informatie verifieert bij een aantal belanghebbenden of bronnen. Voor een goed oordeel zal hij bovendien de deskundigheid van anderen op het gebied van milieu, arbeidsomstandigheden en ethiek moeten raadplegen. Door de werkzaamheden te 'delen' met meerdere partijen, waarbij de accountant wel eindverantwoordelijk blijft voor het opstellen van het verificatierapport, is een onafhankelijk oordeel gewaarborgd en wordt de toegevoegde waarde van het verslag verhoogd.

Externe verslaggeving

5 WETTELIJK KADER

5.1 Inleiding

De wettelijke bepalingen rondom externe verslaggeving zijn vooral opgenomen in Boek 2, Rechtspersonen, titel 9 De Jaarrekening en het jaarverslag van het Burgerlijk Wetboek (BW). Daarnaast bestaan besluiten omtrent modellen van de jaarrekening van ondernemingen en omtrent de toepassing van actuele waarde. Ook komen verspreid door het BW wetsartikelen voor die betrekking hebben op jaarrekeningposten. Bij wetgeving hoort rechtspraak en toezicht. In hoofdstuk 3.2 worden hiervan de belangrijkste behandeld.

De Nederlandse wettelijke bepalingen rondom externe verslaggeving zijn open geformuleerd. Het georganiseerde bedrijfsleven, bestaande uit vertegenwoordigers van opstellers, gebruikers en controleurs van jaarrekeningen hebben zich verenigd in de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ). De werkwijze en betekenis voor de regelgeving van externe verslaggeving van de RJ is het onderwerp van hoofdstuk 3.3.

Dit onderwerp is beperkt tot de Nederlandse situatie. De internationale situatie, in het bijzonder de International Financial Reporting Standards (IFRS), komt aan de orde in hoofdstuk 6: International Financial Reporting Standards.

5.2 Wetgeving, rechtspraak en toezicht

De wettelijke bepalingen rondom externe verslaggeving zijn vooral opgenomen in Boek 2, Rechtspersonen, titel 9 De Jaarrekening en het jaarverslag van het Burgerlijk Wetboek (BW). Daarnaast zijn het Besluit modellen jaarrekening en het Besluit actuele waarde van toepassing. In de Wet op de Ondernemingsraden zijn artikelen met betrekking tot de jaarrekening opgenomen. Voorts zijn verspreid door Boek 2 BW relevante artikelen opgenomen die hetzij voor alle rechtspersonen, hetzij voor specifiek genoemde rechtspersonen gelden.

De belangrijkste wettelijke bepalingen worden gevonden in art. 2:362 leden 1 en 4 BW.

Lid 1 luidt gedeeltelijk: “De jaarrekening geeft volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat...”.

De wet geeft geen gedetailleerde invulling aan de normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd. Dat wordt overgelaten aan het georganiseerde bedrijfsleven, alsmede aan de rechtspraak. Er is sprake van een open formulering door de wet. De open formulering wordt nog versterkt door lid 4 waarvan de tekst gedeeltelijk luidt: “Indien het verschaffen

Externe verslaggeving

van het in lid 1 bedoelde inzicht dit vereist, verstrekt de rechtspersoon in de jaarrekening gegevens ter aanvulling van hetgeen in de bijzondere voorschriften van en krachtens deze titel wordt verlangd. Indien dit noodzakelijk is voor het verschaffen van dat inzicht, wijkt de rechtspersoon van die voorschriften af; ...". Dit staat bekend als de suppletie en derogatiebepaling.

Kort samengevat staat hier dat de opsteller van de jaarrekening niet kan volstaan met het kritiekloos navolgen van de wettelijke bepalingen, maar dat hij moet nagaan of het bedoelde inzicht in vermogen en resultaat wordt verschaft door de jaarrekening. Komt de opsteller van de jaarrekening tot de conclusie dat het inzicht niet wordt verstrekt, dan geeft hij aanvullende informatie dan wel dient hij af te wijken van de specifieke wettelijke voorschriften. De aanvullingen en afwijkingen van de specifieke wettelijke bepalingen dienen te worden toegelicht.

Deze methode van wetgeving staat bekend als *principles based*. In de Verenigde Staten is er sprake van rules based verslaggevingsvoorschriften. Opstellers van jaarrekeningen in de Verenigde Staten zijn verplicht de uitgebreide regelgeving van de Financial Accounting Standards Board (FASB) strikt na te volgen. Het verschil komt tot uitdrukking door de Nederlandse aanvaardbare normen en de Amerikaanse aanvaardbare normen, generally accepted accounting principles (gaap), normen. Er wordt wel gesteld dat IFRS een tussenpositie in neemt tussen principles based en rules based accounting.

De rechtspraak rondom de jaarrekening van ondernemingen is in Nederland voorbehouden aan de Ondernemingskamer (OK). Tegen arresten van de OK kan alleen beroep in cassatie bij de Hoge Raad (HR) worden ingesteld. De OK is een gespecialiseerde kamer van het Gerechtshof te Amsterdam. De zitting vindt achter gesloten deuren plaats, omdat mogelijk concurrentiegevoelige informatie wordt besproken. De uitspraak is openbaar. De OK bestaat uit drie leden van het gerechtshof en twee deskundige personen: de raden. Raden zijn deskundigen uit de praktijk die geen lid zijn van de rechterlijke macht. Iedere belanghebbende kan een procedure starten. Aandeelhouders, werknemersorganisatie en de ondernemingsraad zijn door de OK als belanghebbenden aangemerkt. In de loop der jaren zijn verschillende jaarrekeningprocedures gevoerd. In de losbladige uitgave Documentatie rond de Jaarrekening zijn alle jaarrekeningprocedures systematisch bijeengebracht.

Verder is de procureur-generaal van het gerechtshof bevoegd in het openbaar belang te procederen en kan de Autoriteit Financiële Markten (AFM) in het kader van zijn toezichthoudende taak een procedure starten.

Externe verslaggeving

Toezicht op de externe verslaggeving van beursgenoteerde ondernemingen, in het bijzonder de vastgestelde jaarrekening, het jaarverslag en de overige gegevens, wordt sinds 2006 uitgevoerd door de AFM (zie www.afm.nl). De AFM is de Nederlandse beurstoezichthouder. De AFM heeft tot taak de jaarverslaggeving van beursondernemingen te toetsen aan geldende regelgeving en op te treden als er twijfels zijn over de toepassing van die regels. De AFM heeft volgens de Wet toezicht financiële verslaggeving (Wtfv) de volgende bevoegdheden.

De AFM kan nadere informatie vragen aan de verslaggevende onderneming indien zij op basis van openbare feiten of omstandigheden twijfelt aan de juiste toepassing van verslaggevingsvoorschriften. Als de inlichtingen van de verslaggevende onderneming zijn verkregen en de AFM nog steeds twijfelt, deelt zij de onderneming schriftelijk mede dat naar haar oordeel de verslaggevingsvoorschriften niet juist zijn toegepast. De AFM doet daarbij een aanbeveling voor een schriftelijke mededeling door de onderneming aan het publiek. Als de verslaggevende onderneming een dergelijke mededeling weigert, kan de AFM een verzoek indienen bij de OK tot herziening van de financiële verslaggeving. Dergelijke verzoekschriften zijn openbaar.

Ten slotte kan de AFM aanwijzingen, boetes en dwangsommen opleggen aan ondernemingen die de verplichte stukken volgens de Wtfv niet tijdig bij haar aanleveren.

Op 1 oktober 2006 is de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) in werking getreden. De Wta is gericht op accountants en accountantskantoren die wettelijke controles verrichten. Accountants moeten voldoen aan wettelijke normen, waarbij onafhankelijk extern toezicht wordt uitgevoerd door de AFM.

5.3 Regelgeving

In Nederland wordt aan de 'normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd' sinds 1981 invulling gegeven door de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ). De RJ is de opvolger van het Tripartiete Overleg dat de regelgevende taak tussen 1971 en 1981 heeft uitgevoerd. De RJ is belast met het autonoom opstellen en publiceren van stellige uitspraken en aanbevelingen onder de titel Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (Richtlijnen), alsmede het geven van adviezen.

De RJ telt 12 leden verdeeld in drie delegaties: de verschaffers, de gebruikers en de controleurs van externe financiële verslaggeving. Iedere delegatie bestaat uit vier leden. De RJ heeft een onafhankelijke voorzitter. De samenstelling van de RJ is op de volgende website opgenomen: <http://www.rjnet.nl>. De vergaderingen van de RJ zijn besloten; op de website worden de agenda van de RJ-vergaderingen en zijn activiteiten gepubliceerd.

Externe verslaggeving

De RJ publiceert op zijn website RJ-Uitingen met verduidelijkingen en interpretaties van Richtlijnen, alsmede eventuele wenselijk geachte kleine wijzigingen van de Richtlijnen. Hiermee beoogt de RJ snel en adequaat te reageren op vragen vanuit het maatschappelijk verkeer. RJ-Uitingen worden gepubliceerd als zelfstandig leesbaar stuk. De RJ-Uitingen worden in principe verwerkt in de Richtlijnen.

De RJ behandelt in zijn bundel Richtlijnen situaties die geregeld voorkomen en waarvan de behandeling in de jaarrekening vragen kan oproepen. De RJ werkt ook Richtlijnen uit voor bepaalde typen organisaties. De antwoorden die de RJ voor deze vragen ontwikkelt, moeten primair voldoen aan de algemene en specifieke wettelijke voorschriften (met name Titel 9 Boek 2 BW). De RJ betreft daarbij de arresten van de OK inzake jaarverslaggeving en de arresten van de HR voor de OK-arresten waarvoor cassatie bij de HR is ingesteld.

De Richtlijnen hebben geen formele, wettelijke betekenis. Wel hebben de Richtlijnen een belangrijke professionele en maatschappelijke betekenis verworven door de zorgvuldige werkwijze en de daaruit voortkomende hoge kwaliteit. Dit is bevestigd in het KPN-arrest van de HR waarin wordt gesteld dat de Richtlijnen weliswaar geen wettelijke grond hebben, maar wel groot gezag.

5.4 Samenvatting

De Nederlandse wetgeving voor de externe verslaggeving is getypeerd als principles based. Dit komt tot uitdrukking door de centrale bepalingen in de Nederlandse wet, in het bijzonder art. 2:362 leden 1 en 4 BW. Samengevat komen deze bepalingen erop neer dat de jaarrekening inzicht dient te geven in vermogen en resultaat volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd en dat, indien het inzicht het vereist, aanvullende informatie dient te worden verstrekt, respectievelijk van de wettelijke bepalingen dient te worden afgeweken. Er is een beperkt aantal bepalingen waaraan voldaan dient te worden. Amerikaanse regelgeving is getypeerd als rules based. Veel gedetailleerde regels waarvan niet mag worden afgeweken, domineren de vorm en inhoud van de externe verslaggeving. IFRS neemt een positie tussen rules based en principles based accounting in.

Toezicht op de externe verslaggeving wordt uitgeoefend door de rechtspraak van de OK en door de beurstoezichthouder, de AFM.

De RJ is de regelgevende instelling die Richtlijnen, aanbevelingen en stellige uitspraken, voor de jaarverslaggeving publiceert. De Richtlijnen hebben een groot maatschappelijk en professioneel gezag.

Externe verslaggeving

6 INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk heeft ten doel inzicht te geven in IFRS. Wij hebben ervoor gekozen in dit hoofdstuk vooral aandacht te besteden aan de doelstelling van IFRS (4.2), de effecten van IFRS in de praktijk (4.3) en ten slotte aan een aantal aspecten met betrekking tot de invoering van IFRS (4.4) en ten slotte een korte schets van enkele verschillen tussen de Nederlandse verslaggevingsregels enerzijds en de IFRS-bepalingen anderzijds.

6.2 Doelstelling IFRS

IFRS heeft ten doel de vergelijkbaarheid van de jaarrekeningen in verschillende landen te verbeteren. De toepassing van uniforme richtlijnen moet leiden tot een beter inzicht in de prestaties van (internationale) ondernemingen. De uniformiteit moet bijdragen aan beter vergelijkbare jaarrekeningen tussen landen, aan één Europese kapitaalmarkt en daarmee aan lagere financieringskosten voor bedrijven.

De Europese Unie heeft afgesproken dat IFRS (vooralsnog) verplicht is voor beursgenoteerde ondernemingen. Omdat veel nationale regelgevende instellingen de standaarden van IASB opnemen in de eigen wetten en richtlijnen, krijgen ook niet-beursgenoteerde ondernemingen met de effecten van IFRS te maken.

De Nederlandse wet- en regelgeving heeft een liberaal karakter. De wet- en regelgeving gaat uit van een getrouw beeld, zodanig dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en resultaat (zie wettelijk kader). Het gaat om 'maatschappelijk aanvaardbare normen'. De Richtlijnen van de RJ zijn niet bindend. IFRS heeft een veel minder liberaal karakter. IFRS vereist dus een gedragsverandering van zowel de ondernemingsleiding, de controlerend accountants alsook van de gebruikers van de financiële informatie. De belanghebbenden bij de onderneming moeten met name de kwaliteit van de winst in de beoordeling betrekken en niet slechts het 'winstcijfer onder de streep'.

In 2009 is IFRS voor kleine en middelgrote ondernemingen (SME's) gepubliceerd. Officieel wordt gesproken over Non-Publicly Accountable Entities & Private Entities en officieus over 'IFRS light'. Niet de omvang, maar het ontbreken van beursnotering is doorslaggevend voor de vraag of een onderneming SME is. Klein of middelgroot moet dus niet in kwantitatieve zin naar de omvang van het balanstotaal, de omzet en het personeel worden opgevat. IFRS voor SME's kan interessant zijn voor ondernemingen die internationaal opereren of SME's die een beursnotering overwegen, zonder nog concrete beslissingen daarover te hebben genomen. De vereenvoudigingen van IFRS SME ten opzichte van de volledige IFRS zijn:

Externe verslaggeving

- onderwerpen die irrelevant of die niet karakteristiek zijn voor SME's;
- het niet toestaan van bepaalde keuzes in de verslaggevinggrondslagen die wél zijn opgenomen in de volledige IFRS;
- vereenvoudiging van de verwerkingscriteria en waarderingsgrondslagen;
- minder toelichtingsvereisten en eenvoudigere aanpassingen van de jaarrekening.

IFRS voor SME's kent nauwelijks strijdigheden met de Nederlandse wet en een beperkt aantal strijdigheden met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

6.3 Effecten IFRS

De invloed van IFRS op de gepresenteerde cijfers en de toelichting kan fors zijn. In dit onderwerp noemen wij de belangrijkste veranderingen in de presentatie van de ondernemingsprestaties. Meer gedetailleerd komen de verschillen in de bijlage aan bod waarbij de posten van de balans en resultatenrekening worden besproken. Dit leidt tot de volgende drie waarnemingen:

1. IFRS-regels complex, uitkomsten manipuleerbaar

Een belangrijk bezwaar van IFRS is de complexiteit ervan. Complexiteit die hoge invoeringskosten voor de onderneming met zich meebrengt. En complexiteit die leidt tot moeilijk leesbare en begrijpelijke jaarrekeningen. Niet alleen de IFRS-regelgeving is omvangrijk, de uitwerking ervan in de praktijk leidt tot aanmerkelijk dikkere jaarrekeningen met name door de veel uitgebreidere toelichtingen. Bovendien zijn er diverse onderdelen in de IFRS-regels die niet direct een verbetering vormen voor het inzicht.

2. Resultaten beweeglijker, flexibiliteit kleiner

Toepassing van IFRS leidt tot een toenemende beweeglijkheid van de financiële resultaten. Dit komt doordat IFRS uitgaat van een zogenaamde 'fair value' benadering. 'Fair value' houdt in dat activa en passiva worden gewaardeerd tegen de reële waarde of de marktwaarde. Veel deskundigen zijn van mening dat de toepassing van 'fair value' in de jaarrekeningen van financiële instellingen een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de financiële crisis.

De bepalingen van IFRS zijn stringenter dan de Nederlandse wet- en regelgeving. Er wordt aan de ondernemers minder keuze gelaten in de waarderingsgrondslagen van activa en passiva. Deze voorschriften verkleinen de flexibiliteit van de ondernemingen bij het afleggen van verantwoording.

3. Uniformiteit verbetert, transparantie verslechtert

IFRS moet leiden tot een betere internationale vergelijkbaarheid tussen ondernemingen. Dit lijkt goed gelukt. Uniforme regels leiden tot meer uniformiteit in de jaarrekening. Hoe strak regels ook geformuleerd mogen zijn, er is altijd ruimte voor een verschillende interpretatie. Vijfentwintig verschillende verslaggevingregels en -praktijken binnen de EU zijn met IFRS geharmoniseerd. De voormalige nationale regels leidden in het verleden weliswaar tot een

Externe verslaggeving

slechte internationale vergelijkbaarheid. Nationale regelgeving biedt echter wel maatwerk voor de sector waarin de onderneming werkzaam is. De onderlinge vergelijkbaarheid binnen landen is met de invoering van IFRS dus vaak verslechterd. Bovendien kent IFRS, in tegenstelling tot veel nationale regels, geen vaste modellen voor de balans en de winst-en-verliesrekening.

IFRS bevordert de internationale vergelijkbaarheid van jaarrekeningen, maar er is ook forse kritiek op de complexiteit van de IFRS-regels. Volledige vergelijkbaarheid van jaarrekeningen moet ook niet het einddoel zijn, want dat is toch niet realiseerbaar. Het gaat erom dat de jaarrekeningen begrijpelijk zijn en blijven en relevante en betrouwbare informatie verstrekken. Voor alle gebruikers van de jaarrekening.

6.4 Invoering IFRS

Voor beursgenoteerde ondernemingen (en hun dochterbedrijven) is het eenvoudig: zij moeten de jaarrekening inrichten op basis van IFRS. De overige bedrijven kunnen kiezen op IFRS over te stappen. De controller kan hierbij een stimulerende of juist afremmende rol hebben. In tabel 2 staan een aantal overwegingen om al dan niet over te stappen op IFRS.

Tabel 4: Redenen wel of niet vrijwillig op basis van IFRS rapporteren

Wel overstappen op IFRS	Niet overstappen op IFRS
<ul style="list-style-type: none">• voorop willen lopen, imago• transparant en goed vergelijkbaar willen zijn• aantonen dat de kwaliteit van de interne processen zo hoog is dat men op IFRS-basis kan rapporteren• de onderneming heeft buitenlandse dochters waarmee gemakkelijker gecommuniceerd kan worden met betrekking tot de IFRS-grondslagen• IFRS zal in de loop van de tijd in de wet- en regelgeving terechtkomen, daarom beter nu in één keer overgaan op IFRS• invoering van IFRS kan bijdragen aan de verbetering van interne processen en systemen• banken en stakeholders kunnen mogelijk vragen om IFRS-rapportage; IFRS leidt mogelijk tot lagere financieringslasten	<ul style="list-style-type: none">• resultaten en balansposities zullen (ongewenst) wijzigen alleen als gevolg van toepassing van IFRS-regels• de onderlinge vergelijkbaarheid blijkt, ondanks IFRS, nog steeds niet goed mogelijk• IFRS is niet verplicht (voor niet-beursfondsen)• met IFRS wordt ook meer transparantie geboden naar concurrenten• op de interne rapportage heeft IFRS niet veel invloed, dit is voor de onderneming het meest relevant• de invoeringskosten van IFRS zijn hoog en de invoering vergt veel interne aandacht

Uit ervaringen bij andere bedrijven blijkt de invoering van IFRS een intensief en tijdrovend proces te zijn. Het gaat immers niet slechts om de wijze van verslaggeving in de jaarrekening. IFRS stelt extra eisen aan de (administratieve) systemen waardoor de achterliggende processen en de inrichting moeten veranderen. Bovendien moeten allerlei afgeleide effecten goed in kaart gebracht worden. Dit betreft bijvoorbeeld financieringsovereenkomsten waarin kritische ratio's voor-

Externe verslaggeving

komen die als gevolg van IFRS zullen wijzigen. Ook de bonusregelingen kunnen andere uitkomsten kennen als resultante van de achterliggende financiële prestaties op IFRS-basis.

De invoering van IFRS moet intern goed verankerd worden. Het is uiteraard prima externe deskundigheid in te huren voor de gedetailleerde regels die IFRS kent. Echter, de kennis van de specifieke toepassing van IFRS voor de onderneming moet intern worden opgebouwd. Van de CFO tot de administratief medewerker. De CFO moet de jaarrekening op basis van IFRS kunnen uitleggen aan de stakeholder. De administratieve medewerker moet weten hoe een bepaalde transactie administratief verwerkt moet worden. Ook buiten de financiële poot van de onderneming moet duidelijk gecommuniceerd worden over de gevolgen van IFRS. Het management moet begrijpen welke veranderingen worden doorgevoerd en wat het effect is voor de wijze van prestatiemeting. Ook de dochterondernemingen zullen geconfronteerd worden met IFRS.

De invoering van IFRS vindt in de regel in de volgende fasen plaats:

1. Vooronderzoek

Tijdens het vooronderzoek wordt in de eerste plaats onderzocht welke invloed IFRS heeft op de rapportages en de interne systemen en processen. Dit leidt tot een aantal aandachtspunten waarin veranderingen moeten worden doorgevoerd. Voor de uitvoering van dit vooronderzoek zijn diverse checklists en modellen beschikbaar. De accountant zal veelal in staat zijn de juistheid en volledigheid van de aandachtspunten te beoordelen.

2. Planning

Op basis van de bevindingen in het vooronderzoek worden de aandachtspunten uit het vooronderzoek in een gedetailleerd projectplan uitgewerkt. Ook wordt aandacht besteed aan de projectstructuur. Wie is waarvoor verantwoordelijk en wanneer moeten welke mijlpalen in het project worden opgeleverd? Welke externe deskundigheid is vereist en moet worden afgestemd met accountants, actuarissen, taxateurs, softwareleveranciers en dergelijke? De planning bevat tevens een berekening en budget van de verwachte kosten van de invoering van IFRS.

3. Ontwikkeling

De verschillende betrokkenen werken de aanpassingen in de systemen en processen in detail uit:

- aanpassingen werking en inrichting administratieve systemen;
- wijzigen manuals en richtlijnen AO/IC;
- onderzoek naar relevante bepalingen in contracten met betrekking tot de consequenties van IFRS;
- conceptjaarrekening van het laatste verslagjaar opstellen op basis van IFRS;
- training van medewerkers;

Externe verslaggeving

- communicatie met stakeholders in het algemeen en banken in het bijzonder;
- uitgevoerde activiteiten IFRS met de accountant afstemmen en uitvoeren proefaudit.

4. Implementatie

De aanpassingen die in fase 3 zijn ontwikkeld worden daadwerkelijk ingevoerd. Tevens zullen de vergelijkende cijfers en budgetten op basis van IFRS moeten worden bepaald en vastgesteld. De accountant blijft bij voortduring betrokken bij de implementatie.

5. Evaluatie

Het project wordt geëvalueerd en onderzocht wordt welke bijsturing er nog moet plaatsvinden in de toekomstige jaarverslaggeving. Ook worden de effecten van de mogelijk te verwachten wijzigingen in de IFRS-regelgeving in kaart gebracht.

6.5 Belangrijkste verschillen

Het is onmogelijk in één paragraaf de verschillen te duiden tussen de Nederlandse wet- en regelgeving (Nederlandse General Accounting Principles: NLGAAP) enerzijds en de IFRS-bepalingen anderzijds. Voor de controller is het nuttig de belangrijkste verschillen op hoofdlijnen te kennen. Mocht de controller zelf geconfronteerd worden met de invoering van IFRS, dan ligt het voor de hand zich gedetailleerd in de regels te verdiepen al dan niet met ondersteuning van een deskundige. Daarnaast merken wij op dat zowel IFRS als de Richtlijnen aan verandering onderhevig zijn. Raadpleeg dus altijd de meest recente regels.

Immateriële vaste activa

NL GAAP schrijft voor dat immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs. IFRS staat waardering tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs en tegen reële waarde toe. Daarnaast wordt volgens NL GAAP een wettelijke reserve gevormd voor geactiveerde emissie- en oprichtingskosten en kosten voor onderzoek en ontwikkeling. IFRS schrijft voor dat emissie- en oprichtingskosten niet mogen worden geactiveerd. Ten slotte kent de NL GAAP een voorgeschreven indeling voor de presentatie van de immateriële vaste activa. IFRS daarentegen vereist een toelichting van de immateriële vaste activa die zijn verkregen door middel van overheidsbijdragen. Bij de waardering hanteert IFRS de 'impairment test'. Dit betekent dat IFRS voorschrijft dat ondernemingen op iedere balansdatum moeten beoordelen of de vaste activa aan bijzondere waardeverminderingen onderhevig kunnen zijn. Indien indicaties daartoe aanwezig zijn, moeten deze ondernemingen de realiseerbare waarde van het betreffende actief vaststellen.

Materiële vaste activa

NL GAAP schrijft voor dat de materiële vaste activa, gepresenteerd volgens een voorgeschreven vaste indeling, worden gewaardeerd tegen kostprijs, vervangings-, bedrijfs- of opbrengstwaarde.

Externe verslaggeving

IFRS hanteert de waardering tegen reële waarde. Een ander opvallend verschil heeft betrekking op de kosten van groot onderhoud. Volgens NL GAAP mag hiervoor een voorziening worden gevormd. IFRS staat de vorming van een voorziening niet toe en gaat uit van activering en afschrijving van onderhoudskosten.

Ten slotte zijn er afwijkende regels bij de afschrijving van activa waarvan de restwaarde is gestegen. In Nederland is het niet toegestaan de afschrijvingen op dat moment achterwege te laten. IFRS schrijft juist wel voor dat de afschrijvingen worden gestaakt als de geschatte restwaarde hoger is dan de boekwaarde van het materieel vast actief.

Financieel vaste activa

Het belangrijkste verschil tussen NL GAAP en IFRS ten aanzien van de financieel vaste activa is de waardering van deelnemingen en goodwill. Volgens NL GAAP wordt een deelneming gewaardeerd tegen kostprijs of netto vermogenswaarde. Indien voor de deelneming ook goodwill is betaald, wordt deze goodwill bovendien als afzonderlijke post onder de immateriële vaste activa opgenomen, dan wel afgeboekt ten laste van resultaat of het eigen vermogen. IFRS neemt de goodwill op binnen de post deelneming.

Voorraden

NL GAAP staat nog het vormen van een herwaarderingsreserve toe, evenals de waardering van voorraden op basis van LIFO (Last In First Out). IFRS biedt deze mogelijkheden niet. Volgens NL GAAP is het toegestaan deze voorraden tegen verkrijgingsprijs of actuele waarde te waarderen. De mutatie in de waardering loopt via de herwaarderingsreserve. IFRS schrijft waardering tegen kostprijs of reële waarde voor. De mutaties in de waarde worden dan verwerkt via de winst-en-verliesrekening.

Schulden

Volgens NLGAAP worden schulden met een opeisbaarheid na een jaar als langlopend gerubriceerd. Schulden voor handelsdoeleinden moeten volgens IFRS worden gepresenteerd als kortlopende schuld.

6.6 Samenvatting

Als gevolg van Europese regels voor de jaarverslaglegging moeten alle beursgenoteerde ondernemingen IFRS toepassen. IFRS betreft internationale verslaggevingsregels die ten doel hebben de onderlinge vergelijkbaarheid van de jaarverslaggeving te vergroten. Dit moet leiden tot meer transparantie, betere concurrentieverhoudingen en lagere financieringslasten.

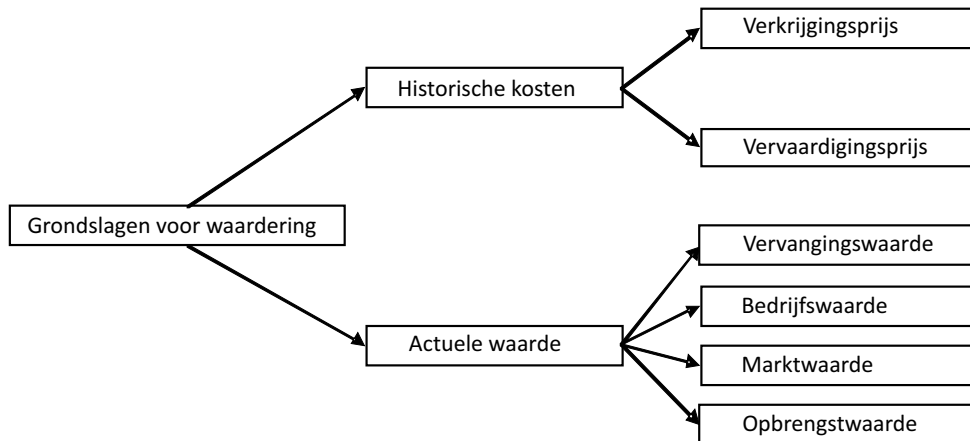
Externe verslaggeving

De ondernemingen die hiertoe niet verplicht zijn mogen ook op basis van IFRS rapporteren. Overwegingen hebben betrekking op imago, vragen van stakeholders en banken en de verbetering van interne processen en communicatie met dochterondernemingen. Gezien de complexiteit van de regels en de hoeveelheid verschillen ten opzichte van de Nederlandse regelgeving moet de invoering van IFRS niet worden onderschat.

7 GRONDSLAGEN VOOR WAARDERING

7.1 Inleiding

Grondslagen voor waardering kunnen in twee hoofdgroepen worden ingedeeld. Enerzijds zijn dat de waarderingsgrondslagen die zijn gebaseerd op de in het verleden betaalde prijzen, de historische kosten en anderzijds zijn dat de waarderingsgrondslagen die zijn gebaseerd op prijzen zoals die op het waarderingsmoment gelden, de actuele waarde. Zowel de historische kosten als de actuele waarde hebben verschillende verschijningsvormen die in figuur 1 zijn samengevat.

Figuur 1: Verschijningsvormen grondslagen voor waardering

Historische kosten bestaan uit de twee verschijningsvormen: verkrijgingsprijs en vervaardigingsprijs. Actuele waarde bestaat uit vier verschijningsvormen: vervangingswaarde, bedrijfswaarde, marktwaarde (reële waarde, of fair value) en opbrengstwaarde. Beide hoofdvormen zijn toegelaten grondslagen voor waardering van alle activa en passiva. De keuze voor de verschijningsvorm is afhankelijk van de omstandigheden. De waarderingsgrondslag dient voor elke post te worden toegelicht. Gewoonlijk wordt deze informatie verstrekt als onderdeel van de grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening en gepresenteerd vóór de financiële overzichten. De keuze van waarderingsgrondslagen heeft belangrijke gevolgen voor de presentatie van vermogen en resultaat. De controller dient een weloverwogen keuze te maken.

7.2 Historische kosten

Historische kosten bestaan uit de twee verschijningsvormen: verkrijgingsprijs en vervaardigingsprijs. Het zal duidelijk zijn dat gekochte activa worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs en dat zelfvervaardigde activa, zoals kosten van onderzoek en ontwikkeling of zelfgebouwde fabriekshallen, dienen te worden gewaardeerd tegen vervaardigingsprijs.

Art. 2:388 BW geeft de omschrijving van de begrippen verkrijgingsprijs en vervaardigingsprijs.

Externe verslaggeving

De verkrijgingsprijs omvat de inkoopprijs en de bijkomende kosten, zoals de kosten van transport, verzekering, invoerrechten en andere heffingen en installatie. Ook kosten van proefdraaien van machines vallen hieronder. Alle kosten die ontstaan nadat de bedrijfsmiddelen gereed zijn voor gebruik (turn key), zoals opleidingskosten van bedieningspersoneel en kosten van inefficiënties door onervaren productiemedewerkers, zijn operationele kosten en geen kosten die tot de verkrijgingsprijs worden gerekend. De operationele kosten worden in de winst-en-verliesrekening van de desbetreffende periode verwerkt.

De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend. In de vervaardigingsprijs kunnen voorts worden opgenomen een redelijk deel van de indirecte kosten en de rente op schulden over het tijdvak dat aan de vervaardiging van het actief kan worden toegerekend; in dat geval vermeldt de toelichting dat deze rente is geactiveerd. Rente over eigen vermogen mag niet worden geactiveerd, want dat zou leiden tot winstactivering. Inefficiënties mogen ook niet in de vervaardigingsprijs worden opgenomen, want dat zou verliesactivering betekenen. De marktwaarde (exclusief bijkomende kosten en winstopslag) van een vergelijkbaar actief dient als vergelijkingsmaatstaf voor de maximale waardering op basis van vervaardigingsprijs. Uit de omschrijving blijkt verder dat een redelijk deel van de indirecte kosten mag, maar niet moet worden opgenomen. Hier lijkt de invloed van de fiscale regelgeving van toepassing die toestaat dat het constante deel van de algemene kosten onmiddellijk ten laste van het fiscale resultaat mag worden gebracht.

7.3 Actuele waarde

De regels over de inhoud, de grenzen en de wijze van toepassing in de jaarrekening van waardering tegen actuele waarde zijn opgenomen in het Besluit actuele waarde. De tekst in dit onderwerp is hieraan ontleend.

Onder de actuele waarde van activa of passiva wordt verstaan de waarde die is gebaseerd op actuele marktprijzen of op gegevens die op de datum van waardering geacht kunnen worden relevant te zijn voor de waarde. Als actuele waarde waartegen activa en passiva in de jaarrekening kunnen worden gewaardeerd, komt, afhankelijk van de soort activa of passiva dan wel van de omstandigheden, in aanmerking de vervangingswaarde, bedrijfswaarde, marktwaarde of opbrengstwaarde.

Het Besluit actuele waarde definieert in de artikelen 2 tot en met 5 de verschillende verschijningsvormen van actuele waarde.

Externe verslaggeving

Vervangingswaarde is het bedrag dat nodig zou zijn om in de plaats van een actief dat bij de bedrijfsuitoefening is of wordt gebruikt, verbruikt of voortgebracht, een ander actief te verkrijgen of te vervaardigen dat voor de bedrijfsuitoefening een in economisch opzicht gelijke betekenis heeft. Bedrijfswaarde is de contante waarde van de aan een actief of samenstel van activa toe te rekenen geschatte toekomstige kasstromen die kunnen worden verkregen met de uitoefening van het bedrijf.

Marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

Opbrengstwaarde is het bedrag waartegen een actief maximaal kan worden verkocht, onder aftrek van de nog te maken kosten.

Hierbij kunnen de volgende aantekeningen worden gemaakt. Vervangingswaarde is een begrip dat hoort bij de inkoopmarkt. Opbrengstwaarde en bedrijfswaarde zijn begrippen van de verkoopmarkt. Marktwaarde is de prijs zoals die op de markt tot stand komt. Het verschil tussen marktwaarde en opbrengstwaarde bestaat uit de transactiekosten.

Marktwaarde komt overeen met, maar is beperkter dan het begrip reële waarde (fair value) zoals het in de regelgeving wordt genoemd. De definitie volgens de International Accounting Standards Board (IASB) is: reële waarde is het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld, een verplichting kan worden afgewikkeld, of een toegekend eigenvermogensinstrument zou kunnen worden geruild tussen terzake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. Gewoonlijk is dat de marktwaarde. Bij ontbreken van een marktwaarde kan de waarde van een vergelijkbare transactie als richtlijn dienen, of kan de waarde worden geschat met behulp van een model. Hierbij wordt gedacht aan het contante waardemodel, of het Black en Scholesmodel voor de waardering van financiële instrumenten. Indien de reële waarde volgens één van deze methoden niet nauwkeurig kan worden bepaald, is waardering tegen reële waarde niet mogelijk.

7.4 Samenvatting

De hoofdindeling van de waarderingsgrondslagen is historische kosten en actuele waarde. Historische kosten kennen twee verschijningsvormen (verrijgingsprijs en vervaardigingsprijs). Actuele waarde kent vier verschijningsvormen (vervangingswaarde, opbrengstwaarde, bedrijfswaarde, marktwaarde). De keuze van de waarderingsgrondslag, historische kosten of actuele waarde, is vrij. De toepassing van de verschijningsvorm is situatieafhankelijk. De controller dient zich rekenschap te geven van de invloed van de keuze van de grondslag voor waardering op de gepresenteerde cijfers van vermogen en resultaat.

Externe verslaggeving

8 IMMATERIËLE VASTE ACTIVA

8.1 Inleiding

Immateriële vaste activa zijn duurzaam aan de onderneming verbonden bedrijfsmiddelen die niet-tastbaar zijn. Deze omschrijving is weinig specifiek. Daarom worden in het volgende onderwerp voorbeelden van immateriële vaste activa gegeven die zijn ontleend van Boek 2, titel 9. Het relatieve belang van immateriële vaste activa neemt in een kennisintensieve samenleving ten opzichte van een industriële samenleving aan belang toe. Immateriële activa worden in de wet- en regelgeving uitgebreid besproken. In internationaal perspectief verschillen de verslaggevingsrichtlijnen voor immateriële vaste activa sterk.

8.2 Verschillende typen immateriële vaste activa

Art. 2:365 lid 1 BW geeft het volgende, niet-uitputtende, overzicht van immateriële vaste activa:

- a. kosten die verband houden met de oprichting en met de uitgifte van aandelen;
- b. kosten van onderzoek en ontwikkeling;
- c. kosten van verwerving ter zake van concessies, vergunningen en rechten van intellectuele eigendom;
- d. kosten van goodwill die van derden is verkregen;
- e. vooruitbetalingen op immateriële vaste activa.

De opsomming is niet-uitputtend omdat, als het inzicht dit vereist, aanvullingen dienen te worden gegeven. Ajax heeft bijvoorbeeld onder de immateriële vaste activa de post Vergoedingssommen opgenomen. Vergoedingssommen zijn transfer- en tekengelden en bijkomende kosten inzake spelerscontracten waarvoor een bindende overeenkomst is aangegaan. Immateriële vaste activa die zijn verworven bij een overname van een andere onderneming, dienen op de balans van de overnemende onderneming te worden opgenomen. Om die reden worden posten als merken en klantenbestanden onder deze post verantwoord.

Hierna volgt een korte bespreking van de verschillende in art. 2:365 lid 1 BW genoemde posten.

De kosten die verband houden met de oprichting en met de uitgifte van aandelen bestaan vooral uit kosten van juridisch, fiscaal en financieel advies, notaris- en bankkosten, drukkosten van het prospectus en de aandelen- en kapitaalbelasting. Uitsluitend de aan derden verschuldigde of betaalde bedragen komen voor activering in aanmerking. Aangezien de directe band met de toekomstige economische voordelen ontbreekt, voldoen deze kosten niet aan de algemene activade-finitie. Zij komen voor activering in aanmerking bij wetsfictie.

Externe verslaggeving

De kosten van onderzoek betreffen kosten met betrekking tot vernieuwend onderzoekswerk dat tot doel heeft nieuwe kennis en inzichten te ontwikkelen. Ontwikkelingskosten betreffen kosten die worden gemaakt om, op basis van in de onderzoeksfase verworven kennis en inzichten, nieuwe materialen, producten, diensten, apparaten of processen te ontwikkelen, voorafgaand aan de commerciële productie of het gebruik. De kosten van onderzoek en ontwikkeling betreffen geactiveerde interne kosten. Hierdoor bestaat het risico dat verliezen tijdelijk worden geactiveerd. De ontwikkelingsfase omvat bijvoorbeeld het maken van een prototype, het ontwerpen en fabriceren van gereedschappen, het in gebruik nemen van een proefopstelling en toetsen van alternatieve mogelijkheden. De ontwikkelingsfase wordt pas gestart als er zicht is op economisch rendabel te exploiteren materialen, producten, diensten, apparaten of processen. Alleen in dat geval worden middelen beschikbaar gesteld voor de ontwikkeling ervan. Aangezien bij kosten van onderzoek de directe band met de toekomstige economische voordelen ontbreekt, voldoen deze kosten niet aan de algemene activadefinitie. Zij komen voor activering in aanmerking bij wetsfictie. Ontwikkelingskosten voldoen wel aan de algemene activadefinitie omdat de ontwikkelingsgang pas wordt gestart als toekomstige economische voordelen waarschijnlijk zijn.

Bij de kosten van verwerving ter zake van concessies, vergunningen en rechten van intellectuele eigendom vindt een transactie op de markt plaats. Hieronder vallen bijvoorbeeld rechten om delfstoffen te winnen, vergunningen om bepaalde activiteiten uit te voeren en ook auteursrechten, octrooien en patenten. De transactieprijs inclusief bijkomende kosten vormt de grondslag voor de eerste waardering. Het zal duidelijk zijn dat concessies, vergunningen en rechten van intellectuele eigendom uitsluitend worden verworven als economische voordelen worden verwacht. De betaalde vergoedingssommen uit de jaarrekening van Ajax volgen de verslaggevingsregels van deze categorie, omdat ze, uit verslaggevingsoogpunt, kunnen worden beschouwd als rechten van intellectueel eigendom. Deze categorie immateriële vaste activa voldoet aan de algemene activadefinitie.

De kosten van goodwill die van derden is verkregen, wordt bepaald door het verschil tussen de betaalde prijs voor een onderneming en de boekhoudkundige waarde daarvan. Goodwill wordt betaald voor de activa die niet op de balans van de overgenomen onderneming zijn verwerkt, zoals de waarde die zelfontwikkelde merken, klanten, personeel en de organisatie vertegenwoordigen. Voordat goodwill wordt berekend dienen deze activa en posten van het vreemd vermogen te worden opgenomen en dienen alle activa- en vreemd vermogen posten tegen marktwaarde te worden gewaardeerd. Goodwill is een saldopost. Uitdrukkelijk is bepaald dat alleen gekochte goodwill als immaterieel vast actief mag worden verwerkt. Zelfontwikkelde goodwill komt niet voor activering in aanmerking omdat de waarde ervan niet betrouwbaar kan worden vastgesteld. Overigens kan van derden verkregen goodwill ook direct ten laste van de winst-en-verliesrekening of direct ten laste van het eigen vermogen worden verwerkt.

Externe verslaggeving

De vooruitbetalingen op immateriële vaste activa zijn een overlopende post die de verwerkingsgrondslagen van het desbetreffende immateriële vaste actief volgt.

8.3 Wet- en regelgeving

Vanwege het niet-tastbaar zijn en de onzekere economische voordelen worden immateriële vaste activa in wet- en regelgeving voor de externe verslaggeving met enige achterdocht benaderd. Voor zover kosten die verband houden met de oprichting en met de uitgifte van aandelen en de kosten van onderzoek en ontwikkeling worden geactiveerd, moeten deze worden toegelicht en moet een wettelijke reserve worden aangehouden. Een wettelijke reserve wordt ten laste van de overige reserves gevormd. Hiermee wordt voorkomen dat de omvang van de uitkeerbare winst wordt beïnvloed door het activeren van immateriële vaste activa die bij wetsfictie zijn toegestaan. Het is een vorm van crediteurenbescherming.

De afschrijvingstermijn, zie hiervoor art. 2:386 lid 3 BW, voor de geactiveerde kosten die verband houden met de oprichting en met de uitgifte van aandelen, is wettelijk beperkt tot vijf jaar. De overige immateriële vaste activa worden afgeschreven over de economische levensduur. Voor goodwill geldt als aanvullende eis dat de afschrijvingsduur de vijf jaar slechts te boven mag gaan, indien de goodwill aan een aanzienlijk langer tijdvak kan worden toegerekend. De afschrijvingsduur met de redenen voor het langer dan vijf jaar afschrijven moeten worden opgegeven. Internationale regelgeving bepaalt dat goodwill niet systematisch jaarlijks wordt afgeschreven, maar dat jaarlijks dient te worden vastgesteld dat de boekwaarde kan worden terugverdiend. Als er aanwijzingen zijn dat dat niet het geval is, dient een bijzondere waardevermindering te worden verwerkt. Dit staat bekend als de impairment-test.

Immateriële vaste activa worden gewoonlijk gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs. Een immaterieel vast actief kan slechts tegen de actuele waarde worden gewaardeerd, indien het actief vanaf het moment van verkrijgen op de balans was opgenomen tegen kostprijs én voor het actief een liquide markt bestaat. Hierbij kan worden gedacht aan verhandelbare rechten, zoals emissierechten voor broeikasgassen of productie- of vangstquota. Doorgaans worden immateriële vaste activa tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs gewaardeerd, omdat een liquide markt ontbreekt.

In de toelichting dienen voor immateriële vaste activa de waarderingsgrondslagen, de samenstelling, de afschrijvingsmethode en -termijnen en een sluitend overzicht van beginstand, toevoegingen, afstotingen, afschrijvingen, herwaarderingen en eindstand te worden aangegeven. Ook de cumulatieve afschrijvingen en herwaarderingen dienen te worden aangegeven.

IFRS maakt onderscheid tussen immateriële vaste activa met en zonder een bepaalde economische levensduur. Immateriële vaste activa met een bepaalde economische levensduur worden systematisch afgeschreven over de economische levensduur. Goodwill is volgens IFRS een im-

Externe verslaggeving

materieel vast actief zonder een bepaalde, maar wel met een beperkte economische levensduur. IFRS schrijft voor dat immateriële vaste activa zonder bepaalde economische levensduur niet worden afgeschreven, maar dat jaarlijks wordt vastgesteld of er aanwijzingen zijn om een bijzondere waardevermindering (impairment) in mindering op de boekwaarde te brengen. IFRS kent geen wettelijke reserves. De kosten die verband houden met de oprichting en met de uitgifte van aandelen voldoen niet aan de definitie van een actief volgens IFRS en komen daarom niet in aanmerking om op de balans te worden geactiveerd. Deze kosten worden direct als last in de winst-en-verliesrekening verwerkt. Bij de kosten van onderzoek en ontwikkeling maakt IFRS onderscheid tussen de kosten van onderzoek en de kosten van ontwikkeling. Kosten van onderzoek voldoen niet aan de definitie van een actief volgens IFRS. De kosten van ontwikkeling van een product dienen wél te worden geactiveerd en te worden afgeschreven over de economische levensduur.

8.4 Samenvatting

Immateriële vaste activa zijn activa die in de wet- en regelgeving rondom externe verslaggeving uitgebreid worden behandeld. Het niet-tastbaar zijn en de onzekere economische voordelen zijn hiervoor de oorzaak. Art. 2:365 lid 1 BW geeft een niet-uitputtende opsomming van de immateriële vaste activa. Bij de immateriële vaste activa die bij wetsfictie mogen worden verwerkt, geldt dat een wettelijke reserve dient te worden gevormd. Hierdoor wordt voorkomen dat winstuitkeringen worden gedaan waardoor crediteuren een verhoogd risico lopen.

Tabel 5: Verwerking immateriële vaste activa

Categorie	Waarderingsgrondslag	Wettelijke reserve	Afschrijvings-termijn	Bijzonderheden
Kosten die verband houden met de oprichting en met de uitgifte van aandelen	Betaalde en aan derden verschuldigde bedragen	Ja	Ten hoogste vijf jaar	Activa bij wetsfictie
Kosten van onderzoek en ontwikkeling	Intern gemaakte kosten (vervaardigingsprijs)	Ja	Economische levensduur	Kosten van onderzoek zijn activa bij wetsfictie
Kosten van verwerving ter zake van concessies, vergunningen en rechten van intellectuele eigendom	Verkrijgingsprijs	Nee	Economische levensduur	
Kosten van goodwill die van derden is verkregen	Betaalde prijs voor een onderneming minus de boekhoudkundige waarde (verkrijgingsprijs)	Nee	Economische levensduur; toelichting en motivering bij afschrijvingstermijn langer dan vijf jaar	Andere verwerkingsmethoden: direct ten laste van winst-en-verliesrekening; direct ten laste van eigen vermogen

Externe verslaggeving

9 FINANCIËLE INSTRUMENTEN

9.1 Inleiding

Een financieel instrument is een overeenkomst die leidt tot een financieel actief van de ene partij en een financiële verplichting of eigen vermogensinstrument van een andere partij. Financiële instrumenten kunnen een verscheidenheid aan varianten kennen, waarvan niet altijd duidelijk is dat het een financieel instrument betreft.

Verwerking van financiële instrumenten in de jaarrekening is een van de meest besproken en weinig begrepen onderwerpen van externe verslaggeving. De regelgeving is zeer gedetailleerd. Vooral de gedetailleerde uitwerking en de ondoorzichtige verschijningsvormen van financiële instrumenten maken het een moeilijk te begrijpen onderwerp. De uitdaging van deze bespreking is de hoofdlijnen aan te geven. Voor daadwerkelijk gebruik van financiële instrumenten is diepgaand inzicht in de werking en de risico's ervan noodzakelijk. Daarvoor is deze introductie uitdrukkelijk niet bedoeld.

Gedetailleerde kennis omtrent financiële instrumenten behoort tot de treasuryfunctie. De controller komt ermee in aanraking bij organisaties met een gecombineerde controller-treasuryfunctie en bij gesprekken over risicomanagement met financiële instellingen. Ook zal de controller met financiële instrumenten geconfronteerd worden met betrekking tot de waardering en verwerking in de jaarrekening ervan.

Het gevaar van ondeskundige inzet van financiële instrumenten is groot. Verschillende grote financiële schandalen, zoals de ondergang van de Barings bank in 1992 door speculaties van Nick Leeson en het speculatieverlies veroorzaakt door Jérôme Kerviel van € 5 miljard van de Société Générale bank in 2008, zijn hiervan twee tot de verbeelding sprekende, maar zeker niet de enige, voorbeelden.

9.2 Typen financiële instrumenten

De regelgeving voor financiële instrumenten is in het bijzonder opgenomen in IAS 39 Financiële instrumenten: opname en waardering. In de Nederlandse regelgeving zijn deze voorschriften opgenomen in Richtlijn 290: Financiële instrumenten, in art. 2:384 BW en in het Besluit actuele waarde. Omdat de mate van detaillering in IAS 39 het hoogst is, wordt deze hierna gebruikt. In IAS 39 worden vier groepen financiële activa en twee groepen financiële passiva onderscheiden. De financiële activa bestaan uit:

- financiële activa waarvan de waardeverandering direct in de winst-en-verliesrekening worden verwerkt, waaronder de handelsportefeuille;

Externe verslaggeving

- beleggingen die worden aangehouden tot het einde van de looptijd;
- leningen en vorderingen;
- financiële activa die voor verkoop beschikbaar zijn.

De financiële passiva bestaan uit:

- financiële passiva gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van de waardeverandering in de winst-en-verliesrekening;
- overige financiële passiva.

De categorie financiële activa en passiva gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van de waardeverandering in de winst-en-verliesrekening bestaat uit de handelsportefeuille en de overige activa en passiva waarvoor de onderneming bij initiële verwerking voor deze classificatie kiest.

Financiële activa die behoren tot de beleggingen die worden aangehouden tot het einde van de looptijd (held to maturity) zijn rentedragende waarden, waarvan het de intentie is dat de beleggingen worden aangehouden tot aflossingsdatum. Gedacht kan worden aan beleggingen op de lange termijn in obligaties.

Leningen en vorderingen zijn door de onderneming zelf gecreëerd, zoals handelsvorderingen, die niet worden verhandeld en die geen derivaat zijn.

De overige financiële activa worden ook wel voor verkoop beschikbare activa (available for sale) genoemd. Het is de overblijvende categorie financiële activa. Hierbij kan gedacht worden aan beleggingen van ondernemingen en financiële instellingen zoals banken, verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen, voorzover die niet vallen onder de eerder genoemde categorieën.

De overige financiële passiva is uiteraard de overblijvende categorie financiële passiva.

De categorie-indeling bepaalt de grondslag voor waardering en resultaatbepaling. In het volgende onderwerp wordt daarop ingegaan.

9.3 Verwerking van financiële instrumenten

De grondslag voor de waardering en resultaatbepaling van de verschillende categorieën financiële activa en passiva zijn:

- reële waarde; en
- geamortiseerde kostprijs met gebruik van de effectieve rentemethode.

Reële waarde bestaat, zoals hiervoor in 7.3 is uiteengezet, uit de marktwaarde, de waarde van een vergelijkbare transactie, of de waarde die is geschat met behulp van een model. De waarde-

Externe verslaggeving

verandering, zowel de waardestijging als de waardedaling wordt, met uitzondering van de overige financiële activa direct in de winst-en-verliesrekening verwerkt.

De geamortiseerde kostprijs met gebruik van de effectieve rentemethode doet zich voor bij obligaties met agio of disagio. Beleggers zijn bereid te beleggen in een obligatiebelegging met een nominale couponrente die lager is dan de geldende marktrente, als de prijs op het moment van aankoop lager is dan de nominale waarde. De obligatie noteert beneden pari, of, anders gezegd, heeft een disagio. Het disagio is gelijk aan de contante waarde van het verschil tussen de nominale rente en de marktrente. Het rentever verschil is verdisconteerd in de aankoopprijs. Het rentever verschil wordt jaarlijks toegerekend, geamortiseerd, aan de looptijd. Technisch komt het erop neer dat het verschil tussen de marktrente en de ontvangen rente wordt bijgeschreven bij het disagio. Op aflossingsdatum is het disagio geheel aan de looptijd toegerekend en is de boekwaarde van de obligatiebelegging gelijk aan de nominale waarde.

De volgende tabel vat een en ander samen.

Tabel 6: Samenvatting waardering financiële instrumenten

Categorie	Grondslag voor de waardering	Resultaat
1: financiële activa die behoren tot de handelsportefeuille	reële waarde	rente of dividend, waardeverandering en verkoopresultaat
2: beleggingen die worden aangehouden tot het einde van de looptijd	geamortiseerde kostprijs	effectieve (markt)rente
3: financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van de waardeverandering in de winst-en-verliesrekening	reële waarde	rente of dividend, waardeverandering en verkoopresultaat
4: overige financiële activa	reële waarde met waardeverandering in eigen vermogen	rente of dividend, verkoopresultaat en bijzondere waardevermindering (<i>impairment</i>)
1: financiële passiva gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van de waardeverandering in de winst-en-verliesrekening	reële waarde	rente of dividend, waardeverandering en verkoopresultaat
2: overige financiële passiva	geamortiseerde kostprijs	effectieve (markt)rente

Externe verslaggeving

9.4 Samenvatting

Verwerking van financiële instrumenten wordt gerekend tot de moeilijkste vraagstukken van externe verslaggeving. Vorenstaande uiteenzetting is er een op hoofdlijnen. Vooral de gedetailleerde uitwerking en de ondoorzichtige verschijningsvormen, maakt het een moeilijk onderwerp. De controller komt vooral bij het overleg met financiële instellingen en met de treasurer hiermee in aanraking. Handelen in financiële instrumenten moet aan professionals worden overgelaten, gezien de hoge risico's.

Externe verslaggeving

10 IMPAIRMENT

10.1 Inleiding

Waardeverminderingen van slijtende vaste activa worden ten laste van de winst-en-verliesrekening gebracht door middel van afschrijvingen. Op grond van kennis en ervaring over het waardeverloop van het vaste actief worden de economische gebruiksduur en de restwaarde bepaald. Door afschrijven worden de investeringsuitgaven op systematische basis toegerekend aan de gebruiksduur. Na verloop van tijd kan evenwel blijken dat de oorspronkelijke uitgangspunten niet juist zijn. Het is dan nodig een impairment loss te verantwoorden. Een impairment loss heeft binnen externe verslaggeving de betekenis van bijzondere waardevermindering. Slijtende activa waarvan de economische gebruiksduur niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, kunnen niet worden afgeschreven. De Nederlandse wet- en regelgeving stelt als primaire eis dat slijtende activa worden afgeschreven en dat daarnaast een impairment-toets wordt uitgevoerd. Dit stond bekend als de minimumwaarderingregel.

Controllers dienen de afschrijvingstermijnen en -stelsels regelmatig te beoordelen om bijzondere waardeverminderingen te voorkomen. Immers een bijzondere waardevermindering heeft grote winstdrukkende gevolgen. Ten eerste dient het bijzondere waardeverminderingverlies te worden verwerkt. Ten tweede heeft de externe of interne oorzaak van het bijzondere waardeverminderingverlies drukkende gevolgen op het resultaat.

10.2 Impairments

Een impairment of bijzondere waardevermindering van een vast actief dient te worden verwerkt indien de boekwaarde van het actief hoger is dan de realiseerbare waarde. De boekwaarde wordt berekend door de cumulatieve afschrijvingen en cumulatieve bijzondere waardeverminderingen in mindering te brengen op het oorspronkelijk geïnvesteerde bedrag. De realiseerbare waarde wordt berekend door uit te gaan van het bedrag dat uit het gebruik of de verkoop van het actief kan worden gerealiseerd. Het is de hoogste waarde van de reële waarde minus de verkoopkosten (opbrengstwaarde) en zijn bedrijfswaarde. De bedrijfswaarde is de contante waarde van de kasstromen die verwacht worden voort te komen uit een actief.

Het is eerder regel dan uitzondering dat de realiseerbare waarde niet per afzonderlijk actief kan worden bepaald. De realiseerbare waarde moet dan worden bepaald voor de kleinste kasstroomgenererende eenheid. Hierbij kan worden gedacht aan een samenstel van complementaire machines. De afgrenzing van de kleinste kasstroomgenererende eenheid kan in de praktijk tot interpretatieverschillen aanleiding geven.

Externe verslaggeving

IAS 36, Bijzondere waardevermindering van activa, geeft hiervan de volgende casus:

Een busmaatschappij verleent diensten op grond van een overeenkomst met een gemeente. Deze overeenkomst vereist een minimale dienstverlening op elk van de vijf verschillende routes. De activa die aan elke route kunnen worden toegeschreven en de kasstromen uit elke route kunnen afzonderlijk worden geïdentificeerd. Op een van de routes wordt een aanzienlijk verlies geleden.

Omdat de entiteit niet de mogelijkheid heeft om een busroute in te perken, is de conclusie in deze casus dat de vijf routes samen de kasstroomgenererende eenheid vormen. Het is immers een samenhangend complex.

Aanwijzingen voor het uitvoeren van een impairment-test zijn te onderscheiden in externe en interne informatiebronnen.

Tot de externe informatiebronnen voor het uitvoeren van een impairment-test worden gerekend:

- De marktwaarde van een actief is beduidend meer gedaald dan verwacht.
- Belangrijke veranderingen met een nadelig effect op de onderneming hebben zich in de markt voorgedaan.
- Markttrentes zijn gedurende de verslagperiode gestegen waardoor de bedrijfswaarde en de realiseerbare waarde van het actief materieel lager worden.
- De intrinsieke waarde van de onderneming is hoger dan haar marktkapitalisatie.

Tot de interne informatiebronnen voor het uitvoeren van een impairment-test worden gerekend:

- Er zijn duidelijke aanwijzingen van economische veroudering van of schade aan een actief.
- Belangrijke veranderingen met een nadelig effect op de onderneming hebben zich in de verslagperiode voorgedaan op de manier waarop een actief wordt gebruikt.
- Uit interne rapportering blijkt dat de prestaties van een actief beduidend minder zijn dan oorspronkelijk verwacht.

10.3 Verwerking en terugnemen van een impairment

Een bijzondere waardevermindering wordt in overeenstemming met de toegepaste waarderinggrondslag verwerkt. Bij waardering tegen historische kostprijs wordt de bijzondere waardevermindering ten laste van het resultaat geboekt in de periode waarin de bijzondere waardevermindering is geconstateerd. Bij waardering tegen actuele waarde wordt de bijzondere waardevermindering in eerste instantie ten laste van de eerder gevormde herwaarderingsreserve gebracht tot die geheel is afgeboekt. De herwaarderingsreserve wordt niet beneden nihil afgewaardeerd. Het eventuele restant wordt ten laste van het resultaat geboekt in de periode waarin de bijzondere waardevermindering is geconstateerd.

Externe verslaggeving

Na de afboeking dienen de afschrijvingslasten te worden aangepast aan de nieuwe lagere boekwaarde. Het is niet uitgesloten dat de bijzondere waardevermindering de boekwaarde overtreft. In dat geval dient te worden overwogen of er ten laste van het resultaat een voorziening, voor bijvoorbeeld herstelkosten, dient te worden gevormd. De boekwaarde van het vaste actief wordt niet beneden nihil afgewaardeerd.

Een bijzonder waardeverminderingsverlies moet worden teruggenomen als er sinds de opname van het laatste bijzonder waardeverminderingsverlies een wijziging heeft plaatsgevonden in de schattingen die gebruikt worden om de realiseerbare waarde van het actief te bepalen. Indien dit het geval is, dient de boekwaarde van het actief te worden verhoogd tot zijn realiseerbare waarde. De verhoogde boekwaarde die toerekenbaar is aan een terugboeking van een bijzonder waardeverminderingsverlies mag niet hoger liggen dan de boekwaarde die zou zijn bepaald (na afschrijvingen) als in voorgaande jaren geen bijzonder waardeverminderingsverlies voor het actief was opgenomen.

De terugboeking van een bijzonder waardeverminderingsverlies is een bate in de winst-en-verliesrekening dan wel een herstel van de herwaarderingsreserve bij toepassing van de actuele waarde. Het ongedaan maken van een bijzonder waardeverminderingsverlies verhoogt de toekomstige afschrijvingslasten.

10.4 Impairment en goodwill

De internationale regelgeving (IAS 36 alinea 65 en volgende) omtrent de verwerking van goodwill die van derden is verkregen, bepaalt dat goodwill niet systematisch kan worden afgeschreven omdat de gebruiksduur onbepaald is. Jaarlijks dient een impairment-test te worden uitgevoerd om vast te stellen of de boekwaarde van de goodwill niet te hoog is. Een bijzonder waardeverminderingsverlies dat voor goodwill is opgenomen, mag niet in een latere periode worden teruggenomen. De gedachte hierbij is dat intern gegenereerde goodwill niet mag worden geactiveerd. Een eventuele stijging van de realiseerbare waarde van goodwill in de perioden na impairment is waarschijnlijk eerder veroorzaakt door intern gegenereerde goodwill dan een terugneming van een bijzonder waardeverminderingsverlies.

De Nederlandse wet staat voor de verwerking van goodwill drie methoden toe:

- Direct ten laste van het eigen vermogen brengen.
- Direct ten laste van het resultaat brengen.
- Activeren en afschrijven over de economische levensduur met impairment als daarvoor aanleiding is.

Externe verslaggeving

In het kader van het onderzoek op bijzondere waardevermindering, dient de goodwill te worden toegerekend aan alle kasstroomgenererende eenheden die voordeel zullen halen uit de synergie in de bedrijfscombinatie. Een kasstroomgenererende eenheid waaraan goodwill is toegerekend dient jaarlijks op bijzondere waardevermindering te worden getoetst. Dit gebeurt door de boekwaarde van de eenheid, inclusief de goodwill, te vergelijken met de realiseerbare waarde van de eenheid. Indien de boekwaarde van de eenheid hoger is dan de realiseerbare waarde van de eenheid, dient de onderneming het bijzondere waardeverminderingverlies te verwerken.

10.5 Samenvatting

Impairment, of bijzondere waardevermindering, kan grote gevolgen hebben op de gerapporteerde cijfers van vermogen en resultaat. De afboeking van de bijzondere waardevermindering wordt ten laste van het resultaat gebracht. De externe of interne aanwijzingen die aanleiding geven tot het verwerken van de bijzondere waardevermindering, zoals negatieve marktontwikkelingen, drukken het resultaat. Controllers dienen zich deze gevolgen te realiseren. Door de keuze van afschrijvingsstelsels kan een impairment worden voorkomen. Amerikaanse en internationale regelgeving voor externe verslaggeving schrijven voor dat goodwill niet systematisch wordt afgeschreven, maar dat jaarlijks een impairment-test dient te worden uitgevoerd.

Externe verslaggeving

11 PROJECTEN EN SUBSIDIEVERANTWOORDINGEN

Bij de bouw van gebouw, brug of maatwerksoftware is er veelal sprake van onderhanden projecten. Het gaat hier om een overeenkomst met derden voor de constructie van een actief waarbij de uitvoering betrekking heeft op meerdere verslaggevingsperiodes. De verwerking van onderhanden projecten in de jaarrekening valt onder Richtlijn 221 van de Raad voor de Jaarverslaggeving. Er zijn ook specifieke projecten waarbij (een deel van) de kosten voor rekening van een overheidsorgaan komen. In een afzonderlijke paragraaf worden dergelijke subsidieprojecten nader toegelicht.

Dit hoofdstuk beschrijft de verantwoording van onderhanden projecten:

- opbrengsten en kosten (11.1);
- winst en verlies (11.2);
- balansposities (11.3);
- toelichting (11.4);
- subsidies (11.5).

11.1 Opbrengsten en kosten

De opbrengsten van projecten bestaan meestal uit contractueel vastgelegde bedragen, eventueel aangevuld met opbrengsten uit meerwerk of andere vergoedingen en claims.

Projectkosten zijn:

1. Kosten die direct op het project betrekking hebben:
 - personeelskosten voor werknemers aan het project werken;
 - constructiematerialen;
 - afschrijvingskosten op installaties die voor het project worden gebruikt;
 - kosten van ontwerp en technische assistentie;
 - geschatte kosten van herstel en garantie;
 - claims van derden.
2. Kosten die toerekenbaar zijn aan projectactiviteiten, mits dit op een systematische en consistente manier gebeurt:
 - acquisitiekosten, vanaf het moment dat het waarschijnlijk is dat de opdracht zal worden verkregen;
 - verzekeringskosten;
 - overhead van projectactiviteiten.

Externe verslaggeving

Algemene overheadkosten, verkoopkosten en onderzoeks- en ontwikkelingskosten waarvoor geen vergoeding is overeengekomen, maken geen deel uit van de projectkosten.

De gerealiseerde projectopbrengsten worden in beginsel als *netto-omzet* in de winst- en verliesrekening gepresenteerd (functionele model). Een alternatieve presentatie is als *wijziging in onderhanden projecten* (categoriale model). In dit geval worden in het jaar van de oplevering van het project de totale projectopbrengsten als netto-omzet gepresenteerd met terugneming door middel van de wijziging in onderhanden projecten. Het saldo van de netto-omzet en de wijziging in onderhanden projecten is *projectopbrengsten*.

11.2 Winst en verlies

Tussentijdse winstneming op onderhanden projecten is afhankelijk van de mate waarin de winst op een betrouwbare wijze kan worden ingeschat.

Als het resultaat van een onderhanden project op een betrouwbare wijze kan worden ingeschat, moeten de projectopbrengsten en projectkosten naar rato van de verrichte prestaties per balansdatum worden genomen (percentage of completion). De methode om de mate van projectvoortgang te bepalen is door (een combinatie van) opmeting van de gereedgekomen projectdelen, de afronding van een contractfase of door het aantal bestede uren. Het is niet toegestaan de werkvoortgang op basis van de gefactureerde termijnen aan de opdrachtgever te bepalen. Deze betalingen hebben immers lang niet altijd een relatie met de prestaties die zijn verricht.

Als het resultaat van een project niet op een betrouwbare wijze kan worden ingeschat moeten (volgens de methode percentage of completion with zero profit):

- de opbrengsten alleen worden verwerkt in de winst- en verliesrekening tot het bedrag van de gemaakte projectkosten;
- de kosten worden verwerkt in de winst- en verliesrekening in de periode waarin ze zijn gemaakt.

Voorbeeld winstneming

Gegevens:

Een bouwonderneming heeft een contract voor de bouw van een spoorlijn.

Aanneemsom : 80

Verwachte kosten : 70

Geschatte bouwperiode : vier jaar

Externe verslaggeving

Jaar	Projectkosten	Mate van gereedheid
1	20	30%
2	25	65%
3	10	80%
4	15	100%

Uitwerking

Dit leidt tot de volgende winstneming als de projectresultaten betrouwbaar kunnen worden bepaald:

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4	Totaal
Netto-omzet	24	28	12	16	80
Kosten	20	25	10	15	70
Winst	4	3	2	1	10

(N.B. Netto-omzet is de mate van gereedheid x aanneemsom)

Dit leidt tot winstneming aan het einde van het project als de projectresultaten niet betrouwbaar kunnen worden vastgesteld:

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4	Totaal
Netto-omzet	20	25	10	25	80
Kosten	20	25	10	15	70
Winst	0	0	0	10	10

Het is mogelijk dat gedurende de looptijd van het project de betrouwbaarheid van de voortgang van het project verandert. De effecten hiervan moeten als schattingswijziging worden verwerkt in het jaar waarin dit gebeurt, waarbij (cumulatieve) posten uit voorgaande jaren worden ingehaald.

Stel: vanaf jaar drie is de schatting betrouwbaar te stellen

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4	Totaal
Netto-omzet	20	25	19*	25	80
Kosten	20	25	10	15	70
Winst	0	0	2	1	3
Schattingswijziging	-	-	7	-	7

* (baten: 80 x gereedheid: 80%) cumulatieve omzet voorgaande jaren -/- jaar 1: 20 -/- jaar 2: 25

Het omgekeerde is overigens ook mogelijk: in de eerste jaren lijkt een schatting wel mogelijk, maar later in het project is de voortgang niet meer te bepalen. Dit kan betekenen dat eerder genomen winsten worden teruggenomen.

Externe verslaggeving

Als er een verlies wordt verwacht op een project, dan moet hiervoor een voorziening worden gevormd. Het gehele verlies moet ten laste van het resultaat worden gebracht in de periode waarin het verlies ontstaat. Deze voorziening is nodig onafhankelijk van de vraag of het werk al dan niet is begonnen, het stadium waarin het project verkeert of het bedrag aan winst op andere projecten.

11.3 Balans

De presentatie van het onderhanden werk van een project vindt plaats onder aftrek van eventueel gedeclareerde termijnen. Het heeft de voorkeur hierbij projecten met een positief saldo als onderhanden project op de balans te verantwoorden en met een negatief saldo als schuld. Eventueel mag ook het gesaldeerde saldo als onderhanden project of als schuld op de balans verwerkt worden (onder RJ). Als gesaldeerd wordt verantwoord moeten de positieve en negatieve saldi alsnog in de toelichting op de balans worden verantwoord.

Voorbeeld balansverwerking

Gegevens:

Een onderneming heeft twee projecten:

	Gerealiseerde projectkosten en toegerekende winst	Gedeclareerde termijnen	Saldo
Project X	200	-100	100
Project Y	100	-150	-50
Totaal	300	-250	50

Het heeft de voorkeur een bedrag van 100 op te nemen als onderhanden projecten en 50 als schuld. Eventueel mogen de projecten gesaldeerd met een bedrag van 50 als onderhanden projecten op de balans worden opgevoerd (en in de toelichting gespecificeerd).

De voorkeurmethode (afzonderlijke opname op de balans) leidt tot balansverlenging bij een gelijkblijvend eigen vermogen en daarmee tot een verslechtering van bijvoorbeeld de solvabiliteit.

11.4 Toelichting

De toelichting op de winst- en verliesrekening moet bevatten:

- a. de opbrengsten uit onderhanden projecten;
- b. de gebruikte methode voor de verantwoording van projectopbrengsten;
- c. de gebruikte methode voor de bepaling van de mate van verrichte prestaties bij de uitvoering van onderhanden projecten.

Externe verslaggeving

De toelichting op de balans moet bevatten:

- a. het cumulatief totaal van de verantwoorde projectopbrengsten;
- b. het totaal van de ontvangen voorschotten;
- c. het totaal van de bedragen die opdrachtgevers hebben ingehouden op termijnfacturen (bijvoorbeeld omdat er tekortkomingen zijn die nog niet zijn opgelost).

11.5 Subsidies en subsidieverantwoordingen

Een bijzondere vorm van onderhanden projecten betreffen subsidies en de (tussentijdse) verantwoording die daarmee samenhangt. Na toekenning van de subsidie moet voldaan worden aan de subsidievoorwaarden ten aanzien van de uitvoering en de verantwoording. Bij subsidies is een aantal stappen van belang:

- a. Offerte en aanvraag (14.5.1);
- b. Goedkeuring en uitvoering (14.5.2);
- c. Verantwoording en controle (14.5.3).

11.5.1 *Offerte, aanvraag en goedkeuring*

Er is een groot aantal subsidieregelingen op verschillende bestuurlijke niveaus (van gemeentelijke subsidies tot EU). De aanvraag van subsidies vindt plaats met een standaardformulier inclusief een aantal voorwaarden waaraan voldaan moeten worden zoals de uit te voeren activiteiten, de (kritieke) termijnen en de wijze van toerekening van de kosten. In de meeste gevallen zijn de voorwaarden voor de verantwoording en controle neergelegd in een controleprotokol.

Het is noodzakelijk dat de controller al vroegtijdig is betrokken bij de aanvraag voor een subsidie. Enerzijds moet uiteraard een goede kostenbegroting worden opgesteld. Anderzijds is het van essentieel belang dat al vooraf wordt nagedacht over de noodzakelijke eisen en de inrichting van de administratie, zodat bij toekenning van de subsidie de gewenste verantwoording kan worden opgesteld. In veel gevallen worden bijvoorbeeld eisen gesteld aan de toerekening van kosten op basis van een urenregistratie. De administratie moet hieraan dan ook kunnen voldoen.

11.5.2 *Goedkeuring en uitvoering*

De subsidieverstrekker beoordeelt de ontvangen aanvragen. De goedkeuring van de aanvraag wordt in een subsidiebeschikking verwoord. Deze beschikking bevat algemene informatie als een projectcode, de datum van toekenning en de verwijzing naar relevante wet- en regelgeving. Daarnaast wordt het tijdvak gespecificeerd waarover de subsidie wordt verstrekt evenals de (maximale) omvang van de subsidie. Ten slotte worden voorwaarden gesteld aan de verantwoording en de eventuele accountantscontrole.

Externe verslaggeving

In de meeste gevallen moet de accountant een verklaring afgeven bij de subsidieverantwoording. Het is wenselijk de accountant snel te betrekken. De accountant kan dan tijdig de benodigde capaciteit beschikbaar stellen en al voor afronding van de verantwoording vaststellen of de organisatie aan de belangrijkste subsidievoorwaarden voldoet.

Nadat de subsidiebeschikking is afgegeven kan het project worden uitgevoerd. De controller moet de beschikking kennen. Dit is nodig voor een goed risicomanagement omdat de inkomsten grotendeels samenhangen met de wijze van administreren en de correcte uitvoering van de inhoudelijke voorwaarden. Achteraf is dit lang niet altijd meer te repareren. Tenslotte moeten de uitvoering en verantwoording worden ingepast in een AO/IB.

Bij veel subsidieregelingen is er sprake van derden die delen van het werk uitvoeren of een penvoederschap hebben voor een bepaalde subsidie. Dit brengt een extra risico met zich mee. Men is voor de eigen subsidie immers direct afhankelijk van de derde partij. Om de eigen verplichtingen te kunnen waarmaken jegens de subsidieverstrekker moeten de belangrijkste subsidievoorwaarden ook met deze derde worden geborgd in een (samenwerkings) contract.

11.6 Verantwoording en controle

De subsidie en de daarmee samenhangende verplichtingen moeten worden verantwoord aan de subsidieverstrekker. Naast de verantwoording conform de geldende richtlijnen moet de controller zorgen voor een subsidiedossier bestaande uit:

- de subsidieaanvraag en de offerte;
- de subsidiebeschikking en wet- en regelgeving;
- een verslag van de werkzaamheden;
- een onderbouwing van de opbrengsten en kosten.

De accountant stelt een controleprogramma op met betrekking tot de algemene inrichting van de organisatie (AO/IB), het controleprotokol, de materialiteit, de uit te voeren cijferbeoordelingen en een auditplan. Na afronding van zijn werkzaamheden kan de accountant een verklaring afgeven bij de subsidieverantwoording.

Op basis van de verantwoording en de accountantsverklaring kent de subsidiegever de subsidie toe. De subsidie wordt, onder aftrek van al verstrekte voorschotten, uitbetaald.

Externe verslaggeving

12 VOORZIENINGEN

Dit hoofdstuk gaat over een dankbaar onderwerp in de externe verslaggeving: voorzieningen. Zijn voorzieningen immers niet bij uitstek het middel waarmee resultaten kunnen worden gestuurd? De wetgever weet dit ook. Daarom zijn de regels voor de vorming van voorzieningen de afgelopen jaren steeds verder aangescherpt. Opstellers mogen niet in de verleiding worden gebracht te ruimhartig gebruik te maken van voorzieningen. Accountants moeten deze post nauwgezet controleren om te beoordelen of de voorzieningen terecht worden gevormd. Gebruikers moeten alert zijn op de vorming, waardering, gebruik en toelichting van de voorzieningen. Dat kan door een analyse van het verschil tussen het bedrijfsresultaat en de operationele kasstroom. De vorming van een voorziening heeft immers wel een winsteffect, maar geen kasstroomeffect. De aanwending van een voorziening heeft een kasstroomeffect en geen winsteffect.

De vorming van een voorziening vindt plaats langs de volgende vragen:

- Wanneer mag ik een voorziening vormen (8.1)?
- Tegen welke waarde mag ik de voorziening in de balans opnemen (8.2)?
- Op welke wijze moet ik de voorziening toelichten (8.3)?

Ten slotte wordt in een samenvattend overzicht de belangrijkste vormen van voorzieningen opgesomd (5.4).

12.1 Vorming voorzieningen

Op de balans worden voorzieningen opgenomen tegen naar hun aard duidelijk omschreven verplichtingen die op de balansdatum als waarschijnlijk of als vaststaand worden beschouwd, maar waarvan niet bekend is in welke omvang of wanneer zij zullen ontstaan. Tevens kunnen voorzieningen worden opgenomen tegen uitgaven die in een volgend boekjaar zullen worden gedaan, voor zover het doen van die uitgaven zijn oorsprong mede vindt voor het einde van het boekjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal boekjaren (art. 2:374, lid 1 BW).

Een voorziening moet worden gevormd als is voldaan aan de volgende condities:

- a. De rechtspersoon heeft een verplichting uit het verleden op grond van een overeenkomst of op grond van de wet danwel op basis van handelingen en beleid van de rechtspersoon.
- b. Het is waarschijnlijk dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is (kans groter dan 50%).
- c. Er kan een betrouwbare schatting worden gemaakt van de omvang van de verplichting.

Externe verslaggeving

Als niet aan al deze condities wordt voldaan, kan een verplichting nog in aanmerking komen als een niet in de balans opgenomen verplichting. Dit zal vooral het geval zijn als de verplichting niet haar oorsprong vindt in het verleden en verder niet verwerkt is in de balans of resultatenrekening van de onderneming.

In veel gevallen spreekt men ook over voorzieningen bij bepaalde activa, zoals de voorziening dubieuze debiteuren en de voorziening incurante voorraden. Dit betreft echter geen voorzieningen, omdat er geen verplichtingen zijn, maar waardeverminderingen van activa. Deze moeten in mindering gebracht worden op het desbetreffende activum. Voorzieningen voor belastingverplichtingen en pensioenverplichtingen blijven gezien het complexe karakter ervan buiten deze beschouwing. Daaraan zouden afzonderlijke hoofdstukken gewijd kunnen worden.

12.2 Waardering voorziening

Het bedrag dat als voorziening wordt opgenomen, dient de beste schatting te zijn van de bedragen die noodzakelijk zijn om de desbetreffende verplichtingen en verliezen per balansdatum af te wikkelen. Om tot deze beste schatting te komen, moet men rekening houden met de risico's en onzekerheden die onvermijdelijk samenhangen met vele gebeurtenissen en omstandigheden (Richtlijn 252.301).

Bij de bepaling van een goede schatting bestaan twee mogelijkheden:

- Bij een groot aantal gelijksoortige gevallen kan de schatting betrouwbaar worden gemaakt op basis van het gewogen gemiddelde van de verwachte uitkomsten. Gewogen wil hierbij zeggen op basis van de waarschijnlijkheid dat een mogelijke uitkomst zich voordoet.
- Bij een individueel geval betreft de beste schatting de uitkomst(en) met de hoogste waarschijnlijkheid.

Er zijn situaties denkbaar dat de onderneming voor (een deel van) het risico waarop een voorziening betrekking heeft, een verzekering heeft afgesloten of anderszins de schade bij derden kan verhalen (garantie). Dit maakt voor de omvang van het risico dat de onderneming loopt weinig uit. Daarom moet de voorziening worden gevormd en dient een afzonderlijk actief te worden opgenomen ter grootte van de verwachte vergoeding. Het zijn twee afzonderlijke posten in de jaarrekening omdat de looptijd, zekerheid en tegenpartij verschillen.

Als een schatting van de omvang van de voorziening is gedaan, mag de onderneming rekening houden met de tijdswaarde van geld door middel van toepassing van de contante waarde. Dit is slechts toegestaan als het moment dat de verplichting moet worden voldaan op betrouwbare wijze is vast te stellen en de disconteringsvoet van de rechtspersoon voor belasting wordt gebruikt.

Externe verslaggeving

Als niet aan deze condities wordt voldaan, moet de voorziening tegen nominale waarde worden verantwoord.

12.3 Toelichting voorziening

Voorzieningen moeten toegelicht worden in de vorm van een mutatieoverzicht over het verslagjaar, zoals in tabel 4 wordt opgesomd.

Tabel 7: Mutatieoverzicht voorzieningen

Elementen mutatie	Opmerkingen
Boekwaarde begin periode	In beginsel slechts het verslagjaar (voorgaande jaar niet noodzakelijk).
+ toename voorzieningen	De vorming van voorzieningen vindt in beginsel plaats via de winst-en-verliesrekening uit gewone bedrijfsuitoefening. Slechts in incidentele gevallen is rechtstreekse boeking ten laste van het eigen vermogen toegestaan of is er sprake van een buitengewone bate. Eventueel apart toegelicht een toename op grond van een bijzondere post.
+/- valuta-omrekeningsverschillen	
+/- mutatie oprenting en wijziging disconteringsvoet	Dit is slechts van toepassing bij waardering van de voorziening tegen constante waarde.
- uitgaven ten laste van voorziening	De voorziening mag slechts worden gebruikt voor het doel waarvoor deze oorspronkelijk bedoeld is.
- vrijval niet gebruikte bedragen	Als de (een deel van) uitstroom van de middelen niet meer waarschijnlijk is moet (een deel van) de voorziening vrijvallen.
Boekwaarde einde periode	Op iedere balansdatum moet de aard en omvang van de voorziening opnieuw worden beoordeeld.

Naast een overzicht van de financiële mutaties moet een toelichting worden gegeven met betrekking tot:

- de categorie waartoe de voorziening behoort;
- de aard van de verplichting waarvoor de voorziening is gevormd;
- de looptijd van de voorziening (langlopend, meer dan een jaar; kortlopend, binnen het jaar (in een IFRS-jaarrekening dient dit onderscheid op de balans zelf te worden aangegeven));
- de veronderstellingen en de wijze van waardering.

Bepaalde informatieplicht over de voorziening is toegestaan als door vermelding van details over de voorziening de positie van de rechtspersoon ernstig geschaad wordt. Bovendien geldt dat de voorziening eventueel kan worden samengevoegd met andere voorzieningen als de voorziening niet materieel van omvang is.

Externe verslaggeving

12.4 Vormen voorzieningen

In de volgende tabel worden de belangrijkste te onderscheiden vormen kort toegelicht. Tevens worden enkele niet-toegestane voorzieningen opgesomd.

Tabel 8: Overzicht meest voorkomende voorzieningen

Aard voorziening	Omschrijving
Voorziening claims en geschillen	Kosten die gemaakt moeten worden wanneer het waarschijnlijk is dat de rechtspersoon in een procedure zal worden veroordeeld.
Garantievoorziening	Lasten die kunnen ontstaan omdat geleverde producten of verrichte diensten niet voldoen aan de overeengekomen kwaliteiten op basis van een schatting van de te verwachten garantiekosten.
Voorziening groot onderhoud	Kosten die periodiek ontstaan voor groot onderhoud aan materiële vaste activa. Dit betreft de enige kostenegalatievoorziening die is toegestaan. IFRS staat deze voorziening niet toe, maar gaat uit van de componentenbenadering.
Voorziening herstelkosten	Verplichtingen in het kader van de ontmanteling en verwijdering van het actief en het herstel van het terrein waar het actief zich bevindt.
Latente belastingverplichtingen	Passieve belastinglatenties die ontstaan door tijdelijke verschillen tussen commerciële en fiscale boekwaarden van balansposten (is in feite een verplichting en geen voorziening).
Voorziening negatief eigen vermogen deelnemingen	Komt normaliter niet voor, omdat deelneming zelfstandig risicodragend is, tenzij echter garanties zijn gegeven voor de deelneming.
Onderhanden projecten	Verwacht verlies op een onderhanden project, die in mindering wordt gebracht op de actiefpost.
Voorziening opruimen milieuvervuiling	Opruimingskosten van aanwezige milieuverplichting op basis van wetgeving of beleid van de onderneming.
Pensioenverplichtingen	= de contante waarde van toegekende pensioenaanspraken op balansdatum +/- de op balansdatum nog niet verwerkte actuariële resultaten; -/- de reële waarde van de fondsbeleggingen op balansdatum; +/- het saldo uit hoofde van de overgangsverplichting.
Voorziening productschade	Schade die betaald moet worden als de consument schade ondervindt door (juist of onjuist) gebruik van het product. Veelal zal deze schade gedekt worden overgenomen door een verzekering. Als dit niet het geval is, wordt voor de last een voorziening getroffen, echter slechts voorzover het een concrete schade betreft.
Reorganisatievoorziening/ herstructurering	Kosten voor beëindiging, verkoop of sluiting van bedrijfsactiviteiten, verandering van managementstructuur en herpositionering. Moet getroffen worden als per balansdatum een geformaliseerd reorganisatieplan bestaat, waarvan de indruk gerechtvaardigd is dat dit plan zal worden uitgevoerd. Betreft afvloeiingskosten personeel, advieskosten en dergelijke.
Voorziening verlieslatende contracten	Onvermijdbare kosten die hoger zijn dan de verwachte opbrengsten, die verband houden met contractuele verplichtingen.
Voorziening verwijderingsverplichtingen	Kosten voor verwijdering van op de markt gebrachte producten aan het einde van de levensduur. De rechtspersoon moet deze voorziening vormen, tenzij een verwijderingsfonds de verplichting overneemt de verplichting af te wikkelen.
Overige voorzieningen	Bestaat niet als categorie, maar is wel mogelijk bij de samenvoeging van voorzieningen die afzonderlijk niet materieel beschouwd zijn.

Externe verslaggeving

Tabel 9: Niet-toegestane voorzieningen

Aard voorziening	Omschrijving niet-toegestane voorziening
Voorziening assurantie eigen risico	Werd tot het jaar 2000 toegestaan als de rechtspersoon besloot een bepaald risico niet te verzekeren.
Voorziening voor fusie of overname	Een fusie of overname is geen reden een voorziening te vormen, tenzij dit gekoppeld is aan een reorganisatie.
Kostenegalisatievoorziening	Voorziening die slechts ten doel heeft kosten over de jaren te egaliseren.
Voorziening levensduurrisico's	Voorziening voor het risico dat bepaalde duurzame productiemiddelen mogelijk minder lang meegaan, kan eventueel leiden tot afwaardering van het actief, maar niet tot een voorziening.
Voorziening onderbezettingsverliezen	Werd in verleden gevormd bij ondernemingen met relatief lange aanlooptijden van nieuwe opdrachten, waarbij op balansdatum duidelijk was dat de capaciteit in het komende jaar gedeeltelijk onbezet zou blijven.
Voorziening toekomstige verliezen uit bedrijfsactiviteiten	Voorziening voor verliezen die zich in de toekomst voordoen, betreft geen onvermijdbare verplichting.

12.5 Samenvatting

Een voorziening is een verplichting die waarschijnlijk is, maar waarvan niet bekend is in welke omvang of wanneer deze zal ontstaan. Een voorziening kan ook betrekking hebben op uitgaven in een volgend boekjaar die echter hun oorsprong vinden voor het einde van het boekjaar. De schatting en waardering van de voorziening is afhankelijk van de aard van de voorziening en de grondslagen die de rechtspersoon hanteert. De voorziening moet worden toegelicht met een mutatieoverzicht en de aard van de voorziening.

Externe verslaggeving

13 VREEMDE VALUTA

13.1 Inleiding

Ondernemingen worden met vreemde valuta's geconfronteerd wanneer zij transacties doen waarbij vreemde valuta zijn betrokken of wanneer zij deelnemingen hebben die hun jaarrekening opstellen in vreemde valuta. Koersresultaten ontstaan door veranderingen in de onderlinge wisselkoersverhoudingen. Koersresultaten kunnen zowel koerswinsten als koersverliezen zijn. De onderneming kan ervoor kiezen zich in te dekken tegen de koersresultaten. Koersrisico's kunnen worden ingedekt door operationele acties of door gebruik te maken van financiële instrumenten. De volgende bijzondere begrippen worden gebruikt. De lokale valuta is de geldeenheid van het land van statutaire vestiging. De functionele valuta is de geldeenheid van de economische omgeving van de onderneming. Vreemde valuta's zijn geldeenheden anders dan de functionele valuta van de onderneming. De presentatievaluta, ook rapporteringsvaluta genoemd, is de valuta die in de jaarrekening wordt gebruikt.

Voor de externe verslaggeving leiden vreemde valuta tot twee fundamentele vragen:

- Tegen welke koers dienen de buitenlandse valuta op balansdatum te worden omgerekend? De twee mogelijkheden hiervoor zijn de koers op de datum van de transactie of de koers op de balansdatum.
- Op welke wijze dient het valutaomrekeningsresultaat te worden verwerkt? De twee mogelijkheden hiervoor zijn in het eigen vermogen of in het resultaat.

Deze twee vragen worden hierna beantwoord voor transacties waarbij vreemde valuta zijn betrokken en voor deelnemingen die hun jaarrekening opstellen in vreemde valuta.

13.2 Transacties in buitenlandse valuta

Transacties in buitenlandse valuta beperken zich niet alleen tot het kopen en verkopen van goederen en diensten die worden afgerekend in een andere dan de eigen valuta. Ook kunnen valuta-posities ontstaan door het aantrekken of verstrekken van financiering in vreemde valuta, beleggen in effecten die zijn genoteerd in vreemde valuta of het kopen of verkopen van vaste activa waarvoor de overeengekomen prijs luidt in een buitenlandse geldeenheid.

Hierboven is de functionele valuta omschreven als de geldeenheid van de economische omgeving van de onderneming. De valuta waarin het merendeel van de kasstromen wordt gerealiseerd, komt hiervoor in aanmerking. De functionele valuta is de valuta die de onderneming in haar administratie gebruikt. Door transacties in vreemde valuta ontstaan vorderingen en schulden in vreemde valuta. Op transactiedatum worden vorderingen en schulden in vreemde valuta omgerekend tegen de op dat moment geldende koers. Dit gebeurt ook op balansdatum. Koersverschil-

Externe verslaggeving

len die ontstaan door veranderingen in de wisselkoers tussen initiële registratie en balansdatum, worden in de winst-en-verliesrekening verantwoord. Posten van de winst-en-verliesrekening worden omgerekend tegen de koers van het transactiemoment. Uit praktische overwegingen kan daarvoor een gemiddelde koers van de desbetreffende periode worden gebruikt.

Het antwoord op de hierboven gestelde twee vragen luidt, dat transacties in buitenlandse valuta worden omgerekend tegen de koers op balansdatum, de *closing rate*-methode, met verwerking van het koersresultaat, zowel winst als verlies, in de winst-en-verliesrekening. Op die manier geeft de jaarrekening de waarde van de activa in functionele valuta op het balansmoment betrouwbaar weer en worden de valutaresultaten aan de periode van ontstaan toegerekend. Echter, bij toepassing van waardering op actuele waarde ontstaan complicaties. De koersverandering wordt in dat geval beschouwd als een aanpassing van de actuele waarde. Aanpassingen van de actuele waarde worden verwerkt in de herwaarderingsreserve. Immateriële en materiële posten die worden geregistreerd in vreemde valuta en gewaardeerd tegen historische kosten worden op balansdatum omgerekend tegen de op dat moment geldende koers, met verwerking van de koersresultaten in de winst-en-verliesrekening.

13.3 Deelnemingen in buitenlandse valuta

In dit kader kunnen deelnemingen worden omschreven als kapitaalbelangen van meer dan twintig procent, die worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde. Het resultaat van de deelneming, niet het gedeclareerde dividend, wordt in de winst-en-verliesrekening van de deelnemer opgenomen. Het omrekeningsprobleem ontstaat als de deelneming een andere functionele valuta heeft als de deelnemer. De deelneming met een afwijkende functionele valuta wordt door de deelnemer beschouwd als een netto-investering in het buitenland. Het uitgangspunt is dat de nettovermogenswaarde van de deelneming wordt omgerekend tegen de eindkoers en het koersresultaat wordt verwerkt in de valutaomrekeningsreserve. De valutaomrekeningsreserve is een wettelijke reserve die per deelneming dient te worden geregistreerd. De valutaomrekeningsreserve kan een negatief saldo hebben. Bij verkoop van de deelneming wordt de valutaomrekeningsreserve afgeboekt, hetzij via de winst-en-verliesrekening, hetzij naar de overige reserves. Bij een buitenlandse deelneming die een functionele valuta heeft die gelijk is aan de functionele valuta van de deelnemer worden de regels gevolgd van de transacties in buitenlandse valuta, zoals die hiervoor zijn beschreven.

13.4 Indekken van koersrisico's

Ondernemingen met transactie in buitenlandse valuta lopen een transactierisico. Ondernemingen kunnen besluiten de transactierisico's te beperken. Hiervoor staan operationele acties en ook financiële instrumenten ter beschikking.

Externe verslaggeving

Tot de operationele acties worden gerekend:

1. Verlegging van commerciële activiteiten
2. Facturering in eigen valuta
3. Verkorting of verlenging van krediettermijnen
4. Financiering met vermogen luidend in vreemde valuta
5. Verzekering van koersrisico's
6. Contractuele bepalingen

In wezen komen deze middelen er alle op neer dat de economische voorraad vreemde valuta, in bedrag en/of looptijd, wordt beperkt. Hiermee worden koersverliezen maar ook koerswinsten beperkt. Door de ondernemingsleiding dient een voortdurende afweging van voor- en nadelen van het dekkingsbeleid plaats te vinden.

Hieronder volgt een korte bespreking van de genoemde middelen voor de beheersing van valutarisico's.

Bij verlegging van commerciële activiteiten kan worden gedacht aan het verplaatsen van de activiteiten van een land met een instabiele wisselkoersverhouding ten opzichte van de eigen valuta, naar een land of regio met een stabiele wisselkoersverhouding. Door facturering in eigen valuta wordt het valutarisico verlegd naar de contractpartner. Aangezien de factureringsvaluta één van de contractvoorwaarden is, zal wijziging ervan invloed hebben op het totaal van de contractvoorwaarden. Verkorting van krediettermijnen beperkt de termijn waarover het valutarisico wordt gelopen. Dit middel is vooral nuttig ter beperking van het valutarisico bij handelsdebiteuren. Verlenging van de krediettermijn is vooral nuttig bij te betalen schulden, handelscrediteuren. Door voor activa die in vreemde valuta moeten worden betaald, direct financiering in vreemde valuta aan te trekken wordt het koersrisico uitgeschakeld. Vorderingen in vreemde valuta kunnen aan een factoreringsmaatschappij worden verkocht, waarbij met de factoreringsmaatschappij is overeengekomen dat in eigen valuta wordt afgerekend, respectievelijk dat de verkoopopbrengst onmiddellijk wordt omgezet in de eigen valuta. Koersrisico's voor geselecteerde valuta's kunnen worden verzekerd bij een gespecialiseerde verzekeringsmaatschappij. In internationale handelscontracten kunnen bepalingen omtrent de te hanteren koersen worden overeengekomen. De koers van een bepaald tijdstip kan worden overeengekomen, maar ook verdeling van de koersresultaten kunnen onderling worden afgesproken.

Externe verslaggeving

Financiële instrumenten die kunnen worden gebruikt om het valutarisico te beperken zijn in te delen in de volgende drie hoofdvormen:

- Futures;
- Opties en
- Swaps.

Futures zijn termijncontracten waarbij partijen overeenkomen om op een bepaald moment, een bepaalde valuta tegen een bepaalde prijs te verhandelen. Opties kunnen op verschillende wijzen worden ingedeeld en gecombineerd. De eerste indeling is die in een gekochte en verkochte (geschreven) optie. De koper van een optie koopt tegen betaling van een premie het recht tot koop of verkoop op termijn van een bepaalde valuta. De verkoper van de optie neemt daarmee de verplichting op zich de valuta te leveren of af te nemen. De tweede indeling is die in koopoptie (calloptie) en verkoopoptie (putoptie). De koper van een calloptie koopt het recht een valuta op termijn tegen een vastgestelde prijs te kopen. De koper van de koopoptie zal dat recht alleen uitoefenen indien de vastgestelde koopprijs lager is dan de prijs op de transactiedatum. Evenzeer oefent de koper van een putoptie zijn recht alleen uit als de vastgestelde verkoopprijs hoger is dan de marktprijs op de transactiedatum. De verkoper heeft de plicht te kopen of te leveren. Hiervoor heeft hij een vergoeding (premie) ontvangen. Een swap is een ruilvereenkomst. Partijen kunnen door valuta's te ruilen het koersrisico uitschakelen. In werkelijkheid zullen financiële instellingen, tegen vergoeding, hun diensten aanbieden om partijen bij elkaar te brengen.

13.5 Samenvatting

Voor de externe verslaggeving zijn de twee fundamentele vragen bij vreemde valuta tegen welke koers de transactie dient te worden omgerekend en op welke wijze het valutaomrekeningsresultaat dient te worden verwerkt. Het uitgangspunt is dat de koersen van het waarderingsmoment, *closing rate*-methode, dienen te worden verwerkt met verwerking van het valutaomrekeningsresultaat in de winst-en-verliesrekening. Deelnemingen die de eigen jaarrekening opstellen in vreemde valuta worden eveneens omgerekend tegen de *closing rate*-methode. Echter, het valutaomrekeningsresultaat wordt in het eigen vermogen in de valutaomrekeningsreserve verwerkt. Valutarisico's kunnen worden beperkt door reële transacties of door gebruik te maken van financiële instrumenten.

Externe verslaggeving

14 CONSOLIDATIE

14.1 Inleiding

Veel controllers hebben in de dagelijkse praktijk te maken met het vraagstuk van de consolidatie. Omdat dochterondernemingen te laat de cijfers aanleveren. Omdat het inlezen van de cijfers van de dochter in het rapportagesysteem problemen oplevert. Omdat consolidatie vaak gedoe oplevert.

De geconsolideerde jaarrekening is de jaarrekening waarin de activa, passiva, baten en lasten van de rechtspersonen en vennootschappen die een groep of groepsdeel vormen en andere in de consolidatie meegenomen rechtspersonen en vennootschappen, als één geheel worden opgenomen (art. 2:405 lid 1 BW).

Dit hoofdstuk bespreekt twee belangrijke vragen waarmee de controller in de praktijk geconfronteerd kan worden over consolidatie:

- Moet een vennootschap geconsolideerd worden of niet (6.2)?
- Hoe dient te worden geconsolideerd (6.3)?

14.2 Consolidatieplicht en -vrijstellingen

Een groep is een economische eenheid waarin rechtspersonen en vennootschappen organisatorisch zijn verbonden en centrale leiding kennen. Deze verbondenheid moet blijken uit de stemrechten, feitelijke omstandigheden, statuten en de contractuele relaties. In een aantal gevallen, zeker bij not-for-profitorganisaties, is het lastig de mate van verbondenheid vast te stellen. Hier toe kunnen de volgende aanwijzingen relevant zijn:

- De activiteiten van een maatschappij worden (uitsluitend) uitgevoerd ten behoeve van de rechtspersoon, conform zijn specifieke wens.
- De rechtspersoon heeft de zeggenschap over de andere onderneming, bijvoorbeeld doordat hij bij machte is de onderneming te ontbinden, statuten te wijzigen en dergelijke.
- De rechtspersoon loopt voor meer dan de helft het economisch risico ten aanzien van de maatschappij of de activa van die maatschappij.

De drie belangrijkste vrijstellingen van de consolidatieplicht zijn:

1. **Vrijstelling voor kleine groepen (art. 2:407 BW)**

Als de geconsolideerde groep de vermelde grenzen voor een kleine rechtspersoon niet overschrijdt mag consolidatie achterwege blijven (als aan twee van de volgende drie criteria voldaan wordt: activatotaal is niet groter dan € 4,4 miljoen; netto omzet is niet groter dan € 8,8 miljoen; minder dan 50 medewerkers). Aandeelhouders kunnen bezwaar aantekenen tegen de toepassing van de vrijstelling voor kleine groepen.

Externe verslaggeving

2. Vrijstelling voor tussenconsolidatie (art. 2:408 BW)

Als onder een moedermaatschappij één of meerdere dochterondernemingen werken, die op hun beurt weer moeder zijn van onderliggende dochterondernemingen, heeft de consolidatie van deze groepsdelen vaak weinig toegevoegde waarde voor de gebruiker van de jaarrekening. Immers alle financiële gegevens van de dochterondernemingen worden weer opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening van de bovenliggende moedermaatschappij. Hierbij geldt uiteraard de voorwaarde dat de financiële gegevens van de rechtspersoon die zou moeten consolideren, zijn opgenomen in een groter geheel. Bovendien zijn er eisen over deponering en vermelding van de vrijstelling in de toelichting. Ook tegen toepassing van deze vrijstelling kunnen aandeelhouders bezwaar maken.

3. Groepsvrijstellingsregeling (art. 2:403 BW)

Een rechtspersoon die tot een groep behoort mag volstaan met het opmaken van een beperkte jaarrekening (art. 2:403 BW). Daartoe moeten bij het Handelsregister de volgende stukken worden gedeponerd:

- een schriftelijke verklaring waaruit blijkt dat de aandeelhouders met de toepassing van de groepsvrijstelling instemmen;
- een schriftelijke ('403-')verklaring waaruit blijkt dat de moedermaatschappij zich hoofdelijk aansprakelijk stelt voor (de schulden van) de dochteronderneming;
- een afschrift van de gepubliceerde geconsolideerde jaarrekening, inclusief een accountantsverklaring;
- de moedermaatschappij die zich aansprakelijk stelt moet naar het recht van een van de lidstaten van de EU zijn opgericht.

Het voordeel van de groepsvrijstelling is dat de dochteronderneming slechts een zeer beperkte balans en winst-en-verliesrekening hoeft op te maken, zonder dat hiervoor een (afzonderlijke) controle door de accountant noodzakelijk is.

Het nadeel van de groepsvrijstelling met een zogenaamde 403-verklaring, is dat hieraan aanzienlijke risico's verbonden kunnen zijn voor de moedermaatschappij. Zij stelt zich immers aansprakelijk voor alle schulden uit rechtshandelingen door de dochteronderneming waarvoor de verklaring is afgegeven.

De vrijstellingen van consolidatie zijn niet te verwarren met de mogelijke beperking van de consolidatiekring. Hierbij kandideert een groepsmaatschappij wel voor consolidatie, maar hoeft deze niet in de consolidatie betrokken te worden (wordt dus niet meegeteld). Er is in dit geval een vrijstelling van consolidatie op grond van:

1. de te verwaarlozen gezamenlijke betekenis van de groepsmaatschappijen op het geheel (dus niet individueel maar in totaal beoordelen);

Externe verslaggeving

2. het feit dat het verkrijgen van gegevens slechts tegen onevenredige kosten of met grote vertraging mogelijk is (bijvoorbeeld bij een nieuwe deelneming die nog niet administratief kan aansluiten bij de nieuwe moeder);
3. het belang in de groepsmaatschappij. Deze wordt slechts gehouden met het oog op de beoogde vervreemding binnen een jaar.

14.3 Consolidatiemethode

De rechtspersoon die aan het hoofd staat van een groep, stelt een geconsolideerde jaarrekening op die inzicht geeft in de eigen financiële gegevens en de gegevens van de andere groepsmaatschappijen. De geconsolideerde jaarrekening is een zelfstandig onderdeel van de jaarrekening. De enkelvoudige jaarrekening betreft de jaarrekening van de onderneming zelf. Teneinde de geconsolideerde jaarrekening te kunnen opstellen is het noodzakelijk dat er sprake is van uniforme grondslagen voor waardering en resultaatbepaling. Het is mogelijk geconsolideerd IFRS toe te passen en enkelvoudig BW2, titel 9. Bovendien moeten onderlinge vorderingen en schulden en onderlinge transacties worden geëlimineerd tussen maatschappijen die tot de groep behoren.

De maatschappijen die tot de groep behoren worden integraal, dat wil zeggen voor 100% in de geconsolideerde jaarrekening verwerkt. Als het belang in de groepsmaatschappij minder dan 100% bedraagt, wordt het aandeel van derden:

- in het eigen vermogen, als onderdeel van het groepsvermogen opgenomen;
- in het resultaat als laatste post in de winst-en-verliesrekening in aftrek op het groepsresultaat gebracht (een IFRS-winst-en-verliesrekening sluit af met 'periodewinst'. Daaronder volgt de verdeling naar het deel dat 'ten gunste van aandeelhouders van de onderneming' komt en het 'aandeel van derden').

Als er sprake is van een joint venture is proportionele consolidatie toegestaan. Een joint venture is een samenwerkingsverband tussen een aantal partijen, waarbij geen van de partijen individueel de zeggenschap kan uitoefenen binnen het samenwerkingsverband. Dit betekent dan ook dat het logisch is om alle baten en lasten en activa en passiva naar evenredigheid van het kapitaalbelang op te nemen in de geconsolideerde jaarrekening. Als de joint venture niet proportioneel wordt geconsolideerd, dan wordt de joint venture verwerkt als deelneming met invloed van betekenis met waardering volgens de nettovermogenswaarde.

Externe verslaggeving

Alle bepalingen ten aanzien van de jaarrekening zijn onverkort voor de geconsolideerde jaarrekening van toepassing, met uitzondering van een aantal vrijstellingen:

<ul style="list-style-type: none">• vermelding gegevens omtrent deelnemingen• uitsplitsing van voorraden als dit onevenredig veel kosten zou vergen	<ul style="list-style-type: none">• mutatieoverzicht eigen vermogen en uitsplitsing eigen vermogen• het vormen van wettelijke reserves
--	---

Ten aanzien van de consolidatie van gegevens met betrekking tot het personeel kan vermelding van gegevens met betrekking tot de bezoldiging en leningen ten behoeve van bestuurders en commissarissen achterwege blijven. Deze gegevens worden immers in de enkelvoudige jaarrekening vermeld. Het gemiddeld aantal werkzame werknemers in het boekjaar worden vermeld (volledig dus niet naar rato).

De jaarrekening moet een lijst bevatten met de naam en vestigingsplaats van de maatschappijen die in de consolidatie zijn betrokken en de vennootschappen die als deelnemingen in de balans zijn opgenomen.

14.4 Samenvatting

De geconsolideerde jaarrekening is de samengevoegde jaarrekening van alle vennootschappen die tot een groep behoren. Hierbij zijn twee uitgangspunten relevant:

- Tot een groep behoren rechtspersonen en vennootschappen die in een economische eenheid organisatorisch zijn verbonden en een centrale leiding kennen.
- Consolidatie is het bij elkaar optellen van alle jaarrekeningen binnen een groep met uitsluiting van de onderlinge relaties.

Externe verslaggeving

15 FUSIES EN OVERNAMES

15.1 Inleiding

Fusies en overnames zijn voor ondernemingen belangrijke mogelijkheden om groei te bewerkstelligen, of om een concurrent in te lijven. Gewoonlijk neemt het fusie- en overnameproces veel tijd in beslag en wordt het uiterste gevraagd van de onderhandelaars aan beide zijden van de tafel. De verkoper wenst de maximale opbrengst te ontvangen, de koper wil niet meer betalen dan wat noodzakelijk is. De situatie wordt nog gecompliceerder als derden zich in het onderhandelingsproces mengen. Hierbij kan worden gedacht aan andere kopers, maar ook aan toezichhouders, zoals een mededingingsautoriteit. In dit hoofdstuk staat de administratieve verwerking van fusies en overnames centraal. Juridische voorwaarden en complicaties zijn onderwerpen die buiten deze bijdrage vallen. Ook wordt niet ingegaan op betalingen anders dan in geld, zoals in aandelen, op nabetalingen als aan bepaalde prestatie maatstaven is voldaan, overname in gedeeltes en op overnames van minder dan honderd procent. Al deze complicaties worden gerekend tot bijzondere onderwerpen van de verslaggeving van overnames die het beeld op de hoofdlijnen vertroebelen. Gemeld, maar niet verder uitgewerkt, wordt het feit dat de regelgevende instellingen voor externe verslaggeving zoals de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ), de International Accounting Standards Board (IASB) en de Financial Accounting Standards Board (FASB) verschillende regels kennen. Hierna worden de IASB-regels zoals opgenomen in International Financial Reporting Standard (IFRS) 3 Bedrijfscombinaties op hoofdlijnen besproken.

15.2 Begripsbepaling

Van fusie is sprake wanneer twee gelijkwaardige ondernemingen besluiten de bedrijfsvoering voortaan gezamenlijk voort te zetten. Er wordt wel gesproken van samensmelting, of van *pooling of interests*. Bij overname is sprake van een kopende partij en van een overgenomen partij. Er is dan sprake van een koop- en verkooptransactie, een *purchase*. In de huidige regelgeving voor externe verslaggeving dient ieder samengaan van ondernemingen administratief te worden verwerkt als een koop- en verkooptransactie. In vaktermen wordt dit *purchase accounting* genoemd. De in het verleden veel toegepaste *pooling of interests*-methode is niet langer toegestaan voor de externe verslaggeving en wordt daarom niet besproken.

In de praktijk worden overnames naar werknemers en afnemers toe vaak gepresenteerd als fusies, om de reputatie van de overgenomen partij in stand te houden. Er moet dus een onderscheid worden gemaakt tussen de presentatie als fusie en de administratieve verwerking als overname. Hierna wordt alleen nog over overname gesproken.

Externe verslaggeving

15.3 Administratieve verwerking van overnames

Bij een overname verwerft de overnemende partij, de moeder, overheersende zeggenschap (*control*) in de overgenomen onderneming, de dochteronderneming. Dat betekent dat er een belang is verworven in een deelneming in een groepsmaatschappij (dochteronderneming of *subsidiary*). De activa en verplichtingen van een dochteronderneming worden gepresenteerd in de geconsolideerde jaarrekening. Op de overnamedatum dient de administratie van de dochteronderneming overeenkomstig de grondslagen van de moeder te worden ingericht. De balans van de dochteronderneming dient daarvoor als uitgangspunt. De moeder dient alle identificeerbare activa en verplichtingen alsmede de voorwaardelijk verplichtingen tegen reële waarde, of marktwaarde, te waarderen. Dit betekent dat de reële waarde van de op de balans gepresenteerde activa en verplichtingen moet worden bepaald, maar ook dat moet worden nagegaan of er door de overname activa en verplichtingen aan de balans dienen te worden toegevoegd. Hierbij kan in het bijzonder worden gedacht aan intern ontwikkelde immateriële vaste activa zoals merken, licenties en klantenbestanden, maar ook aan fiscaal verrekenbare verliezen die door de overname kunnen worden benut. Op de overnamedatum mogen geen verplichtingen worden opgenomen die voortvloeien uit voornemens die na overnamedatum worden uitgevoerd. Dit zijn immers verplichtingen die in de toekomst ontstaan en geen verplichtingen die op de overnamedatum bestaan. Speciale aandacht verdient de reorganisatie die bij de dochteronderneming wordt verwacht. Overeenkomstig de regel dat voor toekomstige verplichtingen op overnamedatum geen voorzieningen mogen worden gevormd, geldt de verwerkingwijze dat de reorganisatievoorziening die op overnamedatum is gepresenteerd dient te worden beoordeeld en te worden gewaardeerd tegen reële waarde. Een reorganisatie die door of na de overname ontstaat, mag niet worden opgenomen op de overnamedatum.

De nettovermogenswaarde van de dochteronderneming is gelijk aan het verschil tussen de reële waarde van de identificeerbare activa en de verplichtingen. Deze nettovermogenswaarde is de eerste waardering van de dochteronderneming in de jaarrekening van de moeder. Gewoonlijk heeft de moeder een hoger bedrag betaald dan de nettovermogenswaarde bij eerste waardering. Dat verschil wordt goodwill genoemd. De goodwill heeft betrekking op het waardeverschil van de dochteronderneming als geheel en de waarde van de geïdentificeerbare activa minus de verplichtingen. Hierbij kan worden gedacht aan de waarde van het personeelsbestand en de waarde van de opgebouwde productie- en administratieve organisatie. Goodwill dient op de balans van de moeder te worden geactiveerd en jaarlijks te worden getoetst op bijzondere waardedalingen. In uitzonderlijke situaties zou het kunnen voorkomen dat de moeder minder voor de dochteronderneming betaalt dan de reële waarde van de activa minus de verplichtingen. Als dat inderdaad het geval is, is er sprake van een voordeel dat in de winst- en verliesrekening dient te worden verwerkt.

Externe verslaggeving

15.4 Samenvatting

Fusies en overnames hebben in de praktijk grote gevolgen voor het functioneren van een onderneming. Van fusie wordt gesproken in geval twee gelijkwaardige partners besluiten de activiteiten samen te voegen. Er is sprake van een overname als de ene partij, de moeder, een andere partij, de dochteronderneming, koopt. IFRS 3 gaat ervan uit dat elk samengaan van ondernemingen administratief dient te worden verwerkt als een overname. Op de overnamedatum dient van de activa, de verplichtingen alsmede van de voorwaardelijk verplichtingen van de dochteronderneming de reële waarde te worden bepaald. Ook dient de moedermaatschappij na a te gaan of er activa en verplichtingen zijn als gevolg van de overname voor opname in de balans in aanmerking komen. Het verschil tussen de op deze wijze gewaardeerde activa en verplichtingen is de nettovermogenswaarde van de dochteronderneming. De dochteronderneming wordt tegen deze waarde opgenomen in de balans van de moeder. Het verschil tussen de betaalde prijs voor de dochteronderneming en de nettovermogenswaarde bij eerste waardering is goodwill.

Externe verslaggeving

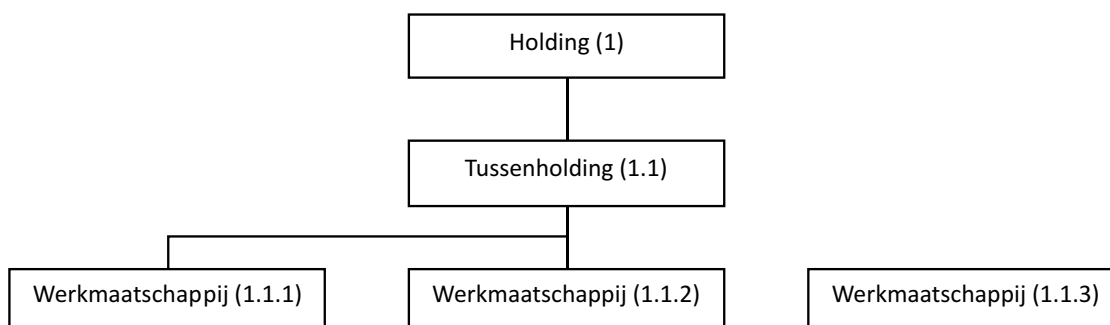
16 VRAGEN EN ANTWOORDEN

16.1 Vragen

1. Personeel wordt vaak gezien als een belangrijk actief, zo niet het belangrijkste actief van een onderneming. Zeker bij ondernemingen die werkzaam zijn in de professionele dienstverlening, zoals interim-management. Toch staat het personeel niet op de balans. Waarom niet? Licht het antwoord toe.
2. Een onderneming overweegt een algemene voorziening op te nemen wegens te verwachten tegenvallende winsten. Mag dat? Licht het antwoord toe.
3. Het eigen vermogen op de balans is een betrouwbare maatstaf voor de waarde van de onderneming. Is deze stelling juist of onjuist? Licht het antwoord toe.
4. Een jaarrekening dient relevante en betrouwbare informatie over vermogen en resultaat te verstrekken. Tussen relevantie en betrouwbaarheid dient een afweging te worden gemaakt. Bespreek de afweging tussen relevantie en betrouwbaarheid in het kader van principles based en rules based verslaggevingsvoorschriften.
5. De controller heeft een meningsverschil over een verslaggevingskwestie met de externe accountant. De controller beroept zich op het inzicht met verwijzing naar relevante wetenschappelijke en professionele internationale literatuur. De accountant beroept zich op de letter van de Richtlijnen. Wie heeft gelijk? Licht het antwoord toe.
6. Heeft de RJ nog een functie nu ondernemingen IFRS moeten toepassen en de AFM toezicht houdt op de externe verslaggeving? Licht het antwoord toe.
7. Wat is de toegevoegde waarde van IFRS ten opzichte van de Richtlijnen?
8. Om welke redenen zou een mkb-bedrijf willen overstappen naar IFRS?
9. Indien de activa en het vreemd vermogen van een onderneming tegen marktwaarde zijn gewaardeerd, is het eigen vermogen ook tegen marktwaarde gewaardeerd. De waarde van de onderneming is in dat geval gelijk aan de waarde van het eigen vermogen zoals die blijkt uit de balans. Is deze stelling juist? Licht het antwoord toe.

Externe verslaggeving

10. Waardering op basis van actuele waarde geeft een beter inzicht in vermogen en resultaat dan waardering op basis van historische kosten. Is deze stelling juist? Licht het antwoord toe.
11. Mogen kosten van onderzoek tegen actuele waarde worden gewaardeerd? Licht het antwoord toe.
12. Een groep kent de volgende inrichting, waarbij iedere vennootschap 100% aandeelhouder is van de onderliggende maatschappijen.
Tussenholding 1.1 wil geen geconsolideerde jaarrekening publiceren op grond van art. 2:408 BW (tussenholdings). Werkmaatschappij 1.1.1 wil geen jaarrekening publiceren op grond van art. 2:403 BW (groepsvrijstelling). Is dit toegestaan?

13. Als gevolg van consolidatie wordt de post deelneming op de balans vervangen door de activa en het vreemd vermogen van de dochteronderneming. Het resultaat zal niet wijzigen als de post deelnemingen tegen netto vermogenswaarde is gewaardeerd. Beredeneer de effecten van consolidatie voor de:
- solvabiliteit;
 - liquiditeit;
 - rentabiliteit eigen vermogen;
 - rentabiliteit totaal vermogen.
14. Zijn emissierechten inzake broeikasgassen (CO₂) als immateriële vaste activa aan te merken? Licht het antwoord toe.

Externe verslaggeving

15. Geef aan hoe crediteurenbescherming wordt gerealiseerd door het vormen van een wettelijke reserve.
16. Behoort gekochte software tot de immateriële vaste activa? Licht het antwoord toe.
17. Tegen de onderneming waar u werkzaam bent als controller is een juridische claim van € 1 miljoen ingediend. Uw advocaten schatten de kans dat u de rechtszaak wint op 40%. Op welke wijze en tegen welke waarde moet de claim worden opgenomen in de balans? Licht het antwoord toe.
18. U bent betrokken bij een reorganisatie. In het boekjaar is een gedetailleerd reorganisatieplan opgesteld waarvan ook de ondernemingsraad kennis heeft genomen. De ondernemingsraad heeft echter pas in het volgende boekjaar een positief advies gegeven, waarna de reorganisatie ook naar medewerkers en de pers is gecommuniceerd. Mag de reorganisatievoorziening worden gevormd in het verslagjaar? Licht het antwoord toe.
19. Een onderneming investeert in een booreiland met de verplichting het platform na de gebruiksduur te ontmantelen. De activiteiten starten op 1 januari 2010, met de volgende informatie (alle bedragen in miljoenen):
• Kostprijs booreiland	440
• Gebruiksduur	40 jaar
• Schatting ontmantelingskosten	280
• Contante waarde ontmantelingskosten	40 (bij een rentevoet van 5%)
- De kosten van herstel worden verwerkt als onderdeel van de boekwaarde van het actief. Tot welke boekingen leidt de investering, de jaarlijkse afschrijving en de oprenting van de voorziening?
20. Is de verwerking van financiële instrumenten die worden ingedeeld als held for trading overeenkomstig BW2, titel 9? Licht het antwoord toe.
21. Wat is de betekenis van de categorie financiële activa (en passiva) gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van de waardeverandering in de winst-en-verliesrekening? Licht het antwoord toe.
22. Deze vraag illustreert de toepassing van geamortiseerde kostprijs met de effectieve rentemethode, zonder transactiekosten. Een onderneming belegt in een obligatielening met het doel deze belegging aan te houden tot het einde van de looptijd. De nominale waarde van

Externe verslaggeving

de obligatielening is € 100.000. De nominale rente is 8%, de marktrente is 10% en de resterende looptijd is 10 jaar.

De obligatiebelegging wordt gekocht voor € 87.711. Het disagio bedraagt derhalve € 12.289. De effectieve rente, de rente waarmee de toekomstige renteontvangsten en de aflossing contant worden gemaakt naar € 87.711, is gelijk aan de marktrente van 10%.

De obligatielening wordt verwerkt op basis van de geamortiseerde kostprijs met de effectieve rentemethode.

Wat zijn de renteontvangsten en de rentebaten in jaar 1 en jaar 2 van deze belegging? Licht het antwoord toe. De getallen worden afgerond.

23. Staan de Nederlandse wettelijke bepalingen toe dat goodwill niet wordt afgeschreven? Licht het antwoord toe.
24. Staan de Nederlandse wettelijke bepalingen toe dat materiële vaste activa niet worden afgeschreven? Licht het antwoord toe.
25. Is impairment een nieuw verschijnsel in de externe verslaggeving? Licht het antwoord toe.

Externe verslaggeving

16.2 Antwoorden

1. In principe voldoet personeel aan de activadefinitie. De gebeurtenis in het verleden is het arbeidscontract, de opdrachten die moeten worden uitgevoerd kan worden uitgelegd als beschikkingsmacht en personeel wordt alleen aangenomen als de onderneming toekomstige economische voordelen daarvan verwacht. Echter, balansposten dienen te worden gewaardeerd. Voor personeel is de waarde niet betrouwbaar te schatten omdat er geen prijs voor is betaald, respectievelijk de gemaakte wervingskosten geen betrouwbare grondslag voor de waardering zijn. Dat ligt alleen anders voor voetballers waarvoor een afkoopsom is betaald. AJAX en ook buitenlandse voetbalorganisaties vermelden de betaalde vergoedingssommen in de balans. Op deze manier worden gekochte voetballers waarvan het contract is afgekocht, geactiveerd op de balans. De zelf opgeleide voetballers worden niet op de balans verwerkt.
2. Nee. Te verwachten tegenvallende winsten voldoen niet aan de definitie van vreemd vermogen omdat er geen sprake is van een bestaande verplichting.
3. Het eigen vermogen is een restpost en zegt als zodanig niets over de waarde van de onderneming. Gewoonlijk is de waarde van een onderneming (veel) hoger dan het gepresenteerde eigen vermogen. De reden hiervoor is dat:
 - niet alle activa (zoals personeel, maar ook klantrelaties, merken en octrooien, de organisatie) op de balans staan;
 - de balanswaardering van activa gewoonlijk beneden de marktwaarde ligt;
 - niet alle vreemd vermogen is opgenomen;
 - niet alle vreemd vermogen tegen marktwaarde is gewaardeerd.

Bij beursgenoteerde ondernemingen is de beurskoers vermenigvuldigd met het aantal geplaatste aandelen een grove benadering van de waarde van de onderneming als geheel. Controleer voor een aantal grote ondernemingen eens de relatie tussen de beurswaarde en het eigen vermogen van de onderneming. Het verschil tussen de beurswaarde en het eigen vermogen van de onderneming wordt wel ingesloten goodwill genoemd.

4. Jaarrekeninginformatie is relevant, wanneer zij de economische beslissingen van gebruikers beïnvloedt. Principles based verslaggevingsbepalingen hebben primair tot doel inzicht te verschaffen in vermogen en resultaat en staan toe af te wijken van de regels als het inzicht dat vereist.
Jaarrekeninginformatie is betrouwbaar, wanneer gebruikers ervan mogen uitgaan dat zij getrouw weergeeft hetgeen zij voorgeeft weer te geven. Rules based verslaggevingsbepalingen

Externe verslaggeving

hebben primair tot doel duidelijk de inhoud van de verslaggeving aan te geven. Voor opstellers, gebruikers en controleurs is het duidelijk welke informatie dient te worden verstrekt en wat de betekenis daarvan is. Afwijken ten behoeve van het inzicht is niet mogelijk.

5. De controller heeft gelijk. Alleen maar een beroep op het inzicht is onvoldoende. Dat moet worden onderbouwd. Verwijzing naar relevante wetenschappelijke en professionele internationale literatuur is daarvoor een goede bron. De accountant beroept zich op een vooraanstaand professionele bron, maar de Richtlijnen zijn geen wet.
6. Ja. IFRS en AFM zijn gericht op beursgenoteerde ondernemingen. Titel 9 is veel breder van toepassing. De jaarrekeningen en jaarverslagen van de naamloze vennootschap, beursgenoteerd of niet beursgenoteerd, de besloten vennootschap, de coöperatie en de onderlinge waarborgmaatschappij zijn hiervan de belangrijkste. Ook heeft de RJ Richtlijnen uitgevaardigd speciaal voor kleine rechtspersonen en voor bepaalde typen organisaties.
7. De Richtlijnen volgen de standaards van IFRS, maar past deze aan de Nederlandse situatie aan. De RJ zal zijn Richtlijnen steeds verder blijven aanpassen aan IFRS, maar zal zich ook meer op het MKB en andere sectoren richten, zoals de zorg en het onderwijs. Ook IASB werkt aan de aanpassing van de IFRS-standaarden voor MKB. De verwachting is dat de grondslagen IFRS-MKB op hoofdlijnen gelijk zullen zijn, maar dat de noodzakelijke toelichting beperkter wordt.
8. Dankzij de toepassing van IFRS kan de onderneming naar banken en overige betrokkenen zich als professioneel en transparant presenteren. Ook is het handig als de onderneming in meerdere landen gevestigd is. Vanuit manuals kan de gewenste rapportagemethode worden gecommuniceerd, maar IFRS is een algemeen erkende verslaggevingstaal. Uiteindelijk zal het een kosten-batenafweging zijn of de overstap naar IFRS verantwoord en wenselijk is. Inmiddels is ook voor niet-beursgenoteerde IFRS voor Small Entities beschikbaar, waarmee een aantal belangrijke inhoudelijke drempels over te gaan op IFRS wordt weggenomen.
9. De stelling is onjuist. Het verschil tussen de marktwaarde van alle geplaatste aandelen vermenigvuldigd met de beurskoers, ook wel aangeduid als de marktwaarde van het eigen vermogen, ligt bij waardering van activa en vreemd vermogen tegen marktwaarde dicht bij de waarde van het eigen vermogen zoals dat is gepresenteerd in de balans, dan bij waardering op basis van historische kosten. Echter niet alle activa en vreemd vermogen kunnen op de balans worden verwerkt en gewaardeerd. Hierbij kan worden gedacht aan personeel, klanten, patenten, merken aan de activazijde en aan voorzieningen aan de passivazijde. Veel

Externe verslaggeving

onderzoek is erop gericht het verschil tussen de marktwaarde en de boekwaarde te verklaren.

10. Volgens art. 2:384 lid 1 BW: “Als grondslag komen in aanmerking de verkrijgings- of vervaardigingsprijs en tevens de actuele waarde.” zijn beide grondslagen voor de waardering gelijkwaardig. Art. 2:362 lid 1 stelt: “De jaarrekening geeft volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat...”. Het inzicht is gekoppeld aan de normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd. Het inzicht wordt niet bepaald door een persoonlijke voorkeur. De stelling is derhalve onjuist.
11. Nee. Kosten van onderzoek bestaan uit de vervaardigingsprijs, derhalve de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige directe kosten. Rente en een opslag voor indirecte kosten mogen hieraan worden toegevoegd. Een immaterieel vast actief, waartoe kosten van onderzoek behoren, kan slechts tegen de actuele waarde worden gewaardeerd, indien het actief vanaf het moment van verkrijgen op de balans was opgenomen tegen kostprijs en voor het actief een liquide markt bestaat. Het is onvoorstelbaar dat er voor kosten van onderzoek een liquide markt bestaat.
12. 1.1 maakt gebruik van de consolidatievrijstelling voor tussenholdings en kan zich dan niet aansprakelijk stellen voor 1.1.1. Holding 1 kan een aansprakelijkheidsverklaring afgeven, mits zij naar het recht van een van de lidstaten van de EU is opgericht.
13. Het gevolg van consolidatie is dat de balans wordt verlengd. De post deelneming vervalt, maar daarvoor in de plaats komen alle activa en vreemd vermogen van de onderliggende dochteronderneming. Dit leidt tot de volgende effecten:
 - a. De solvabiliteit (eigen vermogen/totaal vermogen) zal dalen, omdat het eigen vermogen gelijk blijft en het totaal vermogen toeneemt).
 - b. De effecten voor liquiditeit (kortlopende activa/kortlopende schulden) zijn afhankelijk van de vraag of de liquiditeitsverhouding hoger is bij de moeder of bij de dochter. In veel gevallen verzorgt de moeder de treasuryfunctie waardoor de dochters over weinig liquiditeiten beschikken (dus weinig kortlopende activa). In dat geval zal de liquiditeit van de geconsolideerde jaarrekening lager zijn dan de liquiditeit van de enkelvoudige jaarrekening.
 - c. De rentabiliteit eigen vermogen (resultaat/eigen vermogen) zal niet wijzigen, omdat noch het resultaat noch het eigen vermogen wijzigt.

Externe verslaggeving

- d. De rentabiliteit totaal vermogen (bedrijfsresultaat vóór belastingen + interest/totaal vermogen) zal afhankelijk zijn van de betaalde interest.
14. Ja. Ze vallen onder de kosten van verwerving ter zake van concessies, vergunningen en rechten van intellectuele eigendom.
15. Stel dat een onderneming de keuze heeft kosten van onderzoek en ontwikkeling te activeren of direct te verwerken in de winst-en-verliesrekening.
Indien de onderneming kiest voor activeren van deze kosten is onder overigens gelijke omstandigheden de winst hoger dan indien de onderneming kiest voor direct verwerken in de winst-en-verliesrekening. Zonder wettelijke reserve zou de dividenduitkering in geval van activering hoger kunnen zijn dan in geval van direct verwerken in de winst-en-verliesrekening. De wetgever wil voorkomen dat de winstuitkering door de toegepaste verwerkingswijze van de immateriële vaste activa bij wetsfictie wordt beïnvloed. Daardoor is de winstuitkering neutraal ten opzichte van de verwerkingswijze van de kosten van onderzoek en ontwikkeling.
16. De functie van software bepaalt de verwerkingswijze.
Software kan worden verwerkt conform de regels van de kosten van verwerving ter zake van rechten van intellectuele eigendom, indien de softwarelicentie in de onderneming wordt gebruikt.
Indien software als besturingssoftware onlosmakelijk deel uitmaakt van een machine wordt software verwerkt als materiële vaste activa.
Software bij een softwareleverancier is handelsvoorraad, dus vlottend actief. Bij een softwareontwikkelingbureau kan software als onderhanden werk (vlottend actief, voorraad) worden verwerkt.
Afhankelijk van de functie behoort software tot de immateriële of materiële vaste activa, of tot de vlottende activa.
17. De verwachtingswaarde van de claim is 60% van € 1 miljoen, € 600.000. Het is echter (nagenoeg) zeker dat de rechtszaak niet deze uitkomst zal kennen. Het is of € 0 (40%) of € 1 miljoen (60%). Er moet een voorziening worden opgenomen tegen de meest waarschijnlijke uitkomst, dus tegen € 1 miljoen. Eventueel geldt een beperkte informatieplicht voor deze voorziening, omdat hiermee mogelijk de positie van de onderneming ernstig geschaad kan worden.

Externe verslaggeving

18. Voor de vorming van een reorganisatievoorziening is een aantal vragen relevant:

- Heeft de onderneming een gedetailleerd plan voor de reorganisatie geformaliseerd? Ja, voor balansdatum.
- Heeft de rechtspersoon de gerechtvaardigde verwachting gewekt bij hen voor wie de reorganisatie gevolgen zal hebben dat de reorganisatie zal worden uitgevoerd door ermee te beginnen of de hoofdlijnen ervan bekend te maken aan hen voor wie de reorganisatie gevolgen zal hebben? Ja, na balansdatum, maar voor datum van opmaken van de balans.

Er mag een reorganisatievoorziening gevormd worden in het verslagjaar. Het alternatief is geen voorziening te treffen in het verslagjaar, maar de reorganisatie onder de overige gegevens te vermelden als gebeurtenissen na balansdatum. De eventuele overlopende verplichting in het volgende boekjaar wordt als voorziening opgenomen.

19. De investering in het booreiland leidt tot de volgende journaalpost:

Materiële vaste activa	€ 480	
Aan voorziening herstelkosten		€ 40
Aan crediteuren		€ 440
Jaarlijkse afschrijvingskosten (€ 480/40 jaar):		
Afschrijvingskosten	€ 12	
Aan materiële vaste activa		€ 12
Journaalpost van de oprenting van de voorzieningen (€ 40 * 5%):		
Rentekosten	€ 2	
Aan voorziening herstelkosten		€ 2

20. Ja, in het bijzonder art. 2:384 lid 7:

“Waardeveranderingen van:

a. financiële instrumenten;

(...) die (...) tegen de actuele waarde worden gewaardeerd, kunnen in afwijking van de tweede zin van lid 2 onmiddellijk in het resultaat worden opgenomen, tenzij in deze afdeling anders is bepaald. (...).”

Lid 2 bepaalt onder meer dat winsten slechts worden opgenomen, voor zover zij op de balansdatum zijn verwezenlijkt (gerealiseerd). Deze voorwaarde geldt niet voor financiële instrumenten die voor handelsdoeleinden zijn aangehouden.

Externe verslaggeving

21. Financiële activa en passiva kunnen worden gebruikt om de risico's van veranderingen in wisselkoersen en rentetarieven af te dekken. Dit wordt hedging genoemd. Indien de waardeverandering van de gedekte positie gelijktijdig met de waardeverandering van het financiële instrument in de winst-en-verliesrekening wordt verwerkt, wordt hiermee bereikt dat er geen resultaat wordt verantwoord door de koersverandering.

Voorbeeld: een vordering korte termijn in US \$ 100.000 wordt gedekt met een financieel passief gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van de waardeverandering in de winst-en-verliesrekening van eveneens US \$ 100.000. De oorspronkelijke koers was € 1 = US \$ 1 en is op balansdatum € 1 = US \$ 1.75.

De vordering was € 100.000 en wordt € 57.143, een verlies van € 42.857. Het financieel passief gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van de waardeverandering in de winst-en-verliesrekening is met hetzelfde bedrag afgenomen. Verlies op de actiefpost wordt gecompenseerd met een winst op de passiefpost en beide worden gelijktijdig in de winst-en-verliesrekening verwerkt.

22. De renteontvangsten zijn elk jaar € 8.000, 8% van de nominale waarde.

De rentebaten worden berekend over de boekwaarde van de obligatiebelegging aan het begin van het desbetreffende jaar.

Begin jaar 1 is de boekwaarde van de obligatiebelegging gelijk aan de koopprijs van € 87.711.

De rentebaten die in de winst-en-verliesrekening worden verantwoord zijn derhalve 10% van € 87.711 = € 8.771.

Het disagio wordt verminderd met het verschil tussen de rentebaten en de ontvangen rente, in jaar 1 met € 771. Daardoor neemt de boekwaarde van de obligatiebelegging met dit bedrag toe en zijn de rentebaten in jaar 2 te berekenen op $10\% * (87.711 + 771) = € 8.848$. Het disagio wordt in jaar 2 verminderd met € 848. Deze redenering wordt tot het einde van de looptijd gevolgd, waardoor het disagio is toegerekend aan de looptijd op basis van de effectieve rentemethode.

Externe verslaggeving

De volgende tabel vat dit samen.

<i>jaar</i>	<i>boekwaarde begin boekjaar</i>	<i>disagio begin boekjaar</i>	<i>rentebaten</i>	<i>renteontvangst</i>	<i>amortisatie disagio</i>
kolom	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
verbanden	(1)+(2) = € 100.000		10% * (1)	8% * € 100.000	(3) – (4)
1	87.711	12.289	8.771	8.000	771
2	88.482	11.518	8.848	8.000	848
3	89.330	10.670	8.933	8.000	933
4	90.263	9.737	9.026	8.000	1.026
5	91.290	8.710	9.129	8.000	1.129
6	92.419	7.581	9.242	8.000	1.242
7	93.661	6.339	9.366	8.000	1.366
8	95.027	4.973	9.503	8.000	1.503

Het verband tussen de verschillende kolommen is in de kop aangegeven. Uit de tabel blijkt dat de boekwaarde aan het begin van het jaar, evenals de rentebaten jaarlijks toenemen, dat de renteontvangst gelijk blijft en dat de amortisatie van het disagio jaarlijks toeneemt. De amortisatie van het disagio in jaar 10 is gelijk aan de boekwaarde aan het begin van het jaar waardoor het gehele disagio is geamortiseerd (toegerekend) aan de looptijd.

23. Nee. Art. 2:386 lid 3 bepaalt uitdrukkelijk dat de geactiveerde kosten van goodwill worden afgeschreven naar gelang van de verwachte gebruiksduur. De afschrijvingsduur mag vijf jaren slechts te boven gaan, indien de goodwill aan een aanzienlijk langer tijdvak kan worden toegerekend; alsdan moet de afschrijvingsduur met de redenen hiervoor worden opgegeven. Een beroep op art. 2:362 lid 4, het suppletie- en derogatiebeginsel, zou onder omstandigheden mogelijk kunnen zijn. In dat geval dient de opsteller van de jaarrekening de reden van deze afwijking in de toelichting uiteen te zetten voor zover nodig onder opgaaf van de invloed ervan op vermogen en resultaat. Motivering dat niet-afschrijven 'een beter inzicht oplevert' is onvoldoende. Het gevolg van een beroep op IFRS is dat IFRS volledig moet worden toegepast. In algemene zin dient goodwill volgens de Nederlandse wet te worden afgeschreven. Slechts in uitzonderingssituaties zou dat niet hoeven.
24. Ja. Materiële vaste activa met een onbeperkte gebruiksduur worden niet afgeschreven. Het bekendste voorbeeld hiervan is grond als vestigingsplaats.

Externe verslaggeving

Art. 2:386 lid 4 bepaalt dat op vaste activa met beperkte gebruiksduur jaarlijks wordt afgeschreven volgens een stelsel dat op de verwachte toekomstige gebruiksduur is afgestemd. Indien de gebruiksduur onbeperkt is, wordt er niet afgeschreven.

25. Nee. Impairment, bijzondere waardevermindering, stond vroeger bekend als de minimum-waarderingsregel en werd gemotiveerd met het voorzichtigheidsbeginsel. In de Nederlandse wet zijn de regels omtrent de bijzondere waardevermindering opgenomen in art. 2:387 BW. Sinds IAS 36, Bijzondere waardevermindering van activa (1998) en FASB Statements No. 142, Goodwill and Other Intangible Assets (2001) is de belangstelling voor impairments sterk toegenomen.

Externe verslaggeving

17 NOTITIES BIJ DEZE LES

